

Coperta de
Vasile Socoliuc
Fragment din pictură murală
de C. Orozco

MARIANO AZUELA

Los de abajo

© Fondo de Cultura Economica

Mexico — 1961

MARIANO AZUELA

CEI DIN VALE

*Roman al
revoluției mexicane*

Traducere de
ESDRA ALHASID

Postfața de
ANDREI IONESCU

București, 1969
Editura pentru Literatură Universală

PARTEA ÎNȚÎI

I

— Îți spun că nu e animal... Ascultă numai cum latră *Palomo*... Trebuie să fie vreun om...

Femeia își aținti privirea în întunericul care învăluia munții.

— Și dacă or fi federalii ¹? își dădu cu pă-

¹ Mexicul fiind o republică federală, aici este vorba de armatele generalului Porfirio Díaz, de două ori președinte al Mexicului (1877—1880 și 1884—1911), dic-

rerea un bărbat care, stînd pe vine, mîncă într-un colț, cu o cratiță în mîna dreaptă și trei turtișoare de mălai cît o nucă în cealaltă.

Femeia nu-i răspunse ; era foarte atentă la ce se auzea în afara colibei.

Un tropot de copite răsună pe terenul pietros din apropiere, și *Palomo* lătră și mai îndîrjit.

— Demetrio, în orice caz ar fi bine să te ascunzi.

Omul, fără a se tulbura, termină de mîncat ; trase lîngă el un ulcior și ridicîndu-l cu amîndouă mîinile, bău apă pe nerăsuflăte, apoi se ridică în picioare.

— Carabina ta este sub rogojină, îi spuse femeia în șoaptă.

Cămăruța era luminată de un opaiț cu seu. Într-un colț erau rezemate un jug, un plug, o prăjină și alte unelte agricole. De tavan atîrnau frînghii susținînd un tipar vechi de cărămidă, ce servea drept pat, iar pe păturile și zdrențele decolorate dormea un copil.

Demetrio își încinse cartușiera și apucă pușca. Înalt, puternic, cu obrazul rumen, fără nici un fir de barbă, purta cămașă și pantaloni de bum-bac, pălărie cu boruri largi și opinci.

tator răsturnat de revoluția burghezo-democrată din perioada 1911—1917. Evenimentele romanului de față se petrec tocmai în timpul acestei revoluții.

Ieși tiptil și se pierdu în întunecimea de ne-pătruns a nopții.

Palomo, înfuriat, sărise peste gard. Deodată se auzi o împușcătură, cîinele scoase un geamăt surd și nu se mai auzi lătrînd.

Se apropiară cîțiva oameni călare vociferînd și înjurînd. Doi dintre ei descălecară și unul rămase de pază lîngă cai.

— Hei, femeilor... Ceva de mîncare !... Ouă, lapte, fasole, orice aveți, că sîntem morți de foame.

— Blestemați munți ! Numai dracul nu s-ar rătăci prin ei !

— Ba s-ar rătăci și el, sergentule, dacă ar veni tot beat ca tine...

Unul dintre oameni purta galoane pe umeri, iar celălalt avea trese roșii pe mîneci.

— Unde sîntem aici, femeie ?... Ești singură !... Casa este izolată ?

— Atunci, ce-i cu lumina asta ?... Și acest băiețel ?... Femeie, vrem să mîncăm, și cît mai repede ! Hai, te miști, sau te facem noi să te miști ?

— Ticăloșilor, mi-ați ucis cîinele !... Ce rău vă făcuse bietul meu *Palomo* ?

Femeia intră în colibă tîrînd după ea cîinele alb și foarte mare, cu ochii deja sticloși și trupul înțepenit.

— Sergent, ia privește numai ce cosițe!...
Sufletelul meu, nu te supăra, jur să-ți preschimb
casa într-un cuib de porumbei; dar, pentru
Dumnezeu!...

*Nu mă privi minioasă...
Nu te supăra...
Privește-mă drăgăstoasă,
Inimioara mea,*

încheie ofițerul, cîntînd cu voce răgușită de
bețiv.

— Doamnă, cum se numește acest cătun?
întrebă sergentul.

— Limón, răspunse morocănos femeia, în
timp ce sufla în jăratecul din vatră și punea
lemne pe foc.

— Va să zică aici este Limón?... Patria fa-
mosului Demetrio Macías!... Ai auzit, locote-
nente? Ne aflăm la Limón.

— La Limón?... Bine, în ce mă privește...
Doar știi, sergent, dacă e vorba să mă duc în
iad, acum este momentul cel mai potrivit... căci
voi merge călare. Privește ce mai obrăjori bu-
călați de oacheșă!... Un măr, să tot muști!...

— Dumneata trebuie să-l cunoști pe acest
bandit, doamnă... Eu am stat împreună cu el
în închisoarea din Escobedo.

— Sergent, adu-mi o sticlă de *tequila*¹; am hotărît să-mi petrec noaptea în plăcuta tovărășie a acestei oacheșe... Colonelul?... Ce tot îmi vorbești acum de colonel?... Să se ducă la... Și dacă se supără, puțin îmi pasă... Du-te, sergent, și spune-i caporalului să dea șeaua jos și să se apuce să mănânce. Eu rămân aici... Ascultă, puicuță, lasă-l pe sergent să prăjească ouăle și să încingă grăsimea; tu, vino aici lângă mine. Uite, portofelul ăsta plin cu bani e numai pentru tine. Așa-i plăcerea mea. Închipuiește-ți! Sînt puțin amețit, și de aceea vorbesc cam răgușit... În Guadalajara mi-am lăsat jumătate de omușor și pe drum am scuipat cealaltă jumătate!... Și ce dacă?... Așa-mi place. Sergent, sticla, sticla mea cu *tequila*. Puico, stai prea departe; apropie-te și trage o dușcă. Cum, nu vrei?... Ți-e frică... de... bărbatul tău... sau ce ți-o fi fiind?... Dacă cumva este ascuns în vreun colț, zi-i să iasă... pentru mine... Te asigur că șobolanii nu mă deranjează de loc.

O siluetă albă umplu dintr-o dată cadrul negru al ușii.

— Demetrio Macías! exclamă sergentul îngrozit, trăgîndu-se cîtiva pași înapoi.

¹ Rachiul obținut prin distilarea unei specii de agave.

Locotenentul se ridică în picioare și amuți, înghețat și nemișcat ca o statuie.

— Ucide-i ! strigă femeia, cu gîtul uscat.

— Ah, iartă-mă prietene !... Nu știam... Eu respect pe cei ce sînt cu adevărat curajoși.

Demetrio rămase privind-i și un zîmbet insolent și disprețuitor i se întipări pe obraz.

— Și nu numai că îi respect, dar chiar îi și iubesc... Îți întinde mîna un prieten... Foarte bine, Demetrio Macías, dumneata mă disprețuiești... Asta fiindcă nu mă cunoști, deoarece mă vezi în această blestemată și ticăloasă de funcție... Ce vrei, prietene ?... Sînt sărac, și am o familie numeroasă de întreținut ! Hai să mergem, sergent ; eu respect întotdeauna casa unui om curajos, a unui om serios.

După ce soldații dispărură, femeia îl îmbrățișă strîns pe Demetrio.

— Maică sfîntă din Jalpa ! Ce spaimă am tras ! Am crezut că în tine au tras !

— Pleacă numaidecît acasă la tatăl meu, spuse Demetrio.

Ea vru să rămînă ; se rugă, plînse ; dar el, îndepărtînd-o ușor, răspunse trist :

— Mi-e teamă că vor reveni cu toții.

— De ce nu i-ai ucis ?

— Sînt sigur că n-aș fi reușit !

Leșiră împreună ; ea cu copilul în brațe. Ajunși la poartă, se despărțiră, apucând fiecare în direcție opusă.

Luna umplea muntele cu umbre nedesluite.

În fiecare stîncă și în fiecare mărăciniș, Demetrio continua să vadă silueta tristă a unei femei cu copilul în brațe.

Cînd, după multe ore de urcuș, întoarse privirea, în fundul trecătorii, aproape de rîu, se înălțau flăcări mari.

Ardea casa lui...

II

Totul era încă în întuneric cînd Demetrio Macías începu să coboare în fundul prăpastiei. Îngustul taluz al unei rîpe forma o potecă, între terenul stîncos acoperit de crăpături mari și versantul de sute de metri, tăiat ca dintr-o singură lovitură.

Coborînd repede și cu agilitate, gîndea :

„Cu siguranță că acum federalii vor să ne dea de urmă și să se arunce asupra noastră ca niște cîini. Noroc că ei nu cunosc cărările și ascunzișurile. Numai de n-ar merge cu ei cineva din Moyahua drept călăuză, pentru că cei din Limón, Santa Rosa și celelalte cătune

din munți sînt oameni de încredere și niciodată nu ne-ar da pe mîna lor... În Moyahua e șeful de trib care m-ar fugări peste dealuri și căruia i-ar face mare plăcere să mă vadă spînzurat de un stîlp de telegraf și cu o coșcogea limbă scoasă afară...”

Ajunse în fundul prăpastiei cînd începea să se lumineze de ziuă. Se întinse pe pietre și adormi îndată.

Apa rîului curgea cîntînd în mici cascade; păsărelele ciripeau ascunse printre cactuși, iar țîrîitul ritmic al greierilor umplea de mister singurătatea munților.

Demetrio se trezi speriat, trecu rîul și apucă spre versantul opus al defileului. Ca o furnică urcă creasta, agățîndu-se cu mîinile de stînci și de crengi, de plantele răsfirate printre pietrișul potecii.

Cînd ajunse sus pe culme, soarele scălda podișul într-o mare de aur. Pînă spre fundul rîpei se vedeau bucăți enorme de stîncă, proeminențe neregulate zbîrlite ca niște fantastice capete africane, cactuși ca degetele înțepenite ale unui uriaș; arbori creșcuți pînă în adîncul abisului. Și în această pustietate de stînci și crengi uscate, proaspeții trandafiri ai sfîntului Ioan străluceau ca o albă ofrandă adusă astrului care începea să alunece razele-i de aur din stîncă în stîncă.

Demetrio se opri pe culme ; își duse mâna dreaptă înapoi ; luă cornul care-i atârna la spate, îl ridică la buzele sale groase și, umflându-și obrazii, suflă în el de trei ori. De dincolo de creasta de frontieră răspunseră semnalului trei șuierături.

Din depărtări, din niște clăi de trestii și de paie putrede, ieșiră, unii după alții, o sumedenie de bărbați cu piepturile și picioarele goale, oacheși și strălucind ca niște bronzuri vechi.

Veniră grăbiți în întâmpinarea lui Demetrio.

— Mi-au ars casa ! răspunse acesta la privirile lor întrebătoare.

Urmară blesteme, amenințări, înjurături.

Demetrio îi lăsă să-și verse necazul, apoi scoase din sân o sticlă, bău puțin, o șterse cu dosul palmei și o dădu celui de lângă el. Sticla făcu ocolul, trecînd din gură în gură, se goli. Oamenii își linseră buzele.

— Dacă Dumnezeu ne va ajuta, spuse Demetrio, mâine sau chiar la noapte trebuie să-i întîlnim din nou pe federali. Ce spuneți, băieți, îi lăsăm să cunoască și ei aceste poteci ?

Oamenii pe jumătate goi săriră în sus, scoțînd țipete de bucurie. După aceea, își întetiră înjurăturile, blestemele și amenințărilor.

— Nu știm cîți sînt, spuse Demetrio, iscodindu-le chipurile. Julián Medina, la Hostotipa-

quillo, cu o jumătate de duzină de zdrențăroși și cu cuțite ascuțite pe pietre de moară, a ținut piept tuturor veneticilor și federalilor din comună și i-a alungat...

— Oare oamenii lui Medina au ceva ce ne lipsește nouă? întrebă unul din ei, un bărbat înalt și robust, cu barbă și sprâncene stufoase, foarte negre, și cu privirea blândă.

— Să nu-mi mai spuneți mie Anastasio Montañés, dacă pînă mîine nu am un mauser, car-tușieră, pantaloni și ghetе. Zău că da !... Ascultă, Codorniz, nu mă crezi? Port jumătate de du-zină de gloanțe în trup... Să spună prietenul De-metrio dacă nu este adevărat... Mă sperie gloan-țele precum bomboanele de zahăr ars. De ce nu mă crezi?

— Trăiască Anastasio Montañés ! strigă Man-teca.

— Nu, replică Anastasio, să trăiască Deme-trio Macías, căci el este șeful nostru, și să trăiască Dumnezeu din ceruri și Sfînta Fecioară Maria.

— Trăiască Demetrio Macías ! strigară toți.

Aprinseră un foc cu paie și lemne uscate, și puseră bucăți de carne proaspătă pe cărbunii încinși. Se așezară cu toții roată în jurul flăcă-

rilor, stînd pe vine, mirosind cu poftă carnea care se răsucea și trosnea pe jăratec.

Lîngă ei, pe pămîntul ud de sînge, se afla strînsă pielea aurie a unei vite. De o frînghie, prinsă între doi țărushi, atîrna carnea făcută pastră, uscîndu-se la soare și la vînt.

— Bine, spuse Demetrio. Vedeți însă că în afară de arma mea nu mai contăm decît pe vreo douăzeci de puști. Dacă ei sînt puțini, îi vom curăța pînă la unul ; dacă sînt mulți, le vom trage cel puțin o sperietură bună.

Slăbi cureaua chimirului, dezlegă un nod și, scoțînd conținutul, le oferi tovarășilor săi.

— Sare ! exclamă cu entuziasm, luînd fiecare cu vîrfurile degetelor cîteva grăunțe.

Mîncară cu lăcomie, și odată sătui, se întinseră cu burta la soare și cîntară cîtece monotone și triste, scoțînd strigăte după fiecare strofă.

III

Cei douăzeci și cinci de oameni ai lui Demetrio Macías au dormit printre mărăcimii munților, pînă ce i-a trezit semnalul de corn. Pancraccio era cel care suna de pe vîrfurile unei stînci a muntelui.

— Acum, băieți, strângeți-vă catrafusele ! spuse Anastasio Montañés, verificându-și trăgaciul carabinei.

Se scurse însă o oră fără să se audă altceva decît țîrîitul greierilor prin bălării și orăcăitul broaștelor de prin hîrtoape.

Cînd ultimele raze ale lunii se destrămară în fîșia ușor trandafirie a aurorei, se contură prima siluetă a unui soldat, în punctul cel mai înalt al potecii. Și după el apărură alți zece, o sută ; dar toți dispăreau repede în umbră. Se iviră primele străluciri ale soarelui și abia atunci se putu vedea prăpastia plină de lume : oameni micuți pe niște cai în miniatură.

— Priviți-i ce frumoși sînt ! exclamă Pancrancio. Haidem, băieți, hai să ne jucăm puțin cu ei !

Acele mici figuri mișcătoare ba se pierdeau în desișul stejărișului, ba apăreau mai jos, întunecînd culoarea gălbuie a stîncilor.

Se auzeau clar vocile comandanților și ale soldaților.

Demetrio dădu un semnal : trosniră arcurile și resorturile puștilor.

— Acum ! ordonă cu voce potolită.

Douăzeci și unu de oameni traseră în același timp, și tot atîția federali căzură de pe cai.

Ceilalți, surprinși, rămaseră nemișcați, ca niște basoreliefuri pe stînci.

O nouă descărcătură, și alți douăzeci și unu de oameni se rostogoliră peste stînci, cu craniile găurite.

— Ieșiți afară, bandiților !... Nemîncătorilor !

— Moarte ticăloșilor *nixtamaleros*¹ !...

— Moarte hoților de vite !...

Federalii strigau către dușmanii lor, care, ascunși, liniștiți și tăcuți, se mulțumeau să-i asculte fălindu-se cu dibăcia cu care ochiau — calitate pentru care li se dusesse faima.

— Uite, Pancraccio, spuse Meco — un individ care nu avea altceva alb decît ochii și dinții — glonteale ăsta va fi pentru cel care va trece pe după cactusul ăla !... Fiu de... ! Na, ține !... În capul tău sec ! Ai văzut ?... Acum pentru cel care vine pe calul ăla rotat !... Jos cu tine, pleșuvule !...

— Îndată am să-i fac o baie celui care merge pe marginea potecii... Dacă nu ajungi în rîu, chel nenorocit, dar nici departe de el nu vei rămîne... Ce faci ?... L-ai văzut ?...

— Măi Anastasio, nu fi rău !... Împrumută-mi

¹ *Nixtamalero* : cel ce se hrănește cu *nixtamal*, porumb fiert pe jumătate în apă de var, din care se fac turte, constituind hrana băștinașilor mexicani.

și mie carabina ta... Numai o împușcătură, nu mai mult !...

Manteca, Codorniz și toți ceilalți care nu aveau arme, cereau, oerșeau ca o favoare supremă să-i lase să tragă și ei măcar un glonte

— Ieșiți din ascunzătoare, dacă vă pretindeți bărbați !

— Scoateți capul... păduchioșilor !

De la un munte la altul strigătele se auzeau tot atât de clar ca de pe un trotuar pe celălalt. Codorniz se ivi pe neașteptate în pielea goală, agitându-și pantalonii spre federali, ca într-o luptă cu tauri. În acea clipă o ploaie de gloanțe se porni peste oamenii lui Demetrio.

— Văleu ! Văleu ! Parcă mi-au azvîrlit un stup de albine în cap, spuse Anastasio Montañés, întins pe stînci și neîndrăznind să-și ridice ochii.

— Codorniz, fiu de... Treci acolo unde v-am spus eu ! zbieră Demetrio.

Și, tîrîndu-se, ocupară noi poziții.

Federalii începură să și strige de bucurie și încetară focul, cînd o nouă grindină de gloanțe îi făcu să-și piardă cumpătul.

— Au mai venit alții ! strigau soldații.

Cuprinși de panică, mulți din ei făceau calea întoarsă, alții își părăseau caii și se cocoțau

printre stînci, căutînd adăpost. Trebui ca șefii să tragă asupra fugarilor, ca să restabilească ordinea.

— În cei din vale !... În cei din vale ! strigă Demetrio, îndreptîndu-și arma în direcția firului cristalin al rîului.

Un federal căzu chiar în apă, și inevitabil continuau să cadă unul cîte unul, după fiecare nouă împușcătură. Numai Demetrio singur trăgea spre rîu, și în locul fiecăruia din cei uciși se iveau pe celălalt versant alți zece sau douăzeci.

— Trageți în cei din vale !... În cei din vale !... striga într-una Demetrio cu mînie.

Tovarășii își împrumutau acum armele și fiecare punea rămășag ochind :

— Pe centura mea de piele, dacă nu trimit acest glonț în capul ăluia de pe calul negru. Împrumută-mi carabina ta, Meco...

— Douăzeci de împușcături de mauser și jumătate *vara*¹ de cîrnat dacă mă lași să-l dobor pe cel de pe mîntza pagă. Bine... Acum !... Ai văzut ce salt a făcut ?... Ca un cerb !...

— Nu fugiți, mîrtoagelor !... Veniți să faceți cunoștință cu tata Demetrio Macías...

¹ Măsură de lungime egală cu 83,5 cm.

Înjurăturile porneau acum din partea lor. Striga Pancraccio, lungindu-și fața sa spîină, neclintit ca o stană de piatră, striga și Manteca, contractîndu-și corzile gîtlejului și prelungindu-și trăsăturile feței cu ochi feroci de criminal.

Demetrio continua să tragă, și să-i avertizeze de pericol pe ceilalți ; însă aceștia nu luară seama la strigătele lui disperate pînă cînd nu simțiră biciuirea gloanțelor într-unul din flancuri.

— M-au atins ! strigă Demetrio scrișnind din dinți. Fii de... !

Și cu repeziciune se lăsă să alunece într-o rîpă.

IV

Au fost dați lipsă doi : Serapio, cel care făcea acadele, și Antonio, cel care cînta din talgere în fanfara din Juchipila.

— Rămîne de văzut dacă ne vor ajunge mai încolo, spuse Demetrio.

Se întorceau nemulțumiți. Numai Anastasio Montañés își păstra expresia blîndă a ochilor săi somnoroși și a obrazului bărbos, iar Pan-

cracio — imobilitatea respingătoare a profilului său dur cu maxilarul puternic.

Federalii bătuseră în retragere, iar Demetrio le luase caii ascunși în munți.

Deodată Codorniz care mergea în față dădu un țipăt: îi zărise chiar atunci pe tovarășii rătăciți, spînzurați de crengile unui copac *mezquite*.

Erau Serapio și Antonio. Îi recunoscură, și Anastasio Montañés mormăi printre dinți:

— Tatăl nostru, carele ești în ceruri...

— Amin, murmurară ceilalți, cu capul plecat și cu pălăria lăsată pe piept.

Porniră grăbiți spre trecătoarea Juchipila, către miazănoapte, fără să se odihnească pînă noaptea tîrziu.

Codorniz nu se îndepărtă nici o clipă de Anastasio. Nu-i ieșeau din minte siluetele spînzuraților, cu gîtul moale, cu brațele atîrnînd, cu picioarele țepene, ușor legănate de vînt.

Ziua următoare Demetrio se plînsese mult din pricina rănii. Nu mai putu încăleca. Trebui să fie transportat de acolo pe o targă improvizată din crengi de stejar și snopi de iarbă.

— Sîngerează mult și într-una, prietene Demetrio, spuse Anastasio Montañés. Și dintr-o smucitură își rupse o mîneacă a cămășii și i-o înnodă puternic pe coapsă, mai sus de rană.

— Bine, spuse Venancio, asta îi oprește singele și durerea o să-l mai lase.

Venancio era bărbier : la el în sat scotea măsele și punea vezicători și lipitori. Se bucura de o oarecare faimă deoarece citise *Jidovul rătăcitor* și *Soarele de mai*. I se spunea „doftorul“, iar el, foarte conștient de erudiția lui, era zgîrcit la vorbă.

Făcînd cu schimbul în echipe de patru oameni, au cărat targa prin podișuri sterpe și pietroase și pe povîrnișuri înalte.

La amiază, cînd arșița îți frigea nările și-ți orbea privirea, se auzea alături de țîrîitul neîntrerupt al greierilor tînguirea cadențată și monotonă a rănitului.

La fiecare colibă ascunsă printre stîncile abrupte, se opreau și se odihneau.

— Slavă Domnului ! Un suflet milostiv și niște tocană grasă de ardei și fasole se găsește întotdeauna, spunea Anastasio Montañés, rîgîind.

Și muntenii, după ce le strîngeau puternic mîinile bătătorite, exclamau :

— Dumnezeu să vă binecuvînteze ! Dumnezeu să vă ajute și să vă îndrepte pe drumul cel bun !... Acum plecați voi ; mîine vom porni și noi, fugind de recrutare, persecutați de oamenii vînduți guvernului, care ne-au declarat război

pe moarte nouă, tuturor săracilor ; unii ne fură porcii, găinile și chiar porumbul pe care-l avem pentru mâncare ; unii ne dau foc caselor și ne fură nevestele, iar alții, în sfârșit, unde dau de vreunul dintre noi, acolo îi fac de petrecanie, ca și cum ar fi un câine periculos.

Cînd s-a înserat, prin vîlvătaile care nuanțau cerul în culori foarte vii, se văzură cîteva colibe într-o pajiște înconjurată de munți albaștri. Demetrio ceru să fie dus acolo.

Erau cîteva colibe sărăcăcioase, făcute din stuf, împrăștiate pe malul rîului, printre mici semănături de porumb și fasole de curînd răsărite.

Lăsară jos targa și Demetrio, cu o voce slabă, ceru o înghițitură de apă.

În ușile întunecoase ale colibelor se îngrămădeau indieni palizi, cu piepturi osoase, cu capete ciufulite, și în spatele lor apăreau ochi strălucitori și obraji proaspeți.

Un puști rotofei, cu pielea oacheșă și strălucitoare, se apropie să-l vadă pe omul de pe targă ; apoi o bătrînică și pe urmă toți ceilalți veniră și-l înconjurară.

O fată foarte săritoare aduse o ceașcă de apă limpede. Demetrio apucă ceașca între mîinile sale tremurînde și bău cu lăcomie.

— Nu mai vrei ?

Ridică ochii : tînăra avea obrazul foarte comun, însă în vocea ei era multă blîndețe.

Își șterse cu dosul palmei broboanele de sudoare de pe frunte, și, întorcîndu-se într-o parte, pronunță obosit :

— Dumnezeu să-ți răsplătească !

Și începu să tremure atît de tare, încît se zguduiau ierburile și picioarele tîrgii. Febra îl cufundă în letargie.

— Începe să cadă roua și asta este rău pentru friguri, spuse Remigia, o bătrînă indiană, desculță și cu o bucată de pînză pe piept, drept cămașă.

Îi pofti să-l ducă pe Demetrio în coliba ei.

Pancracio, Anastasio Montañés și Codorniz se aplecară spre picioarele tîrgii, ca niște cîini credincioși care depind de voința comandantului lor.

Ceilalți se împrăștiară să caute de mîncare.

Remigia le oferi tot ce avea : ardei și turtă de mălai.

— Închipuți-vă... am avut ouă, găini și pînă și o iadă ; însă acești blestemați de federali mi-au furat totul.

Apoi, făcînd mîna pîlnie, se apropie de urechea lui Anastasio și-i spuse :

— Închipuți-vă... au luat-o pînă și pe fata lui Nieves !...

Codorniz tresări, deschise ochii și se ridică în picioare.

— Montañés, ai auzit?... O împușcătură!... Montañés... Trezește-te!...

Il tot înghionti pînă ce reuși să-l miște și să-l facă să nu mai sforăie.

— Ce tot mă plictisești!... Îți spun că morții nu se mai reîntorc... bolborosi Anastasio pe jumătate treaz.

— O împușcătură, Montañés!...

— Codorniz, dormi sau îți dau un pumn...

— Nu, Anastasio; cînd îți spun că nu visez... Să știi că nu mi-e gîndul la spînzurați. A fost într-adevăr o împușcătură; am auzit bine...

— O împușcătură ai spus?... Să vedem, dă încoace mauserul...

Anastasio Montañés se frecă la ochi, își întinse brațele și picioarele alene și se ridică.

Ieșiră din colibă. Cerul era acoperit de stele și luna, ca o seceră subțire, urca pe boltă. De prin căsuțe ieșea un murmur confuz de glasuri de femei speriate și se auzi zgomotul de la armele bărbaților care dormeau afară și care de asemenea se trezeau.

— Neghiobule!... Mi-ai zdrobit un picior!

Vocea se auzi bine și foarte deslușit în apropiere.

— Hei, cine-i acolo ?

Strigătul răsună din stîncă în stîncă, peste creste și zănoage, pînă se pierdu în depărtare, în liniștea nopții.

— Cine-i acolo ? repetă cu voce mai puternică Anastasio, trăgînd piedica mauserului său.

— Demetrio Macías ! răspunseră din apropiere.

— Este Pancraccio ! spuse Codorniz înveselit. Simțindu-se în afară de pericol, își lăasă pușca la picior.

Pancraccio conducea pe un flăcăiandru plin tot de praf, de la pălăria americană și pînă la pantofii grosolani. Pantaloul la un picior îi era mînjit de o pată proaspătă de sînge.

— Cine-i șmecherul ăsta ? întrebă Anastasio.

— Eram de pază cînd am auzit un foșnet prin iarbă și am strigat : „Cine-i acolo ?“ „Carranzo“¹, mi-a răspuns acest lăudăros... „Carranzo... ? Nu-l cunosc pe acest șef... Na, ține pentru Carranzo“, și i-am trimis un glonte într-un picior...

¹ *Venustiano Carranza* (1859—1920), general și om politic mexican, care a condus lupta unor mari pături țărănești împotriva dictatorului Victoriano Huerta.

Surizînd, Pancraccio își întoarse fața spîină, așteptînd aplauze.

— Cine e comandant aici ?

Anastasio, înfruntîndu-l, ridică privirea cu mîndrie.

Tonul tînărului mai scăzu puțin.

— Păi și eu sînt tot revoluționar. Federalii m-au înrolat cu forța și am intrat în rîndurile lor ; însă în ciocnirea de alaltăieri m-am hotărît să dezertez, și am venit, mergînd pe jos, în căutarea dumneavoastră.

— Ah, este federal !... îl întrerupseră mai mulți, privindu-l cu uimire.

— Ah, este un reacționar ! spuse Anastasio Montañés. Și pentru ce nu i-ai trimis mai bine glonte în obrazul lui rumen ?

— Cine știe cu ce scop a venit ! Vrea să vorbească cu Demetrio, zice că are să-i comunice cîte și mai cîte !... Însă asta nu se va întîmpla, răspunse Pancraccio, pregătindu-și pușca.

— Ce fel de neciopliți mai sînteți și voi ? întrebă necunoscutul.

Dar nu a mai putut continua, căci un dos de palmă de a lui Anastasio îi umplu fața de sînge.

— Împușcați-l pe acest reacționar !...

— Spînzurați-l !

— Ardeți-l... este un federal !...

Exaltați, strigau, urlau, pregătindu-și deja armele.

— Ssst... sst... tăceți !... Parcă vorbește Demetrio, spuse Anastasio căutînd să-i liniștească.

Într-adevăr, Demetrio vrusese să afle ce se întîmplă și ceru să-i fie adus prizonierul.

— O infamie, domnule comandant, uită-te și dumneata... privește și dumneata ! izbucni Luis Cervantes, arătînd petele de sînge de pe pantalon, gura și nasul buhăite.

— Ei bine, ce fiu de... ești dumneata ? întrebă Demetrio.

— Mă numesc Luis Cervantes, sînt student la Medicină și ziarist. Pentru că am spus ceva în favoarea revoluționarilor, m-au persecutat, m-au legat și am fost trimis la o cazarmă...

Relatarea aventurii sale pe care o făcea pe un ton declamatoriu îi făcu pe Pancraccio și pe Manteca să rîdă cu poftă.

— Am căutat să mă fac înțeles, convingîndu-i că eu sînt un adevărat coreligionar de-al lor...

— Core... ce ? încercă să afle Demetrio, ciu-lind urechea.

— Coreligionar, domnule comandant... vreau să spun că am aceleași idealuri și apăr aceeași cauză pe care o apărați și dumneavoastră.

Demetrio zîmbi :

— La urma urmei, ce cauză apărăm noi?...

Luis Cervantes, încurcat, nu găsi ce să răspundă.

— Priviți ce îndrăzneț este !... Pentru ce îi treceți cu vederea?... îi facem de petrecanie, Demetrio ? întrebă Pancraccio neliniștit.

Demetrio își duse mîna la șuvița de păr ce-i acoperea urechea, se scărpină gînditor o bună bucată de vreme și, după aceea, negăsind soluția, spuse :

— Plecați... a început să mă doară din nou rana... Anastasio, stinge opaițul. Închideți-l pe ăsta în curte și să fie păzit de Pancraccio și de Manteca. Mîine o să vedem ce vom face.

VI

Luis Cervantes nu se deprinsese să deosebească conturul precis al lucrurilor în lumina slabă a nopților înstelate și, căutînd locul cel mai potrivit pentru a se odihni, frînt de oboseală, dădu peste o grămadă de baligă umedă, aflată la rădăcina nedeslușită a unui mărăci-niș. Mai mult de oboseală decît de resemnare, se întinse cît era de lung și închise imediat ochii, hotărît să doarmă pînă cînd ferocii săi păzitori l-ar deștepta sau pînă cînd soarele dimi-

neții îi va arde urechile. Simți lângă el ceva ca o căldură nedefinită, după aceea o respirație aspră și grea îl făcu să se cutremure ; întinse brațele pipăind împrejur și mîna-i tremurătoare dădu de părul țepos al unui porc care grohăi, supărat desigur de vecinătatea omului.

Toate încercările sale de a-și găsi somnul au fost zadarnice nu din cauza piciorului rănit, nici din cauza mușchilor striviți, ci din cauza gîndului la evidentul său eșec.

Da ; nu știusese să aprecieze la timpul potrivit distanța care există între a mînuî scalpul, a tuna și fulgera în coloanele unui ziar provincial împotriva bandiților de rebeli, și a veni să-i cauți cu arma în mînă, în propriul lor bîrlog. Confuzia lui spori și mai mult atunci cînd se activă ca sublocotenent de cavalerie și se istovise chiar de la primul marș. Nenorocit marș, lung de pătrusprezece leghe, care îl lăsase cu șoldurile și genunchii aproape dezarticulați, ca și cînd toate oasele lui s-ar fi transformat într-unul singur. Reușise să se lămurească opt zile mai tîrziu, la prima întîlnire cu rebelii. Ar jura cu mîna pe Sfînta Cruce că atunci cînd soldații au dus arma la ochi, cineva din spate, cu voce de stentor, strigase : „Să se salveze cine poate !” Că așa era, o dovedește

faptul că însuși curajosul și nobilul său armăsar, obișnuit cu luptele, întorsese imediat spatele și, de la prima detunătură, nu se mai oprise decât la o depărtare unde nici ecoul împușcăturilor nu se mai auzea. Și era exact la apusul soarelui, când munții începeau să se populeze de umbre rătăcitoare și neliniștitoare, când întunericul se ridica grăbit din zănoage. Ce lucru mai firesc ar fi putut să-i vină în minte dacă nu acela de a căuta adăpost printre stînci, de a da odihnă trupului și spiritului și a-și afla somnul? Însă logica soldatului este logica absurdului. Astfel, de exemplu, în dimineața următoare, colonelul îl trezește cu brutale lovituri de picior și-l scoate din ascunzișul său, cărîndu-i pumni în obraz. Ba mai mult : asta stîrnește ilaritatea ofițerilor în așa măsură încît, plîngînd de rîs, imploră cu toții într-un singur glas iertare pentru dezertor. Colonelul, în loc să-l împuște, îi aplică o puternică lovitură de picior în spate și-l trimite la trenul regimentar ca ajutor la bucătărie.

Grava ocară trebuia să-și producă fructele sale veninoase. Luis Cervantes trecu de îndată de partea celorlalți, deși numai *in mente* deocamdată. Durerile și suferințele dezmoșteniților ajung să-l cutremure ; cauza sa este cauza sublimă a poporului subjugat care cere dreptate,

numai dreptate. Este prieten cu soldatul umil și, ceva mai mult, un catîr mort de oboseală, într-o zi furtunoasă, îi stoarce lacrimi de milă.

Luis Cervantes deveni apoi omul de încredere al trupei. Au fost soldați care i-au făcut confidențe îndrăznețe. Unul, foarte serios, și care se distingea prin calmul și rezerva sa, îi spusese: „Eu sînt dulgher ; o aveam pe mama, o bătrînică înțepenită de reumatism pe scaun de aproape zece ani. M-au ridicat din casă trei jandarmi, la miezul nopții ; în zori mă găseam în cazarmă și noaptea am făcut-o la douăsprezece leghe de satul meu... Acum o lună am trecut pe acolo cu trupa... Pe mama am găsit-o deja îngropată !... Nu mai aveam nici o mîngiere în viață... Acum nu învinuiesc pe nimeni. Însă, pe Dumnezeu din ceruri, aceste cartușe care atîrnă greu pe mine nu sînt destinate pentru dușmani... Și dacă minunea se întîmplă (Maica Sfîntă din Guadelupa mă va ajuta), dacă mă alătur lui Villa ¹... jur pe sufletul sfînt al mamei mele că mi-o vor plăti-o cu vîrf și îndesat acești federali.“

¹ *Pancho Villa*, pe numele adevărat Doroteo Arango (1877-1923), conducător al mișcării țărănești din Mexic în timpul revoluției din 1910-1917. A fost ucis de contra-revoluționari.

Un altul, tînăr, foarte inteligent, însă șarlatan la culme, bețivan și fumător de marijuana¹, îl chemase de-o parte și, privindu-l drept în față, cu ochii săi pierduți și sticloși, îi șoptise la ureche : „Prietene... aceia... cei de dincolo... înțelegi?... aceia călăresc caii cei mai vînjoși din grajdurile din nord și din interiorul țării, hamurile de pe caii lor valorează argint curat... Noi, pst !... înghesuiți ca sardelele, buni numai pentru a munci de pomană... înțelegi prietene ? Aceia primesc pesos strălucitori și grei ; noi, bilete din celuloid de la fabrica asasinului... Am spus...”

Și la fel spuneau toți. Pînă și un sergent major povestise copilărește : „Eu sînt voluntar, însă am dat chix cu ăștia. Ceea ce pe timp de pace nu poți face o viață întreagă muncind ca un măgar, astăzi se poate obține în cîteva luni străbătînd munții cu o pușcă la spinare. Însă nu cu ăștia, frate... nu cu ăștia...”

Și Luis Cervantes, care împărțea cu trupa aceea ură ascunsă, implacabilă și de moarte împotriva claselor de sus, a ofițerilor și a tuturor superiorilor, simțise atunci că de pe ochii lui cădea ultimul vâl de ceață și vedea clar acum rezultatul final al luptei.

¹ Specie de cîneapă ale cărei frunze, fumate sub formă de țigări, produc efecte narcotice.

Și cînd colo, nu mai departe decît astăzi, abia ajuns alături de coreligionarii lui, în loc să-l primească cu brațele deschise, îl arunca-
seră într-o cocină !

Se făcuse ziuă : cocoșii cîntau de sus de pe colibe ; găinile cățarate pe ramurile mărăcin-
șului din ogradă se mișcau, își desfăceau ari-
pile, își umflau penele și dintr-un singur zbor
ajungeau pe pămînt.

Luis Cervantes privi santinelele care sforăiau
întinse pe bălegar. În închipuirea sa reînviară
figurile oamenilor din ajun. Unul din ei, Pan-
cracio, cu încrețituri pe obraz, pistruiat, spîn,
cu barba săltăreață, fruntea teșită și urechile
lipite de craniu, avea în totul un aspect bestial.
Celălalt, Manteca, o stîrpitură de om : ochi as-
cunși, privire feroce, păr neîngrijit căzîndu-i
pe ceafă, peste frunte și peste urechi, cu buze
buboase veșnic întredeschise.

Încă o dată simți cum se cutremură carnea
pe el.

VII

Dormitînd încă, Demetrio își trecu mîna
peste șuvițele crețe ce-i acopereau fruntea
umedă, atîrnîndu-i peste o ureche, și deschise
ochii.

Auzi limpede vocea melodioasă de femeie pe care și în vis o ascultase, și se întoarce spre poartă.

Era ziuă : razele soarelui dogoreau plantația de *popote*¹ din împrejurimile colibei. Aceeași fată, care în ajun îi oferise într-un ulcior apă foarte rece (visele sale din tot timpul nopții), acum, la fel de dulce și de drăgăstoasă, venea cu o oală cu lapte din care se revărsa spuma.

— E de capră, însă foarte rece... Bea-l, nu mai sta pe gânduri...

Mulțumit, Demetrio zîmbi, se ridică și, luînd oala, începu să bea cu mici sorbituri, neluîndu-și ochii de la fată.

Ea, stînjenită, își coborî privirea.

— Cum te cheamă ?

— Camila.

— Îmi place numele, însă îmi place și mai mult cum îl rostești...

Camila se înroși toată, și cum el intenționa s-o prindă de mîină, fata luă oala golită și o zbughi în grabă.

— Nu așa, prietene Demetrio, spuse grav Anastasio Montañés ; trebuie să mai întîi pregătite... Corpul meu e plin de urme lăsate de

¹ Plantă al cărei pai servește la sorbitul răcoritoa relor.

femei !... În materia asta eu am multă experiență...

— Mă simt bine, prietene, spuse Demetrio prefăcându-se că nu-l înțelege ; se pare că am fost răcit ; am transpirat mult și, spre dimineață, m-am trezit foarte înviorat. Ceea ce mă supără într-una însă este blestemata asta de rană. Cheamă-l pe Venancio să mă lecuiască.

— Și ce să facem oare cu filfizonul pe care l-am prins azi-noapte ? întreabă Pancraccio.

— Adevărat, frate !... Uitasem de asta !...

Demetrio, ca de obicei, se gîndi și cumpăni mult înainte de a lua o hotărîre.

— Ia să văd, Codorniz ; vino încoace. Caută și interesează-te de o capelă care se găsește cam la vreo trei leghe de aici. Du-te acolo și fură sutana preotului.

— Oare ce gînduri ai, prietene ? întreabă Anastasio îngrozit.

— Dacă acest filfizon a venit cu intenția să mă omoare, o să fie ușor să-i smulg adevărul. Am să-i spun că va fi împușcat. Codorniz o să pună sutana pe el și o să-l spovedească. Dacă e vinovat, îi zbor creierii ; dacă nu, îl las liber.

— Hm, ce de mai formalități !... Eu i-aș fi dat foc și gata, exclamă Pancraccio disprețuitor.

Spre seară, Codorniz se reîntoarce cu sutana preotului. Demetrio ceru să-i fie adus prizonierul.

Luis Cervantes, nedormit și nemîncat de două zile, intră cu fața trasă și încercănată, cu buzele palide și uscate.

Vorbi rar și cu greutate.

— Faceți cu mine ce poftiți... Sînt convins că m-am înșelat în părerile mele despre dumneavoastră.

Urmă o liniște îndelungată. După aceea continuă :

— Am crezut că veți primi cu drag pe acela care vine să vă ofere un ajutor, bietul meu ajutor, de pe urma căruia dumneavoastră ați profita... Ce câștig eu dacă revoluția triumfă sau nu ?

Încet, încet, se însuflețea și lîncezeala lui dispărea dintr-o clipă în alta.

— Revoluția aduce folos săracului, ignorantului, aceluia care toată viața lui a fost sclav, nefericiților care nici măcar nu știu că sînt așa, pentru că bogatul transformă în aur lacrimile, sudoarea și sîngele săracilor...

— Ei aș, vorbă să fie !... Și cum vine treaba asta ?... Mie nu-mi plac predicile ! întrerupse Pancracio.

— Eu am vrut să lupt pentru cauza sfintă a nefericiților... Însă dumneavoastră nu mă înțelegeți... Dumneavoastră mă respingeți... Păi atunci, faceți cu mine ce vreți !

— Pentru moment nu-ți prind frînghia de beregată... deși e plină și albă cum n-am pomenit !

— Da, știu pentru ce ai venit dumneata, re-luă Demetrio cu dezgust, scărpinîndu-se în cap. Te voi împușca, ce zici ?...

Apoi, întorcîndu-se către Anastasio :

— Luați-l de aici... și dacă vrea să se spovedească, aduceți-i un preot...

Anastasio, calm ca întotdeauna, îl luă ușor de braț pe Cervantes.

— Vino pe aici, filfizonule...

Cînd după cîteva minute apăru Codorniz îmbrăcat în sutană, toți rîseră, ținîndu-se cu mîinile de burtă.

— Hm, filfizonul ăsta e mare șmecher, spuse Codorniz. Așa de șmecher încît mi se pare că a rîs de mine cînd am început să-i pun întrebări.

— Și n-a destăinuit nimic ?

— N-a spus nimic mai mult decît a spus aseară...

— Mă face să cred că nu e vorba de ce crezi tu, prietene, remarcă Anastasio.

— Bine, atunci dați-i de mîncare și țineți-l sub observație.

VIII

Luis Cervantes de-abia se putu scula a doua zi. Tîrîndu-și piciorul rănit, umblă din casă în casă căutînd puțin alcool, apă fiartă și fișii de rufe uzate. Camila, cu neobosita ei bunăvoință, îi făcu rost de toate.

După ce începu să se spele, ea se așeză lîngă el să privească, cu o curiozitate de munteancă, cum își îngrijește rana.

— Auzi, și cine te-a învățat să lecuiești?... Și pentru ce ai fiert apa?... Și cîrpele pentru ce le-ai fiert? Ia te uită ce de lucruri minunate!... Și asta, care ți-ai turnat-o pe mîini, ce e?... Ptiu!... Rachiul cu adevărat?... Fugi de aici, eu credeam că rachiul este bun numai pentru colici!... Ah!... Dumnezeu trebuie să fii doctor?... Ha, ha, ha!... Să mori de rîs!... Și pentru ce

nu-i mai bună apa rece?... Ce de mai minunății !... Ce de animale se găsesc în apa neîfrântă !... Pfui !... Păi atunci nici nu mă mai uit la nimic !...

Camila continuă să-l întrebe mereu, și cu atîta familiaritate, încît foarte repede a început să-l tutuiască.

Revenind la propriile sale gînduri, Luis Cervantes nu-i mai da atenție.

„Unde sînt acei oameni minunat înarmați și cu tot ce le trebuie pentru călărie, care primesc soldele în pesos grei pe care Villa îi toarnă în tiparnițele din Chihuahua ? Aș, vorbă să fie ! Vreo douăzeci de indivizi desculți și păduchioși, care călăresc o turmă de mîrtoage. Să fie oare adevărate afirmațiile ziarelor guvernamentale, și asigurările date de el însuși că așa-ziii revoluționari nu erau altceva decît niște bandiți uniți acum, sub un pretext măreț, pentru a-și satisface setea de aur și de sînge ? Să fi fost oare minciună tot ce vorbeau despre ei simpatizanții revoluției ? Însă dacă ziarele țipau într-una, pe toate tonurile, despre atîtea succese și para-succese ale federației, pe de altă parte, un casier, venit de curînd din Guadalajara, a răspîndit zvonul cum că rudele și

favoriții lui Huerta¹ părăseau capitala îndreptându-se spre porturi, cu toate că el continua să urle : «Voi face pacea cu orice preț». Așadar, revoluționarii, bandiții sau oricum i-ai numi, ei erau aceia care trebuiau să doboare guvernul ; viitorul le aparținea ; trebuia deci să fiu alături de ei, numai cu ei”.

— Nu, ceea ce văd acum nu mă poate înșela, își zicea ca pentru sine, aproape cu voce tare.

— Ce tot spui ? îl întreabă Camila ; păi eu crezusem că șobolanii ți-au mâncat limba.

Luis Cervantes coborî sprâncenele și privi cu un aer dușmănos acea specie de maimuță timpă, cu piele arămie, dinți de fildeș, picioare late și scurte.

— Ascultă, filfizonule, și tu știi să povestești istorioare ?

Luis făcu un gest de dezaprobare și se îndepărtă fără să-i răspundă.

¹ *Victoriano Huerta* (1854-1916) general și om politic mexican, care a slujit mai întâi dictatura lui Porfirio Díaz. După moartea acestuia, revoluția burghezodemocrată triumfă (1911) sub președinția lui Francisco Indalecio Madero (1873-1913), pe care Huerta îl înlătură de la putere proclamându-se el președinte al Republicii și instaurînd un regim reacționar. Neputînd ține piept mișcării populare ridicate împotriva sa de generalul Venustiano Carranza și Pancho Villa, precum și ostilității statelor vecine, Huerta demisionează în 1914.

Ea, fermecată, îl urmări cu privirea pînă ce silueta lui dispăru pe poteca de lîngă pîrîu.

Era atît de cufundată în gînduri, încît tresări puternic cînd auzi vocea vecinei, chioara Maria Antonia, care, iscodind din coliba sa, îi strigă :

— Hei, tu !... dă-i prafurile de dragoste... Să vezi dacă nu cade în felul ăsta...

— Ptiu !... Fă tu treaba asta...

— Dacă aş fi vrut eu !... Însă, pfui ! mi-e scîrbă de filfizoni...

IX

— Cumătră Remigia, împrumută-mi nişte ouă ; m-am pomenit dis de dimineaţă cu găina moartă. Am nişte domni care vor să ia masa la mine.

Din cauza trecerii de la lumina puternică a soarelui la întunericul din colibă, îngroşat şi din pricina fumăraiei care se ridica de la vatră ochii vecinei se măriră. Dar nu trecură decît cîteva clipe şi începu să distingă clar contururile obiectelor şi pătucul rănitului aflat într-un ungher, atingînd cu căpăţîiul lui şopronul înnegrit şi lucios.

Se ghemui pe vine lîngă cumătra Remigia şi, aruncînd priviri furişe spre locul unde se odihnea Demetrio, întrebă cu voce joasă :

— Cum se simte omul?... S-a liniștit?... Ce bine!... Privește, și e atît de tînăr!... Dar tot mai e palid... Of!... De ce nu i se vindecă rana?... Auzi, cumătră Remigia, nu vrei să-i facem ceva de băut?

Cumătra Remigia, goală de la mijloc în sus, își întinse brațele sale osoase cu vinele îngroșate, apucă sucitorul *metate*¹-ului și-l trecu de mai multe ori peste *nixtamal*-ul său.

— Pe urmă, cine știe dacă o să le placă, răspunse fără a-și întrerupe îndeletnicirea aspră, grea, aproape sufocantă; ei aduc doctorul lor și din cauza asta...

— Cumătră Remigia, se ivi o altă vecină îndoindu-și spinarea slabă, ca să poată intra pe ușă, nu cumva ai cîteva foi de dafin să-mi dai ca să-i fac o fiertură Mariei Antonia?... S-a trezit azi dimineață cu dureri de burtă...

Și cum ea, de fapt, venea cu asemenea pre-texte numai pentru a iscodi și a cleveti, întoarse privirea spre ungherul unde se afla bolnavul și, făcînd un semn cu ochiul, se interesă de sănătatea lui.

Cumătra Remigia coborî ochii pentru a arăta că Demetrio doarme...

¹ Piatră dreptunghiulară care servește în Mexic la măcinatul porumbului.

— Vino, cumătră Pachita, nu am văzut că ești și dumneata aici...

— Ziua bună să vă dea Domnul, coană Fortunata... Cum s-au simțit azi dimineață la școlare ?

— Păi, Maria Antonia cu „stăpînul“ său... și, ca de obicei, cu durere de burtă...

Se așează pe vine, alături de cumătra Pachita.

— Nu am foi de dafin, sufletețul meu, răspunde cumătra Remigia oprindu-se o clipă din măcinat ; își dădu la o parte, de pe obrazul pe care curgea sudoarea, cîteva fire de păr căzute pe ochi și pe urmă își afundă mîinile într-o cratiță, scoțînd un pumn de porumb fiert din care se scurgea o apă gălbuie și tulbure. Eu nu am ; dar du-te la cumătra Dolores ; ei nu-i lipsesc niciodată ierburile.

— Coana Dolores a plecat de azi noapte la confreerie. Au venit la ea, pe bună dreptate, și au trimis-o să alunge neliniștea ce a cuprins-o pe fata mătușei Matias.

— Fugi, cumătră Pachita, nu mai spune !...

Cele trei bătrînele formează un cerc viu și, vorbind cu voce foarte scăzută, se pun pe bîrfit.

— Este tot așa de adevărat precum e adevărat că Dumnezeu se află în ceruri !...

— Ah, doar eu am fost prima care am spus : „Marcelina este însărcinată, da, însărcinată !” Dar nimeni n-a vrut să mă creadă...

— Biata copiliță... Și ce e mai rău este că tot necazul ăsta i se trage de la unchiul său Nazario !...

— Dumnezeu s-o apere !...

— Nu-i adevărat ! ce unchi Nazario și alte născociri !... Blestemații de federali, ei sînt vinovați !...

— Păi, dacă e așa, atunci e și mai nenorocită !...

Hărmălaia cumetrelor reuși să-l trezească pe Demetrio.

Tăcură o clipă și după aceea cumătra Pachita, scoțînd din sîn un porumbel blînd ce deschidea cu greutate ciocul, aproape sufocat, spuse :

— Este adevărat că eu am adus domnului aceste amestecuri... dar, fără îndoială, cel mai priceput e doctorul...

— Astea nu-i sînt de folos, cumătră Pachita... ; e ceva care-l face să iasă afară !...

— Domnule, iertați-mă... V-am adus acest dar, spuse bătrîna apropiindu-se de Demetrio. Pentru pierderea de sînge nu se află leac mai bun decît aceste esențe...

Demetrio aprobă bucuros. Ii pusese ră deja pe stomac niște bucăți de pâine muiate în rachiu, și cu toate că atunci când i le desprinsesă se răcori mult, simțea totuși că mai avea încă fierbințeală.

— Vino, cumătră Remigia, că dumneata știi mai bine ce trebuie făcut, spuseră vecinele.

Dintr-o trestie ce servește drept cuțit la culsul fructelor de nopă, cumătră Remigia desfăcu o fișie lungă și ascuțită ca o lamă, luă puil de porumbel într-o mână, apropiindu-l de pîtec, și cu o îndemînare de chirurg îl tăie în două dintr-o singură lovitură.

— În numele lui Isus, al Mariei și al lui Iosif! spuse cumătră Remigia, pronunțînd o binecuvîntare. Apoi, aplică cu repeziciune peste abdomenul lui Demetrio cele două jumătăți calde și sîngerînde ale porumbelului.

— O să vezi ce bine o să te simți...

Urmînd sfaturile cumetrei Remigia, Demetrio rămase nemișcat, ghemuindu-se pe o coastă.

Atunci cumătră Fortunata povesti necazul ei. Ea avusese foarte multă bunăvoință față de șefii revoluției. În urmă cu trei luni, federalii i-au luat unica fiică și asta o făcea nenorocită și o înfuria.

La începutul povestirii, Codorniz și Anastasio Montañés, ghemuiți la picioarele pătuțului,

stăteau cu capul ridicat și, cu gura căscată, ascultau povestirea ; însă într-atît de multe fleacuri înșiră cumătra Fortunata, încît pe la mijlocul povestirii Codorniz se plictisi și ieși afară să se mai scarpine nițel la soare. Cînd totul se termină cu solemnele : „Aștept de la Dumnezeu și de la Preasfînta Fecioară ca să nu lăsați viu pe nici unul din acești federali ai Diavolului“, Demetrio, cu fața întoarsă la perete, simțindu-se mult mai bine după ce înghițise leacurile, urmărea cu gîndul drumul pe care-l va străbate pentru a se interna în spitalul din Durango, iar Anastasio Montañés sforăia ca un trombon.

X

— Pentru ce nu-l chemi pe filfizon să te lecuiască, frate Demetrio ? spuse Anastasio Montañés comandantului, care pe zi ce trecea avea frisoane mai puternice și febră mare. Dacă l-ai vedea, el s-a tratat singur și umblă atît de bine că nici măcar nu șchioapătă.

Venancio însă, care păstra borcănelele cu grăsimi și plăcuțele cu mațe slinoase aranjate în șir, protestă :

— Dacă pune altcineva mîna, eu nu-mi mai iau nici o răspundere.

— Ascultă, prietene, tu nu ești nici doctor, nici nimic !... Ai uitat oare pentru ce ni te-ai alăturat ? Întrebă Codorniz.

— Da, Codorniz, îmi aduc aminte că ai venit cu noi deoarece ai furat un ceas și niște inele cu briliante, preciză foarte înflăcărat Venancio. Codorniz izbucni în râs.

— Se poate !... Însă tu ai fugit din satul tău pentru că ți-ai otrăvit logodnica.

— Minți !...

— Ba da ; i-ai dat cantaridă pentru...

Strigătele de protest ale lui Venancio se înecară în zgomotoasele hohote de râs ale celorlalți.

Demetrio, posac, îi făcu să tacă ; după aceea începu să se vaiete, și spuse :

— Ia aduceți-l pe student.

Sosi Luis Cervantes, îi descoperi piciorul, examinează cu atenție rana și dădu din cap semnificativ. Legătura făcută din pânză intra adânc într-o cută a pielii ; piciorul, umflat, părea gata să plesnească. La fiecare mișcare, Demetrio scotea un geamăt. Luis Cervantes tăie bandajul, spală bine rana, acoperi coapsa cu fișii mari ude și-l bandajează din nou.

Demetrio putu dormi toată după-amiaza și toată noaptea. A doua zi se trezi foarte mulțumit.

— Are o mîină foarte uşoară filfizonul, spuse.

Venancio, pe loc, observă :

— Foarte bine ; însă trebuie să ştii că filfizonii sînt ca şi umezeala, pătrund peste tot. Din cauza filfizonilor s-au pierdut roadele revoluţiilor.

Şi cum Demetrio avea o încredere oarbă în cunoştinţele bărbierului, într-o altă zi, la ora la care Luis Cervantes venise să-l panseze, îi spuse :

— Ascultă, omule, fă treabă bună pentru ca atunci cînd am să mă înzdrăvenesc să te duci la casa ta sau unde ţi-o pofti inima.

Luis Cervantes, discret, nu răspundea nimic.

Trecu o săptămîină, cincisprezece zile ; federalii nu dădeau nici un semn de viaţă. În schimb, fasolea şi porumbul se găseau din abundenţă prin fermele din apropiere ; lumea nutrea atîta ură faţă de federali, încît cu multă bunăvoinţă dădea ajutor rebelilor. Oamenii lui Demetrio aşteptau cu răbdare însănătoşirea completă a comandantului lor.

Timp de mai multe zile, Luis Cervantes continuă să rămîină abătut şi tăcut.

— Ce-i de făcut, filfizonule, văd că eşti îndrăgostit ! îi spuse într-o zi Demetrio, glumind, după ce-i îngriji rana.

Începuse să-l îndrăgească. Puțin câte puțin prinse să se intereseze de treburile lui. Îl întreabă dacă i se dădea întreaga rație de carne și lapte. Luis Cervantes trebui să-i spună că se hrănea numai cu ceea ce bătrânele miloase de la fermă îi dădeau și că lumea continua să-l privească ca pe un necunoscut sau ca pe un nepoftit.

— Toți sînt băieți buni, aici, filfizonule, adăugă Demetrio ; totul e să știi cum să-i iei. De mîine nu-ți va lipsi nimic. Vei vedea.

Și într-adevăr, chiar din acea seară lucrurile începură să se schimbe. Trîntiți pe terenul pietros, privind norii amurgului asemănători unor uriașe cheaguri de sînge, cîțiva din oamenii lui Macías ascultau relatările pe care le făcea Venancio despre plăcutele episoade din *Jidovul rătăcitor*. Mulți din ei, adormiți de vocea mieroasă a bărbierului, începură să sforăie : însă Luis Cervantes, foarte atent, după ce bărbierul termină predica sa cu stranii comentarii anticlericale, îi spuse cu emfază :

— Admirabil ! Dumneata ești foarte talentat !

— Într-adevăr, am ceva talent, recunosc Venancio convins, însă părinții mei au murit și eu nu am mai putut face carieră.

— Asta-i cel mai puțin important. Când cauza noastră va triumfa, dumneata vei obține ușor un titlu. Două sau trei săptămîni de practică prin spitale, o bună recomandare a comandantului nostru Macías... și dumneata vei și ajunge doctor...! Ai o asemenea dexteritate, încît totul va fi o jucărie!

Din acea noapte, Venancio se deosebi de ceilalți, încetînd a-l mai numi „filfizon“. Luisito în sus, Luisito în jos.

XI

— Ascultă, filfizonule, aș vrea să-ți spun ceva... zise Camila într-o dimineață, la ora la care Luis Cervantes se ducea la colibă după apă fiartă pentru a-și îngriji piciorul.

Fata umbla neliniștită de cîteva zile, iar fandoseala și rezerva ei sfîrșiră prin a-l plictisi pe tînăr, care, oprindu-se o clipă din ocupația sa, se ridică în picioare și privind-o în față, îi răs-punse :

— Bine... Ce vrei să-mi spui ?

Camila simți cum limba i se înmoaie ca o cîrpă și nu putu scoate o vorbă ; obrazul i se făcu roșu ca macul, ridică umerii și coborî capul într-atît încît aproape că-și atinse pieptul

gol. După aceea, fără a se mișca și fixîndu-și cu îndărătnicie privirea pe rană, pronunță cu o voce foarte înceată.

— Ia uite ce frumos se vindecă!... Parcă-i un boboc de trandafir de Castilia.

Luis Cervantes își aplecă fruntea cu vădită plictiseală și se apucă din nou să-și îngrijească rana fără a-i mai păsa de fată.

Cînd termină, Camila dispăruse.

Timp de trei zile fata nu se mai arătă pe niciăieri. Cumătra Agapita, mama ei, era aceea care alerga la chemarea lui Luis Cervantes și tot ea îi fierbea apa și cîrpele. El, cu multă precauție, avu grijă să nu mai întrebe nimic. Însă, după trei zile, Camila era iar acolo, dînd mereu tîrcoale și fandosindu-se mai mult ca înainte.

Luis Cervantes, preocupat, o încurajă prin nepăsarea lui pe Camila, care în sfîrșit vorbi:

— Ascultă, filfizonule... Vreau să-ți spun ceva... Ascultă, filfizonule; vreau să mă înveți cîntecul *La Adelita*... pentru... Cum, nu ghi-cești pentru ce?... Păi pentru a-l cînta mult, mult, cînd vei pleca, cînd nu vei mai fi tu aici... cînd vei pleca departe, atît de departe... încît nici nu-ți vei mai aduce aminte de mine.

Cuvintele ei aveau asupra lui Luis Cervantes efectul pe care-l produce un vîrf de oțel zgîrîind pereții unei sticle.

Ea nu-și dădea seama, și continua tot atît de naivă ca și mai înainte :

— Hai, filfizonule, nu-ți fie teamă !... Dacă ai vedea cît de rău este bătrînul care vă conduce pe voi... Să-ți povestesc ce mi s-a întîmplat cu el... Doar știi că acel Demetrio nu vrea să-i facă de mîncare altcineva decît mama și să nu i-o aducă nimeni decît eu... Bine ; să vezi, alaltăieri am intrat la el cu *champurrado*¹ și, oe crezi că a făcut bătrînul pisălog ? Păi, m-a prins strîns de mînă, foarte strîns ; după aceea a început să mă ciupească de pulpe... Ah, dar ce scatoalcă i-am tras !... „Hei, ce faci ?... As-tîmpără-te !... Ce faci, bătrîn mojić ?... Dă-mi drumul... dă-mi drumul, bătrîn nerușinat !“ Și mă dau înapoi și scap nevătămată, și am fugit afară... Ce părere ai, filfizonule, despre asta ?

Niciodată Camila nu-l văzuse pe Luis Cervantes rîzînd cu atîta poftă.

— Spune-mi, e adevărat tot ce-mi povestești ?

Complet zăpăcită, Camila nu putu să-i răspundă. El începu din nou să rîdă zgomotos, repetînd întrebarea. Ea, simțînd nesiguranța fu și mai zbuciumată și îi răspunse cu voce întreită.

¹ Băutură întăritoare din făină de porumb și lapte.

— Da, este adevărat... Și asta este tot ceea ce am vrut să-ți spun... Ce, nu ți-am dat curaj acum, filfizonule?

Din nou Camila admiră cu încântare fața proaspătă și radioasă a lui Luis Cervantes, ochii lui verzi-albăstrui cu expresie duioasă, obrajii săi fragezi și trandafirii ca ai unei păpuși de porțelan, netezimea pielii sale albe și delicate de pe gât, și de pe brațele ivite din mânecile unei bluze grosolane de lână, blondul cald al părului său, ușor încrețit.

— Dar ce dracu mai aștepți, proasto? Dacă comandantul te dorește, ce vrei mai mult?

Camila simți că i se ridică ceva din piept, ceva ce ajunge pînă la gât și acolo se încîlcește. Strînse puternic pleoapele pentru a-și limpezi de lacrimi ochii săi senini; după aceea își șterse cu dosul mîinii obrajii umeziți și, la fel ca și cu trei zile înainte, fugi cu sprinteneala cerbului.

XII

Rana lui Demetrio se cicatrizase. Începură discuțiile asupra proiectelor de a se îndrepta spre nord, unde se spunea că revoluționarii au învins pe toată linia trupele federalilor. O în-

timplare făcu însă să se precipite lucrurile. Într-o zi, Luis Cervantes stînd așezat pe un pisc de munte, în răcoarea înserării, cu privirea pierdută departe, se lăsa în voia gîndurilor ca să-i treacă de urît. La picioarele crestei înguste, întinși printre tufișurile de la marginea rîului, Pancraccio și Manteca jucau cărți. Anastasio Montañés, care privea cu indiferență jocul, își întoarse brusc fața-i acoperită de barba neagră și ochii blînzi spre Luis Cervantes și-l întrebă :

— De ce ești trist, filfizonule ? Unde-ți sînt gîndurile ? Vino lîngă mine și stai jos, să discutăm.

Luis Cervantes rămase nemișcat ; însă Anastasio se duse lîngă el și se așează prietenos alături.

— Dumitale îți lipsește zarva locurilor unde te-ai născut. Este clar că ești un om subțire... Privește, filfizonule : cu toate că mă vezi slinos și cu hainele rupte, nu sînt ceea ce par să fiu... Nu mă crezi ?... Eu n-am nevoie de nimic ; sînt stăpînul a zece perechi de boi... Serios !... Poate să ți-o adeverească cumătrul Demetrio !... Am zece *fanegas*¹ ale mele cu semănături... Crede-mă !... Ascultă, filfizonule ; mie îmi place să mă iau la hartă cu federalii și din cauza asta îmi

¹ Măsură agrară spaniolă de aproximativ 64,5 ari.

poartă atîta ură. Ultima oară, acum vreo opt luni (exact de cînd mă găsesc aici), i-am dat o lovitură de cuțit unui tînăr căpitan caraghios (Dumnezeu să mă păzească), aici, lîngă buric... dar, crede-mă, eu n-am nevoie de nimic... Mă găsesc aici din cauza asta... și pentru a-i da o mîină de ajutor cumătrului Demetrio...

— Iubita vieții mele! strigă entuziasmat Manteca punînd primele două cărți de joc pe masă. Peste valetul de pică puse o monedă de douăzeci de *centavos* de argint.

— Cum poți crede că mie jocul nu-mi aduce satisfacție, filfizonule!... Vrei să pariezi?... Vino aici și privește: șerparul ăsta de piele încă mai sună! spuse Anastasio scuturînd brîul și făcînd să se audă sunetul produs de lovirea monedelor.

În vremea asta Pancraccio filă pachetul cu cărți de joc, scoase valetul și se iscă ceartă. Glume, strigăte, iar după aceea înjurături. Pancraccio își apropie obrazul său parcă cioplit în piatră de cel al lui Manteca, partenerul lui, care îl urmărea cu privire de șarpe, convulsionat ca un epileptic. Stăteau gata să se încaiere dintr-o clipă în alta. Negăsind înjurături destul de mușcătoare, se grăbeau să-i pomenească pe tați și pe mame, într-o broderie nespus de bogată în necuviințe.

Dar nimic nu se întâmplă pînă la urmă ; după ce-și epuizară insultele, abandonară jocul, și-și azvîrliră unul altuia, liniștiți, brațul peste umăr, pornind agale după o înghițitură de rachiu.

— Nici mie nu-mi place să mă lupt cu vorbele. Asta e lucru urît, nu-i așa, filfizonule?... De fapt, uite, nimeni nu s-a legat de familia mea... Îmi place să fiu la locul meu. Din cauza asta nu glumesc niciodată... Fii atent, filfizonule, continuă Anastasio, schimbînd tonul, ducîndu-și o mîină la frunte și stînd în picioare, ce prăfăraie se ridică colo, în spatele delușorului ? Drace ! Te pomenesti că sînt conservatorii !... Și ne iau pe nepusă masă ! Vino, filfizonule ; să mergem să le dăm de veste băieților.

Era un prilej de mare bucurie :

— Să mergem în întîmpinarea lor ! spuse primul Pancraccio.

— Da, să mergem în întîmpinarea lor. Să facem în așa fel încît să nu ne scape !...

Însă dușmanul se reducea la o mică turmă de măgari și la doi conducători.

— Opreți-i. Sînt munteni și trebuie să aducă ceva vești, spuse Demetrio.

Intr-adevăr, veștile pe care le aduceau muntenii erau deosebit de importante. Federalii fortificaseră dealurile El Grillo și La Bufa din

Zacatecas. Se zicea că este ultima redută a lui Huerta, și toată lumea prevestea căderea ei. Familii întregi plecau în graba mare spre sud; trenurile erau supraîncărcate de lume; lipseau trăsurile, căruțele pentru transport, iar pe șosele, mulți, cuprinși de panică, mergeau pe jos cu bagajele în spinare. Pánfilo Natera își aduna oamenii în Fresnillo, iar federalii, de spaimă, își pierdeau pantalonii.

— Căderea cetății Zacatecas este *Requiescat in pace*¹ pentru Huerta, îi asigură Luis Cervantes cu o vebemență extraordinară. Trebuie să ajungem să ne unim cu generalul Natera înaintea atacului.

Observînd uimirea ce o trezeau cuvintele sale pe chipurile lui Demetrio și ale tovarășilor săi, își dădu seama că mai era încă socotit de prios și nevrednic de luat în seamă.

Dar în ziua următoare, cînd oamenii ieșiră în căutare de cai buni pentru a porni din nou la drum, Demetrio îl chemă pe Luis Cervantes și-i spuse :

— Vrei cu adevărat să mergi cu noi, filifonule ? Dumneata ești făcut din alt aluat, și drept să-ți spun, nu înțeleg cum poate să-ți placă viața asta. Crezi oare că cineva vine aici

¹ Veșnica pomenire (lat.).

aşa, de plăcere?... E drept, de ce să nu recunoaştem? Unuia îi place agitaţia; dar nu e numai asta... Stai jos, filfizonule, stai jos să-ţi povestesc. Ştii pentru ce m-am răzvrătit?... Ascultă: înainte de revoluţie aveam pământul meu, cu brazda gata răsturnată pentru semănat, şi dacă nu ar fi avut loc ciocnirea cu don Mónico, moşierul din Moyahua, în clipa asta eu aş fi fost în mare zor, cu pregătitul boilor pentru semănat... Pancraccio, desfundă două sticle de bere, una pentru mine şi cealaltă pentru filfizon... Pe Sfînta Cruce!... Nu poate să ne facă decît bine, nu-i aşa?...

XIII

— Eu sînt originar din Limón, foarte aproape de Moyahua, din frumosul defileu Juchipila. Aveam casa mea, vacile mele, o bucată de pământ pentru semănat; adică nu-mi lipsea nimic. Păi, domnule, noi fermierii avem obiceiul să coborîm în sat la fiecare opt zile. Mai aude omul o liturghie, ascultă o predică, după aceea se duce la piaţă, cumpără ceapă, pătlăgele roşii şi tot ce are nevoie. Pe urmă, împreună cu prietenii, intră în prăvălia lui Primitivo López să ia o gustare. Ia un păhărel;

cîteodată cineva dintre noi este mai binevoitor și ne mai cîstește cu încă un păhărel ; și i se urcă la cap, și-i face multă plăcere, și mai rîde omul, țipă, cîntă și e bine dispus. Totul este în regulă pentru că nimeni nu se supără. Dar încep să se agațe de tine ; polițistul dă tîrcoale pe acolo și trage cu urechea pe la ușa ; comisarului sau ajutoarelor lui li se năzare să-ți strice cheful... Este limpede, omule, nu ești un bărbat moale și potolit, ești om îndrăzneț, curajos și te ridici și le spui cuvintele pe care le merită ! Dacă au înțeles, drum bun ; pe cîte unul îl lasă în pace, și cu asta se termină totul. Dar se întîmplă cîteodată că vor să stea altfel de vorbă... și unul este viclean din fire... și nu-i place să i se ceară socoteală... Și... da, domnule ; intervine pumnalul, și chiar și pistolul... Și după aceea pornim să străbatem munții pînă ce nimeni nu-și mai aduce aminte de mort !

Bine. Ce s-a întîmplat cu don Mónico ? Un fleac ! Mult mai puțin important decît cu ceilalți. Într-o clipă, cît ai zice pește !... O scuipătură în față pentru că s-a amestecat, și iată că mă aflu în fața dumitale ca să-ți povestesc... Așadar, din cauza asta m-am pus rău cu Federația. Dumneata cunoști intrigile care domnesc aici în Mexic, unde l-au ucis pe domnul Madero și pe un altul, un oarecare Felix sau Felipe Diaz, ce

știu eu !... Bine : pe urmă acel Mónico a venit în persoană la Zacatecas cu o escortă, ca să mă înhațe. Zicea că eu sînt maderist și că trebuia să mă ridice. Însă cum de prieteni nu duci lipsă, unul din ei m-a anunțat la timp, și cînd federalii au sosit la Limón, eu fugisem. Apoi a mai venit cumătrul Anastasio, care făcuse o crimă, și după aceea Pancracio, Codorniz și mulți alți prieteni și cunoscuți. Pe urmă ni s-au mai alăturat și alții și, precum vezi : ducem lupta așa cum putem.

— Domnule comandant, spuse Luis Cervantes după cîteva minute de liniște și gîndire, dumneata știi prea bine că aici aproape, în Juchipila, se găsesc oamenii lui Natera ; ar fi bine să ne unim cu ei mai înainte de a fi ocupată Zacatecas. Să ne prezentăm generalului...

— Nu stă în firea mea asta... Mie nu-mi place să mă supun nimănui.

— Însă dumneata, numai cu oamenii pe care-i ai aici, nu vei ajunge decît o căpetenie fără importanță. Revoluția va triumfa fără doar și poate ; după ce se termină îți vor spune, așa precum a spus Madero celor care l-au ajutat : „Prieteni, vă mulțumesc mult ; acum reîntorceți-vă la casele voastre...”

— Nici nu vreau altceva decît să mă lase în pace și să mă întorc acasă.

— Stai că abia am început !... Nu am terminat : „Dumneavoastră care m-ați ridicat pînă am ajuns la Președinția Republicii, primejdindu-vă viața, cu riscul de a lăsa în mizerie văduve și orfani, acum cînd mi-am atins scopul, duceți-vă și puneți mîna pe sapă și pe lopată, și continuați-vă traiul de azi pe mîine, flămînzi și goi, ca mai înainte, în timp ce noi, cei din clasele de sus, vom strînge cîteva milioane de pesos“.

Demetrio se scărpină în cap și nu zise nimic.

— Luisito a spus un mare adevăr ! exclamă cu entuziasm bărbierul Venancio.

— Precum am zis, continuă Luis Cervantes, odată terminată revoluția, s-a terminat totul. Păcat de atîtea vieți pierdute, de atîtea văduve și orfani, de atîta sînge vărsat ! Toate astea pentru ce ? Pentru ca doar cîteva trîntori să se îmbogățească și totul să rămînă la fel sau mai rău ca înainte. Dumneata ești dezinteresat și spui : „Eu nu am altă ambiție decît să mă reîntorc acasă, la pămîntul meu“. Însă este drept să-ți lipsești nevasta și copiii de la norocul pe care pronia cerească îl pune acum în mîinile dumitale ? Este bine să abandonezi patria în aceste momente solemne cînd e nevoie de toată abnegația fiilor săi, cei umili, ca să o salveze, să n-o lase să cadă din nou în mîinile stăpînilor și călăilor

ei dintotdeauna, proprietarii?... Nu trebuie să fie uitat lucrul cel mai sfânt ce există în lumea asta pentru orice om : familia și patria !...

Macías zîmbi și ochii îi străluciră.

— Adică, ar fi bine să mergem cu Natera, filfizonule ?

— Nu numai că ar fi bine, spuse insinuant Venancio, ci neapărat necesar, Demetrio.

— Domnule comandant, continuă Cervantes, te-am simpatizat din clipa în care te-am cunoscut, și-mi ești din ce în ce mai drag, pentru că îmi dau seama cît valorezi. Permite-mi să fiu foarte sincer. Dumneata nu-ți dai încă seama de adevărata, de înalta, de nobila dumitale misiune. Dumneata, om modest și fără de ambiții, nu vrei să vezi rolul important pe care-l joci în această revoluție. Nu-i adevărat că dumneata ai venit aici din cauza lui don Mónico, grangurile ; dumneata te-ai ridicat împotriva bogățiilor care năpăstuiesc întreaga națiune. Sîntem elementele unei mari mișcări sociale care trebuie să se termine prin înălțarea patriei noastre, pentru mărirea ei. Sîntem instrumentele destinului pentru revendicarea drepturilor sfinte ale poporului. Nu luptăm pentru a doborî un asasin nemernic, ci luptăm împotriva tiraniei înșăși. Asta este ceea ce se cheamă a lupta pentru

principii, a avea idealuri. Pentru ele luptă Villa, Natera, Carranza ; pentru ele luptăm noi.

— Da, da ; întocmai ce am gîndit și eu, spuse entuziasmat Venancio.

— Pancraccio, desfundă alte două sticle cu bere...

XIV

— Ca să vezi ce bine explică lucrurile filizonul, cumetre Anastasio, spuse Demetrio, preocupat să tălmăcească cuvintele spuse în dimineața aceea de Luis Cervantes.

— L-am auzit, răspuse Anastasio. Într-adevăr sînt oameni care, știind să citească și să scrie, înțeleg bine lucrurile. Dar ceea ce nu pot eu pricepe, prietene, este cum te vei înfățișa dumneata domnului Natera, cu oameni atît de puțini cîți sîntem noi.

— Hm, lucrul acesta este cel mai puțin important ! Începînd de astăzi vom proceda altfel. Am auzit spunîndu-se că Crispín Robles trece prin comune și strînge toate armele și caii pe care-i găsește ; eliberează din închisori pe toți cei închiși și în felul acesta are mereu oameni cu duiumul. Ai să vezi. Adevărul este, prietene Anastasio, că pînă acum am vorbit prea multe

prostii. Pare de necrezut că acest filfizon a venit să ne învețe abecedarul.

— Ce mare lucru este să știi să citești și să scrii !...

Amîndoi oftară cu părere de rău.

Între timp, Luis Cervantes și mulți alții au venit să se informeze cînd vor porni la drum.

— Chiar mîine dimineața, spuse Demetrio fără șovăire.

Apoi Codorniz propuse să se aducă orchestra din satul apropiat și despărțirea să se facă printr-o petrecere. Ideea lui fu primită cu mare bucurie.

— Păi să pornim, exclamă Pancraccio și dădu un chiot ; în ceea ce mă privește însă, nu voi pleca singur... Am o drăguță și o iau cu mine.

Demetrio spuse că și el și-ar lua bucuros o fată care îi este dragă, însă dorește mult ca nici unul dintre ei să nu lase amintiri urîte, cum au lăsat federalii.

— Nu mai avem ce aștepta ; la întoarcere se aranjează totul, pronunță cu voce joasă Luis Cervantes.

— Cum ! spuse Demetrio. Păi nu se spune că dumneata și Camila...

— Nu este adevărat, domnule comandant ; ea te iubește pe dumneata... dar îi este frică.

— Zău, filfizonule ?

— Da ; însă mi se pare foarte potrivit ceea ce spuneți : nu trebuie să lăsăm impresie proastă... Când ne vom întoarce învingători, atunci va fi cu totul altceva ; vă vor și mulțumi.

— Ah, filfizonule !... Ești foarte dibaci ! spuse Demetrio zîmbind și lovindu-l cu palma pe spate.

Spre seară, ca de obicei, Camila cobora după apă la râu. Pe aceeași cărare, venea către ea Luis Cervantes.

Camila simți cum inima îi bătea să-i iasă din piept.

Poate fără să o observe, Luis Cervantes dispăru dintr-o dată la o cotitură, după stînci.

Ca în toate zilele, la ora aceea, amurgul învăluia stîncile roase, ramurile arse de soare și mușchiul uscat. Sufla un vînt călduț cu șoapte ușoare, legănînd frunzele ascuțite ale porumbiștii tinere. Totul era neschimbat, însă în pietre, în crengile uscate, în aerul îmbălsămat, în întreg frunzișul, Camila observa acum ceva ciudat ; ca și cum dintr-o dată toate ar fi devenit triste.

Ocoli un munte stîncos și măcinat și dădu brusc de Luis Cervantes, cocoțat pe un bolovan mare, cu picioarele atîrnînd și cu capul descoperit.

— Ascultă, filfizonule, vino răcar să-mi spui adio.

Luis Cervantes se supuse. Coborî și se apropie de ea.

— Mîndrule !... Oare așa de rău m-am purtat cu tine încît să te ferești chiar să-mi vorbești ?...

— Pentru ce îmi spui toate lucrurile astea, Camila ? Tu ai fost atît de bună cu mine... mult mai bună decît o prietenă ; m-ai îngrijit ca o soră. Eu mă despart foarte mulțumit de tine și-mi voi reaminti mereu de lucrul acesta.

— Mincinosule ! spuse Camila transfigurată de bucurie. Și dacă eu nu-ți vorbeam ?

— Aveam de gînd să-ți mulțumesc în noaptea asta la petrecere.

— Care petrecere ?... Dacă e vreo petrecere, cu nu voi merge...

— Pentru ce n-ai merge și tu ?

— Pentru că nu pot să-l văd pe bătrînul ăsta... pe Demetrio.

— Nu fi proastă !... Ascultă, el te iubește mult ; nu pierde ocazia asta pe care n-o vei mai întîlni niciodată. Proasto, Demetrio va ajunge general, va fi foarte bogat... Cai mulți, bijuterii multe, îmbrăcăminte foarte luxoasă, palate și mulți bani de cheltuială... Închipuiește-ți cum te-ai simți alături de el !

Pentru ca să nu-l privească drept în ochi, Camila îi ridică pe ai ei spre albastrul cerului. O frunză uscată se desprinsese de pe înălțimea unei

rîpe și, legănîndu-se încet în aer, îi căzu ca un fluture mort la picioare. Se aplecă și o luă între degete. Apoi, fără să-l privească în față, șopti :

— Vai, filfizonule... dac-ai ști ce neplăcut îmi e cînd îmi spui tu toate astea !... Căci tu ești acela pe care-l iubesc... pe tine și pe nimeni altul... Du-te filfizonule ; du-te, căci nu știu pentru ce îmi faci atîta rușine... Du-te ! Du-te !...

Aruncă frunza pe care o sfărîmase între degetele sale nervoase și-și acoperi fața cu colțul șorțului.

Cînd deschise din nou ochii, Luis Cervantes dispăruse.

Ea își continuă drumul pe malul rîului. Apa părea prăfuită cu un carmin foarte fin ; în valurile ei tremurau un cer multicolor și piscurile pe jumătate luminoase, pe jumătate acoperite de umbră. Mii și mii de insecte luminoase roiau peste apa încremenită. Și acolo, pe fundul rîului plin de pietriș, în apele cristaline, își revăzu imaginea cu bluza galbenă cu panglici verzi, cu fustele sale albe și nescrobite, cu capul alungit, cu sprîncenele și fruntea turtite ; așa cum se împodobise ca să-i fie pe plac lui Luis.

Și dintr-o dată izbucni în plîns.

În tufișuri broaștele orăcăiau implacabila melancolie a clipei.

Legănându-se pe un ram uscat, un guguștiuc plîngea și el.

XV

La petrecere a fost multă veselie și s-a băut un foarte bun *mezcal*¹.

— Hai s-o speriem pe Camila, spuse cu voce tare Demetrio.

Toată lumea o căută cu privirea pe Camila.

— Nu se simte bine, o doare capul, răspunse cu asprime cumătra Agapita, supărată de privirile bănuitoare pe care toți le îndreptaseră spre ea.

Cînd fandangoul era pe sfîrșite, Demetrio, clătîindu-se puțin, mulțumi bunilor locuitori care îi primiseră atît de bine și le promise că după triumful revoluției nu va uita pe nimeni, căci „prieteni se cunosc numai în închisoare sau după ce ai dormit cu ei în același pat”.

— Dumnezeu să vă aibă în paza lui, spuse o bătrînică.

— Dumnezeu să vă binecuvînteze și să vă ducă pe drumul cel drept, spuseră altele.

Și Maria Antonia, foarte beată :

¹ Rachiu extras dintr-o varietate de agave.

— Să vă 'toa'ceți 'epede... da' foa'te 'epede!...

A doua zi, Maria Antonia — care deși cu fața ciupită de vărsat și cu o albeață pe un ochi, avea o faimă foarte proastă, într-atît de proastă încît se spunea că nu exista bărbat care să n-o fi cunoscut în tufișurile de pe marginea râului — îi strigă Camilei :

— Hei, tu!... Ce înseamnă asta?... Ce faci acolo într-un ungher, cu șalul legat la cap?... Ce?... Plîngi?... Ia te uită ce ochi are! Pari o vrăjitoare! Ascultă... Nu te întrista!... Nu există durere de care e cuprins sufletul și care să nu se sfîrșească după trei zile.

Cumătra Agapita încruntă sprîncenele, și cine știe ce a mai mormăit în sinea ei.

Într-adevăr, cumetrele erau mîhnite de plecarea oamenilor și a bărbaților lor, totuși bîrfeli și intrigi destul de îndrăznețe se făceau auzite, se plîngeau cum că n-o să mai aibă cine să le aprovizioneze ferma cu oi și viței, ca să poată mîncă zilnic carne. Și-i atît de bine cînd cineva își petrece viața doar mîncînd și bînd, stînd cu picioarele întinse și dormind la umbra stîncilor, în timp ce norii vin și se duc pe bolta cerului!

— Privește-i încă o dată! Pe acolo trec, strigă Maria Antonia; par niște jucării împrăstiate pe o masă.

În depărtare, unde mărcinișul și stejărișul începeau să se contopească într-un singur plan catifelat și albăstrui, oamenii lui Macías, pe mîrtoagele lor, se profilau pe limpezimea de safir a cerului și pe piscul unui vîrf de munte. O pală de aer cald aduse pînă la colibe frînturi vagi și întretăiate ale cîntecului *Adelita*.

Camila, care la chemarea Mariei Antonia ieșise să-i vadă pentru ultima oară, nu se putu abține și se reîntoarse încîndu-se în hohote de plîns.

María Antonia izbucni în rîs și se îndepărtă.

— Fata mea a fost deochiată, mormăi zăpăcită cumătra Agapita.

Cugetă mult și cînd crezu că se gîndise suficient, luă o hotărîre : de pe un piron înfipt pe un stîlp al colibeii, între Dumnezeiescul Chip și Preacurata Fecioară din Jalpa, luă o bucată de piele netăbăcită, ce servea bărbatului ei la înjugat boii și, îndoind-o, îi aplică Camilei o lovitură puternică pentru a scoate tot răul din ea.

Pe calul lui murg, Demetrio se simțea reîntinerit ; ochii lui căpătară din nou obișnuita strălucire metalică, și sub pielea lui arămie de indigen de cea mai pură rasă curgea din nou sîngele roșu și fierbinte.

Toți își umflau plămînii ca pentru a respira orizonturile largi, nesfîrșitul cerului, albastrul munților și aerul proaspăt, îmbălsămat de aromele pădurii. Făceau să galopeze caii, ca și cum în acea goană nebună ar fi căutat să pună stăpînire pe întregul pămînt. Cine oare își mai aducea aminte, în clipele acelea, de severul comandant al poliției, de jandarmul ursuz și de bogătanul îngîmfat? Cine își mai amintea de coliba sărăcăcioasă unde trăia ca un sclav, mereu sub supravegherea stăpînului, ori de morocănosul și înverșunatul vechil, care te obliga să fii în picioare mai înainte de răsăritul soarelui, cu lopata și cu coșul, sau la coarnele plugului, ori la trestie, pentru a-ți cîștiga oala de *atole*¹ și farfuria cu fasolea cea de toate zilele?

Cîntau, rîdeau și chiuiau, îmbătați de soare, de aer și de viață.

Meco, făcînd sărituri cu calul, își arăta dinții albi, glumea și făcea ghidușii.

— Ascultă, Pancraccio, întrebă el foarte grav, în scrisoarea care mi-a trimis-o nevasta mă anunță că mai avem încă un fiu. Cum vine treaba asta? Eu n-am mai văzut-o de pe timpul domnului Madero!

¹ Un fel de terci din făină de porumb fiartă în apă și lapte.

— Nu, nu-i nimic... Ai lăsat-o însărcinată !
Toți se strîmbară de rîs. Numai Meco, foarte
grav și nepăsător, cînta îngrozitor de fals :

*I-am dat un ban
și mi-a spus că nu se poate...
De două ori pe-atît i-am dat
și ea nu a vrut să-i ia.
Într-atît m-am rugat
pînă ce un rial a apucat.
Uai, ce femei nerecunoscătoare,
care nu știe ce e respectul !*

Larma încetă cînd soarele puternic îi moleși.
Ziua întregă umblară prin defileu, urcînd
și coborînd dealuri rotunde, tunse și murdare
ca niște capete chelboase, dealuri care se suc-
cedau la nesfîrșit.

Pe înserat, în depărtare, în mijlocul unei
creste albastre, se estompau cîteva turnulețe
abrupte ; apoi se ivi șoseaua înecată în albe
vîrtejuri de praf și stîlpii cenușii de telegraf.
Au înaintat pînă la șosea și, ceva mai departe,
au descoperit silueta nedeslușită a unui om pe
vine, pe lizieră. S-au apropiat de el. Era un
bătrîn zdrențăros, urît la chip. În mîină cu un
briceag neascuțit, își dregea anevoie o opincă.

Lîngă el păștea un măgar încărcat cu iarbă.
Demetrio îl întrebă :

— Ce faci aici, bunicuțule ?

— Merg în sat să duc lucernă vacii mele.

— Sînt mulți federali ?

— De... cîțiva ; cred că nu sînt mai mulți de o duzină.

Apoi bătrînului i se dezlegă limba. Spuse că circulă zvonuri foarte grave : că Obregon¹ ar asedia Guadalajara ; Carrera Torres ar fi stăpîn în San Luis Potosí, și Pánfilo Natera, în Fresnillo.

— Bine, îi spuse Demetrio, te poți duce în satul tău ; dar ai grijă să nu scoți o vorbă despre tot ce ai văzut, altminteri te trăsnesc. Te găsesc chiar de te-ai ascunde în gaură de șarpe.

— Ce spuneți, băieți ? întrebă Demetrio cînd bătrînul se îndepărtase.

— Să-i lovim !... Să nu lăsăm viu nici un conservator ! strigară toți într-un glas.

Își numără ră cartușele și grenadele de mîină pe care Tecolete le fabricase din fragmente de tuburi de fier și din resturi de alamă.

¹ *Alvaro Obregon* (1880-1928), general și om politic mexican. A urmat lui Carranza la președinția Republicii (1920-1924). S-a remarcat printr-o intensă activitate progresistă și prin anticlericalismul său. A fost asasinat imediat după realegerea sa ca președinte, în 1928.

— Sînt puține, observă Anastasio ; însă le vom schimba cu carabine.

Și, îngrijorați, se grăbiră să-și continue drumul înfigînd pintenii în pîntecele costelive ale animalelor vlăguite.

Vocea poruncitoare a lui Demetrio îi opri.

Poposiră la poalele unei măguri, adăpostiți de un mărăcimiș des. Fără a scoate șaua de pe cai, fiecare din ei își căută cîte o piatră pentru căpății.

XVI

La miezul nopții, Demetrio Macías dădu ordinul de pornire.

Satul se găsea la o depărtare de o leghe sau două și în zorii zilei trebuia să se angajeze la o luptă cu federalii.

Cerul era înnourat, strălucea ici-colo cîte o stea și, din cînd în cînd, clipirea roșiatică a unui fulger lumina viu depărtarea.

Luis Cervantes îl întrebă pe Demetrio dacă nu ar fi bine pentru o mai sigură reușită a atacului să apeleze la o călăuză, sau cel puțin să facă rost de datele topografice ale satului și de așezarea precisă a cazărmii.

— Nu, filfizonule, răspunse zîmbind Demetrio, cu un gest disprețuitor ; le vom cădea în spate tocmai cînd nu se așteaptă, și gata. Așa am procedat de foarte multe ori. Ai văzut cum scot veverițele capul din scorbură cînd cineva o umple cu apă ? La fel de zăpăciți vor ieși acești blestemați conservatori îndată ce vor auzi primele împușcături. Nu vor face altceva decît să ne servească drept țintă.

— Și dacă bătrînul care ne-a informat ieri a mințit ? Dacă în loc de douăzeci de oameni vor fi cincizeci ? Dacă a fost un spion pus acolo de către federali ?

— Filfizonul ăsta s-a și speriat ! spuse Anastasio Montañés.

— Ca și cum a mînuî pușca ar fi totuna cu a pune oblojeli și a face clisme ! spuse Pancraccio.

— Hm ! reluă Meco. Prea multă vorbărie... Pentru o duzină de șobolani bezmetici !

— Mamele noastre n-o să se întrebe niciodată dacă au născut bărbați sau altceva, adăugă Manteca.

Cînd ajunseră la marginea satului, Venancio înaintă puțin și strigă la poarta unei colibe.

— Unde este cazarma ? îl întreabă pe bărbatul care ieși, desculț și cu o fișie de *poncho* acoperindu-i pieptul gol.

— Cazarma se găsește puțin mai jos de piață, stăpîne, răspunse bărbatul.

Însă cum nimeni nu știa în ce parte era acest „puțin mai jos de piață”, Venancio îl obligă să meargă în fruntea coloanei, ca să le arate drumul.

Bietul om, tremurînd de spaimă, începu să vocifereze că este un lucru îngrozitor ceea ce făceau cu el.

— Sînt un nenorocit de zilier, domnule : am nevastă și mulți copilași mici.

— Dar ce, ai mei or fi fiind cîini ? răspunse tăios Demetrio. Apoi ordonă : În cea mai mare liniște, porniți unul cîte unul pe mijlocul șoselei.

Cupola cea mare a bisericii se înălța peste casele din jur, dominîndu-le.

— Priviți, domnilor, în fața bisericii este piața ; mai mergeți încă pe atîta mai la vale și acolo, izolată, se găsește cazarma.

Pe urmă ingenunche, rugîndu-se să fie lăsat să se ducă înapoi ; Pancraccio însă, fără să-i răspundă, îi dădu o lovitură cu patul puștii în piept și-l sili să meargă mai departe.

— Cîți soldați sînt aici ? se informă Luis Cervantes.

— Stăpîne, nu vreau să o mint pe înălțimea voastră ; însă adevărul, adevărul adevărat este că nu sînt decît un nepriceput...

Luis Cervantes se întoarse către Demetrio care se prefăcea a nu asculta.

Deodată dădura într-o mică piațetă. O salvă zgomotoasă de puști îi asurzi. Clătinîndu-se, calul murg al lui Demetrio șovăi puțin, îndoi genunchii și căzu. Tecolete scoase un strigăt ascuțit și se rostogoli de pe cal, care o luă razna prin mijlocul pieței.

O nouă salvă și călăuza desfăcu brațele și căzu pe spate, fără să scoată vreun suspin.

Anastasio Montañés îl ridică repede pe Demetrio și-l duse de-o parte. Ceilalți se retrăseseră între timp și se adăposteau pe lîngă zidurile caselor.

— Domnilor, domnilor, vorbi un bărbat din sat, scoțînd capul dintr-o tindă spațioasă, veniți prin spatele capelei... acolo se găsesc toți. Înapoiați-vă pe aceeași stradă, cotiți la stînga, după aceea veți da de o ulicioară, și mergeți tot înainte pînă ce ajungeți chiar în spatele capelei.

În clipa aceea o ploaie deasă de împușcături de pistol căzu peste ei. Împușcăturile veneau de pe terasele caselor din apropiere.

— Hm, spuse bărbatul, astea nu sînt înțepături de păianjen !... Sînt filfizonii... Intrați aici pînă trec... Țstora le e frică pînă și de umbra lor.

— Cum, sînt atît de mulți reacționari pe aici ? întrebă Demetrio.

— Nu erau mai mult de doisprezece ; dar azi noapte au fost cuprinși de panică și prin telefon au chemat pe cei din împrejurimi. Cine știe cine or fi !... Însă nu par să fie mulți. Cea mai mare parte trebuie să fie recrutați și e de-ajuns ca unul să bată în retragere că toți ceilalți îi și părăsesc pe comandanții lor. Pe fraatele meu l-au recrutat în închisoare și l-au adus aici. Eu merg cu dumneavoastră, și la un semnal al meu veți vedea cum toți se vor da de partea noastră. Și nu rămîne decît să le venim de hac ofițerilor. Dacă domnul ar vrea să-mi dea o armă...

— Carabinele nu ne prisosesc, frate ; însă asta îți va servi la ceva — spuse Anastasio Montañés întinzîndu-i omului două grenade de mînă.

Șeful federalilor era un tînăr cu părul blond și cu mustăți răsucite, foarte înfumurat. Cît timp nu a știut exact numărul celor care-i atacau, s-a menținut rezervat și extrem de prudent ; acum însă, cînd reușise să-i respingă

cu atîta succes încît nu le dăduse răgaz să răspundă nici măcar cu o împuşcătură, se fălea cu bărbăţia şi îndrăzneala lui nemaiauzită. Cînd soldaţii abia se încumetau să-şi scoată capetele pe după balustrada porticului, el, în palida lumină a zorilor, îşi expunea graţios silueta zveltă şi mantaua cu epoletă, pe care vîntul o umfla din cînd în cînd

— Ah, îmi amintesc de rebeliunea militară !...

Cum viaţa sa militară se reducea la aventura în care fusese implicat ca elev al Şcolii de aspiranţi, cînd a avut loc trădarea preşedintelui Madero, ori de cîte ori se ivea vreo ocazie mai deosebită, aducea vorba despre fapta eroică de la Ciudadela.

— Locotenent Campos, ordonă emfatic, coboară dumneata cu zece oameni şi biciuieşte-mi aceşti bandiţi care se ascund... Canaliile !... Sînt buni numai pentru a mîncea vite şi a fura găini !

Pe porţiţa unei scări în spirală apăru un ţăran. Aducea ştirea că bandiţii se găseau într-o curte, unde puteau fi capturaţi uşor şi repede.

Lucrul ăsta îl spusese locuitorii de vază ai satului, postăţi pe terase şi pregătiţi să nu lase pe duşman să fugă !

— Chiar eu voi termina cu ei ! spuse emfatic ofiţerul. Dar îşi schimbă pe loc părerea. Chiar de la uşa scării dădu înapoi :

— Este posibil ca ei să aștepte întăriri și nu e prudent să-mi părăsesc postul. Locotenent Campos, du-te dumneata și prinde-mi-i vii pe toți, pentru a-i împușca chiar azi la amiază, la ora cînd iese lumea de la liturghie. Vor vedea bandiții ce exemple știu să dau!... Dacă nu este cu putință, locotenent Campos, termină cu toți. Să nu-mi lași pe nici unul viu. M-ai înțeles?

Și satisfăcut, începu să se agite de colo pînă colo, meditănd la redactarea comunicatului oficial pe care-l va înainta. „Domnului Ministru de Război, general don Aureliano Blanquet. — Mexico. — Permiteți-mi, domnule general, să vă aduc la cunoștință că în zorii zilei de... o bandă de cinci sute de oameni sub conducerea căpeteniei H... a îndrăznit să atace această localitate. Silit de împrejurare, m-am fortificat pe înălțimile satului. Atacul a început în zorii zilei și a durat mai mult de două ore de foc aprig. Cu toată superioritatea numerică a inamicului, am reușit să-l pedepsesc aspru, cauzîndu-i o înfrîngere totală. Numărul morților a fost de douăzeci, și cu mult mai mare cel al răniților, judecînd după urmele de sînge lăsate în fuga lor precipitată. În rîndurile noastre am avut norocul să nu avem nici o pierdere. Am onoarea să vă felicit, domnule ministru, pentru triumful

armatelor Guvernului. Trăiască domnul general don Victoriano Huerta ! Trăiască Mexicul !"

„După aceea, gîndi în continuare, urmează cu siguranță avansarea mea la gradul de maior.”
Își frecă mîinile de bucurie și, în aceeași clipă, o explozie făcu să-i țiue urechile.

XVII

— Dacă am putea traversa această curte, am ieși drept în ulicioară ? întrebă Demetrio.

— Da ; numai că după curte urmează o casă, apoi altă curte și mai departe o prăvălie, răspunse țăranul.

Demetrio, pe gînduri, se scărpină în cap. Însă hotărîrea lui fu rapidă.

— Poți obține un tîrnăcop, o sulită sau ceva asemănător, pentru a străpunge peretele ?

— Da, se găsesc de toate... însă...

— Însă ce ?... Unde se găsesc ?

— Sculele se găsesc chiar acolo ; însă toate aceste case sînt ale stăpînului și...

Demetrio, fără a-l mai asculta pînă la sfîrșit, se îndreptă spre odaia arătată a fi magazie de unelte.

Totul nu dură decît cîteva minute.

După ce ajunseră în ulicioară, unul cite unul, lipiți de ziduri, alergară pentru a se pune la adăpost în spatele bisericii.

Trebuia să sară mai întâi peste un gard, și apoi peste zidul din spatele capelei

„Doamne ajută !” gândi Demetrio. Și el fu primul care sări.

Sărind ca niște maimuțe l-au urmat și ceilalți, ajungând sus cu mâinile pline de pământ și de sânge. Restul a fost mai ușor : trepte scobite în zidăria de piatră le-au permis să treacă cu ușurință zidul capelei ; pe urmă cupola însăși îi apăra de privirile soldaților.

— Par să fie puțini, spuse țăranul ; merg să văd unde o fi fratele meu. O să vă fac semn... și apoi, pe ei, da ?

Numai că în acel moment nu era nimeni care să-l ia în seamă.

Demetrio privi o clipă mantalele negricioase aflate de-a lungul parapetului, pe cele din față și de pe laturi, de pe turnurile înțesate cu lume și din spatele balustradei de fier.

Zîmbi satisfăcut, și, întorcîndu-și fața către ai săi, strigă :

— Acum !...

Douăzeci de grenade explodară în același timp în mijlocul federalilor, care, cuprinși de spaimă, se ridicară cu ochii holbați peste măsură. Mai

Înainte ca ei să-și dea seama exact de primejdie, alte douăzeci de grenade se sparseră cu zgomot, lăsînd o mulțime de morți și răniți.

— Nu e Tovia !... Tovia, unde ești ?... Tovia... Nu-l văd pe fratele meu... implora neliștit țăranul.

În zadar un sergent bătrîn îi dojenea cu asprime și-i înjura pe soldați în speranța unei reorganizări salvatoare. Ce se întîmpla acolo nu era altceva decît o goană disperată de șobolani înăuntrul unei curse. Unii se îndreptau spre portița de la scară și acolo se prăbușeau ciuruiți de gloanțele lui Demetrio ; alții se azvîrleau la picioarele celor vreo douăzeci de bărbați arătînd ca niște fantome, cu capetele și piepturile întunecate ca de tuci, cu izmene albe, largi și rupte, ce le ajungeau pînă la opinci. În clopotniță, unii din ei se zbăteau să iasă dintre morții ce se prăbușiseră peste ei.

— Domnule comandant ! strigă Luis Cervantes foarte alarmat. S-au terminat grenadele și carabinele sînt în curte ! E îngrozitor !...

Demetrio zîmbește și scoate un pumnal cu tăișul lung și strălucitor. În aceeași clipă alte lame de oțel strălucesc în mîinile celor douăzeci de luptători ai săi ; unele lungi și ascuțite, altele late cît palma, și multe din ele grele ca satîrul.

— Spionul ! strigă pe un ton de triumf Luis Cervantes. Nu v-am spus eu ?

— Nu mă omorî, tăicuță ! imploră bătrînul sergent la picioarele lui Demetrio, care-și ținea în sus brațul înarmat.

Bătrînul ridică fața sa de indigen plină de zbîrcituri și fără un fir de păr alb. Era tocmai acela care îi mințise în ajun.

Cu un gest de groază, Luis Cervantes își întoarse brusc capul. Lama de oțel se izbește de coastele care fac crac, crac, și bătrînul se prăbușește pe spate, cu brațele deschise și ochii înspăimîntați.

— Pe fratele meu, nu !... Nu-l omorîți, este fratele meu ! strigă înnebunit de groază țăranul văzîndu-l pe Pancraccio azvîrlindu-se asupra unui federal.

S-a înserat. Pancraccio, dintr-o singură lovitură, i-a tăiat gîtul și, ca dintr-o fîntînă, țîșnesc două șiroaie stacojii.

— Moarte tîlharilor !... Moarte conservatorilor !

În măcelul care urmează se disting Pancraccio și Manteca, ucigîndu-i pe răniți. Montañés, retras, lasă mîna să i se odihnească ; pe chip îi persistă un zîmbet dulceag, iar pe obrazul nepăsător strălucește naivitatea copilului și cruzimea șacalului.

— Aici a rămas unul viu, strigă Codorniz.

Pancraccio dă fuga pînă la el. Este tînărul căpitan blond, cu mustață burgundă, alb ca ceara, care, rezemat într-un colț aproape de ușa scării, se oprise sleit de puteri.

Pancraccio îl duce în ghionturi pînă la balustradă. O lovitură cu genunchii în șolduri și, ca un sac plin cu pietre, cade de la douăzeci de metri înălțime și se prăbușește peste tinda bisericii.

— Prost mai ești ! exclamă Codorniz. Dacă vezi ceva rău în asta, nu mai avem ce discuta ! Avea niște pantofi așa buni, și tare i-aș fi luat eu !

Oamenii, aplecați acum peste cadavre, sînt ocupați să dezbrace pe cei care au haine mai bune. Cu prada dobîndită se îmbracă, glumesc și rîd bine dispuși.

Dîndu-și la o parte șuvițele îmbibate de sudoare, care îi căzuseră pe frunte acoperindu-i ochii, Demetrio spune :

-- Acum să ne ocupăm de filfizoni !

XVIII

Cu o sută de oameni, Demetrio ajunse la Fresnillo în aceeași zi în care Panfilo Natera

incepea înaintarea cu toate forțele sale spre Zacatecas.

Comandantul din Zacatecas îl primi cordial.

— Știu cine ești și cu ce oameni vii ! Am aflat despre scărmaneala ce le-ai tras-o federaților din Tepic și pînă-n Durango !

Natera strînse puternic mîna lui Macías, în timp ce Luis Cervantes perora :

— Cu oameni ca domnul general Natera și domnul colonel Macías, patria noastră se va acoperi de glorie.

Demetrio înțelese sensul acelor cuvinte cînd îl auzi pe Natera numindu-l în repetate rînduri „domnul colonel“.

Totul se continuă apoi cu vin și cu bere. Demetrio ciocni paharul de mai multe ori cu Natera. Luis Cervantes închină „pentru triumful cauzei noastre, care este triumful sublim al Dreptății ; ca să vedem în curînd realizîndu-se idealurile de izbăvire ale poporului nostru răbdător și nobil, și ca aceiași oameni care acum au udat pămîntul cu propriul lor sînge să fie cei care să culeagă fructele care de drept le aparțin“.

Natera întoarse o clipă fața sa severă spre flecar, și, întorcîndu-i spatele, începu să discute cu Demetrio.

Unul din ofițerii lui Natera, ațintindu-și privirea cu insistență către Luis Cervantes, se apropie încet, încet de el. Era tânăr, deschis la față și prietenos.

— Luis Cervantes ?...

— Domnul Solís ?

— Din clipa când ați intrat am avut impresia că vă cunosc... Să mergem ! Vă văd și nu-mi vine să cred ochilor.

— Și totuși așa este...

— Așa deci... Mai bine să mergem să bem un pahar... Haidem...

— Așa ! continuă Solís invitându-l pe Luis Cervantes să ia loc. De când oare te-ai făcut dumneata revoluționar ?

— De mai bine de două luni.

— Ah ! Se vede după entuziasmul și credința cu care vorbești și cu care noi, toți, venim la început aici !

— Dumneata le-ai și pierdut ?

— Ascultă, tovarășe, să nu ți se pară ciudate confidențele pe care ți le fac chiar de la început. Prin părțile astea te apucă o poftă atât de mare de a sta de vorbă cu persoane cu bun-simț, încât atunci când cineva le întâlnește, dorește conversația cu aceeași înverșunare cu care dorește un pahar cu apă rece după ce a umblat cu gura uscată ore în șir sub razele soarelui... Însă, îți

spun cinstit, doresc înainte de toate ca dumneata să mă lămurești... Nu înțeleg cum corespondentul ziarului *El País* pe timpul lui Madero, acel care scria articole furibunde în *El Regional*, acel care întrebuița atât de des epitetul de „bandiți” când vorbea despre noi, să lupte acum în propriile noastre rînduri.

— Adevărul adevărat este că m-au convins !
răspunse emfatic Cervantes.

— Convins ?...

Solis lăsă să-i scape un suspin ; umplu paharele și băură.

— Așadar, revoluția v-a obosit ? întrebă disprețuitor Luis Cervantes.

— Obosit ?... Am douăzeci și cinci de ani și, după cum se vede, îmi prisosește sănătatea... Deziluzionat ? Se poate.

— Trebuie să ai motivele dumitale.

— „Mi-am închipuit un parc înflorit la capătul unei alei... Și am dat de o mlaștină.” Prietene dragă, sînt întîmplări și sînt oameni care nu-s altceva decît numai fiere... Și această fiere cade picătură cu picătură în suflet, și amărăște și înveninează totul. Entuziasm, speranțe, idealuri, bucurii... nimic ! După aceea nu-ți mai rămîne decît să alegi : sau te transformi tu într-un bandit asemănător lor, sau disperi de pe

scenă, ascunzându-te după zidurile unui egoism impenetrabil și feroce.

Pe Luis Cervantes îl tortura această conversație ; pentru el era un chin să audă fraze atât de nelalocul lor. Ca să fie scutit să ia parte activă la ea, invită pe Solís să-i descrie în amănunt faptele care l-au adus în starea asta de dezamăgire.

— Fapte?... Lucruri neînsemnate, fleacuri : gesturi neobservate de cei mai mulți ; viața de o clipă a unui fir care se rupe, a unor ochi care strălucesc, a unor buze care se supun ; semnificația fugitivă a unei fraze care se pierde. Însă fapte, gesturi și expresii care, grupate în logica și înfățișarea lor naturală, constituie și întregesc câteodată grimasa groaznică și grotescă totodată a unei rase... A unei rase iredentă !...

Goli încă un pahar cu vin, făcu o pauză mare și apoi continuă :

— Mă vei întreba atunci pentru ce urmez revoluția ? Revoluția este uraganul, și omul care i se dăruiește nu mai este om, ci o biată frunză uscată, smulsă de vijelie...

Prezența lui Demetrio Macías, care se apropie, îl făcu pe Solís să se întrerupă.

— Noi plecăm, filfizonule...

Alberto Solís, în cuvinte simple și cu accente de o profundă sinceritate, îl felicită zgomotos

pentru faptele sale de arme, pentru aventurile sale, care l-au făcut faimos, fiind cunoscute chiar și de oamenii puternicei Divizii a Nordului.

Demetrio, încântat, asculta povestea isprăvilor sale, compuse și împodobite în așa fel încât nici el însuși nu le mai recunoștea. De altminteri, lucrul acesta îi suna atât de frumos la ureche încât sfârși prin a le povesti mai târziu pe același ton și crezînd că întocmai așa se și întîmplaseră.

— Ce om simpatic este generalul Natera ! remarcă Luis Cervantes pe cînd se reîntorcea la han. În schimb, tînărul căpitan Solís... ce pisălog !...

Demetrio Macías, fără să-l asculte, foarte mulțumit, îl prinse de un braț și-i spuse cu voce scăzută :

— Sînt colonel în toată regula, filfizonule... Și dumneata, secretarul meu...

Și oamenii lui Macías au legat de asemenea multe prietenii noi în acea noapte și „pentru plăcerea de a ne fi cunoscut“ s-a băut destul *mezcal* și rachiu. Cum nu toată lumea este la fel și cîteodată alcoolul este un rău sfătuitoare, firește s-au iscat și unele neînțelegeri ; însă totul s-a terminat cu bine, în afara cantinei, a restau-

tului sau a lupanarului, fără ca prietenii să fie supărați cu ceva.

În dimineața următoare se găsiră cîțiva morți: o bătrînă prostituată cu o împușcătură în burtă și doi recruți ai colonelului Macías cu țeasta găurită. Anastasio Montañés raportă șefului său și acesta, ridicînd din umeri, spuse :

— Ttt !... Păi să fie înmormîntați...

XIX

— Golanii au și ajuns acolo, strigară cu neliniște locuitorii din Fresnillo cînd aflară că asaltul revoluționarilor asupra cetății Zacatecas fusese o distrugere totală.

Se înapoia gloata dezlănțuită de oameni înfierbîntați, slinoși și aproape goi, cu capul acoperit cu pălării din frunze de palmier, cu calota înaltă și conică și cu boruri imense ce le acopereau jumătate din obraz.

Li se spunea golani. Și golanii se înapoiau tot atît de veseli cum mărșăluiseră zile întregi înaintea bătlăiilor, jefuind fiecare sat, fiecare fermă, fiecare cătun, pînă și coliba cea mai mizeră pe care o întîlneau în cale.

— Cine-mi cumpără mașina asta ? strigă unul, roșu la față și obosit din cauza greutății „avansului” pe care-l luase.

Era o mașină de scris nouă care-i tentase pe toți cu reflexele strălucitoare ale pieselor sale nichelate.

Numai într-o singură dimineață acest „Oliver” schimbase cinci stăpîni, începînd prin a valora zece pesos, depreciindu-se cu unul sau doi pesos la fiecare schimbare de stăpîn. Adevărul era că mașina atîrna foarte greu și nimeni nu putea s-o care mai mult de o jumătate de oră.

— Dau o peseta pentru ea, oferi Codorniz.

— A ta să fie, răspunse stăpînul mașinii dîndu-i-o imediat și cu teamă vădită ca nu cumva să se răzgîndească.

Codorniz, pentru douăzeci și cinci de centavos, își făcu cheful să o ia în mîini și apoi să o azvîrle peste pietre, unde se sfărîmă zgomotos.

A fost ca un semnal: toți cei care aveau cu ei obiecte grele sau care îi incomodau, începură să se descotorosească de ele, făcîndu-le țandări, spărgîndu-le de stînci. Zburau obiectele de cristal și porțelan; oglinzi groase, candelabre de alamă, statuete fine, cești și tot ceea ce le prisosea din „avansul” zilei respective, fusese făcut bucățele pe drum.

Demetrio, care nu lua parte la această vesele, străină întru totul de rezultatul operațiunilor

militare, chemă deoparte pe Montañés și pe Pancraccio și le spuse :

— Ăstora le lipsește vлага. Nu este atât de greu să cucerești o cetate. Priviți, în primul rând te retragi așa... după aceea te apropii, continuu să te apropii... pînă ce buf !... Și gata !

Și printr-un gest amplu, deschidea brațele sale vînjoase și puternice ; după aceea le apropia puțin cîte puțin, însoțindu-și cu gestul cuvintele pînă ce împreuna brațele la piept !

Anastasio și Pancraccio găsiră atât de simplă și de clară explicația, încît răspunseră convinși :

— Acesta-i adevărul !... Ăstora le lipsește vigoarea !...

Oamenii lui Demetrio se retraseră într-o curte.

— Îți aduci aminte de Camila, cumetre Anastasio ? întrebă Demetrio suspinînd, culcat pe bălegar, unde stau cu toții întinși și căscau de somn.

— Cine este Camila asta, prietene ?

— Aceea care îmi făcea de mîncare acolo, în cătun...

Anastasio făcu un gest care voia să spună : „Chestiile astea cu femei nu mă interesează pe mine“.

— Nu pot s-o uit, continuă Demetrio, vorbind cu țigara în gură. Eu mă simțeam foarte

rău. Terminasem de băut un pahar cu apă foarte proaspătă. „Nu mai doriți ?“ m-a întrebat negricioasa... Ei bine, după aceea, istovit cum rămăsesem din cauza febrei mari, continuam mereu să văd o ceașcă cu apă proaspătă și să aud un glăscior : „Nu mai doriți ?“... Însă o voce, prietene, care și acum îmi sună în ureche ca un clopoțel de argint... Ce zici, Pancraccio ? Mergem în cătun ?

— Uite ce e, cumetre Demetrio, de ce nu vrei să mă ascuți pe mine ? Eu am mai multă experiență în chestii d-astea cu femei... Femeile !... Numai o clipă... Și ce mai clipă !... Pentru rănilor și zgîrieturile pe care mi le-au lăsat pe piele ! Atîta pagubă pentru ele ! Sînt cel mai periculos dușman. Oare chiar nu mă crezi, cumetre ?... O să vezi că nici... Însă eu am multă experiență în chestiile astea.

— Cînd mergem în sat, Pancraccio ? insistă Demetrio, suflînd o gură de fum cenușiu de țigară.

— Nu mai vorbi... Doar știi că acolo mi-am lăsat iubita...

— Iubita ta... și nu a ta, pronunță somnoros Codorniz.

— A ta... și a mea de asemenea. Bine e să nu te lași înduioșat și să nu o aduci cu tine, murmură Manteca.

— Ba da, Pancraccio ; adu-ți-o pe chioara :
María Antonia, căci prin părțile astea este
foarte frig, strigă de departe Meco

Mulți izbucniră în hohote de râs în timp ce
Manteca și Pancraccio începeau să rostească ava-
lanșa lor de obrăznicii și obscenități.

XX

— Sosește Villa !

Știrea se răspîndi cu iuteala fulgerului.

— Ah, Villa !... Cuvîntul magic. Marele om
care începe să se contureze ; războinicul glorios
care de la distanță exercită o uriașă fascinație.
ca un șarpe boa.

— Napoleonul nostru mexican ! exclamă Luis
Cervantes.

— Da, „Vulturul aztec, care și-a înfipt cio-
cul de oțel în capul viperei de Victoriano
Huerta"... În felul acesta am vorbit într-un
discurs la Ciudad Juárez, spuse pe un ton puțin
ironic Alberto Solís, aghiotantul lui Natera.

Amîndoi, așezați la tejgheaua unei cîrciumi,
goleau nenumărate pahare cu bere.

Și golanii cu fulare la gît, cu pantofi gros-
lani din toval și cu mîinile lor bătătorite de
văcari, mîncînd și bînd neconținut, nu vorbeau
decît despre Villa și trupele sale.

Oamenii lui Natera căscau gura plini de admirație față de cei ai lui Macías.

O, Villa !... Bătăliile din Ciudad Juárez, Tierra Blanca, Chihuahua, Torreón !

Însă lucrurile văzute și trăite nu valorau nimic. Trebuia să asculți relatarea minunatelor sale fapte vitejești, în care, imediat după un act de surprinzătoare mărinimie, urma cea mai bestială ispravă. Villa este stăpînul neîmblînzit al munților, eterna victimă a tuturor guvernelor, care îl urmărise ca pe o fiară ; Villa este reîncarnarea vechii legende : haiducul-providență care străbate lumea cu torța luminoasă a unui ideal : să fure de la bogați ca să îmbogățească pe săraci ! Și săracii îi făuresc o legendă pe care timpul își ia sarcina să o înfrumusețeze pentru ca să poată trăi din generație în generație.

— Da, da, prietene Montañés, zise unul din oamenii lui Natera, pot să-ți spun că dacă dumneata îi placi domnului general Villa, îți dă numaidecît în dar o gospodărie ; dar dacă îl superi... fără să clipească ordonă să fii împușcat !...

Ah, trupele lui Villa ! Adevărați oameni din Nord, foarte bine îmbrăcați, cu pălării ca în Texas, îmbrăcămintă nou-nouță kaki și încălțăminte de patru dolari din Statele Unite.

Cînd oamenii lui Natera spuneau toate acestea, cei de sub conducerea lui Demetrio se priveau între ei mîhniți, dîndu-și prea bine seama de pălăriile lor mari, putrezite de soare și de ploaie, de pantalonii și cămășile lor zdrențuite, care numai pe jumătate reușeau să le acopere trupurile murdare și păduchioase.

— Pentru că acolo nu există foamete... Căruțele lor vin încărcate cu boi, berbeci, vaci. Trenuri cu îmbrăcăminte ; convoaie întregi de armament și alimente care să sature pe oricine.

Pe urmă se discuta despre aeroplanele lui Villa.

— Ah, aeroplanele ! Jos, aproape de ele, nu știi ce sînt ; par niște bărci, niște șalupe ; dar pe măsură ce încep să-și ia vînt, prietene, fac un zgomot care te asurzește. După aceea seamănă cu automobilele care merg năvalnic. Și închipuiește-ți dumneata o pasăre mare, foarte mare, care pentru o clipă pare că nici măcar nu se mișcă. Și aici e partea cea mai interesantă : înlăuntrul acestei păsări, un venetic poartă mii de grenade. Închipuiește-ți ce înseamnă asta ! Sosește clipa bătăliei, și așa cum cineva azvîrle grăunțe de porumb găinilor, acolo cad pumni, foarte mulți pumni de plumb pentru dușman... Și locul acela se transformă în-

tr-un cimitir : morți în stînga, morți în dreapta, morți în toate părțile !

Și cum Anastasio Montañés ar fi vrut să-l întrebe pe interlocutor dacă oamenii lui Natera luptaseră alături de oamenii lui Villa, își dădu seama că tot ce povesteau cu un atît de mare entuziasm știau numai din auzite, deoarece nici unul dintre ei nu-l văzuse vreodată la față pe Villa.

— Hm... pe urmă mi se pare că sîntem toți la fel ca oameni ! Ceea ce pentru mine poate să fie un nimic, pentru altcineva poate să pară mai bărbat decît oricine. Ca să lupți, nu este de-ajuns nerușinarea. Eu, ce soldat sînt și ce nimic puteam să fiu ! Însă, ascultă, nu te uita la mine că sînt așa de jerpelit... Ce, nu mă crezi ?... Să știi, îți spun cîstit, eu n-am nevoie de nimic...

— Am zece perechi de boi !... Cum, nu mă crezi ? spuse Codorniz stînd cu spatele la Anastasio, imitîndu-l și rîzînd cu hohote.

XXI

Zgomotul asurzitor al împușcăturilor începu să scadă și se îndepărta din ce în ce mai mult. Luis Cervantes îndrăzni să scoată capul din

ascunzișul său, din mijlocul dărîmăturilor unor fortificații aflate în punctul cel mai înalt al dealului.

Abia își dădu seama cum de ajunsese acolo. Nu știa cînd au dispărut de lîngă el Demetrio împreună cu oamenii săi. S-a pomenit dintr-o dată singur, apoi, smuls de pe cal de un atac de infanterie, a căzut, iar cînd se ridică, călcat tot în picioare, un călăreț îl așează pe crupa calului. Însă după puțin timp, și cal și călăreț căzură la pămînt și el, fără să mai știe nici de pușcă, nici de revolver, nici de nimic, se pomeni în mijlocul norilor de fum alb și al șuierăturilor de gloanțe. Și acum groapa asta și bucățelele de cărămidă strînse grămezi îi ofereau un adăpost destul de sigur.

— Tovarășe !...

— Tovarășe !...

— Mi-au trîntit calul ; m-au aruncat peste el ; m-au crezut mort și mi-au luat armele... Ce puteam face eu ? explică necăjit Luis Cervantes.

— Pe mine nu m-a trîntit nimeni... Mă găsesc aici ca măsură de prevedere... știi ?

Tonul glumeț al lui Alberto Solís îl făcu pe Luis Cervantes să se rușineze.

— La naiba ! exclamă Solís. Ce puternic este comandantul dumitale ! Ce cutezanță și ce seni-

nătate ! Nu numai pe mine, ci pe mulți alți pățiți ne-a lăsat cu gura căscată.

Luis Cervantes, fîstîcit, nu știu ce să spună.

— Ah, dumneata nu erai acolo ? Grozav ! Ai căutat un loc sigur la timpul potrivit !... Ascultă, prietene ; vino și lămurește-mă. Să mergem acolo, în spatele piscului. Află că din povîrnișul acela, de la picioarele dealului, nu mai există alt drum accesibil decît cel din față ; la dreapta versantul este abrupt și orice manevră este imposibilă de partea aceea ; cu atît mai puțin de partea stîngă : urcușul este atît de periculos, încît e de ajuns doar un singur pas greșit ca să te rostogolești și să te faci bucățele, tăiat de colțurile ascuțite ale stîncilor. Și pe urmă să vezi ; o parte din brigada Moya ne-am împrăștiat pe povîrniș tîrîndu-ne pe burtă, hotărîți să trecem peste prima tranșee a federalilor. Proiectilele zburau șuierînd peste capetele noastre : acum încăierarea era generală ; a fost o clipă cînd au încetat să azvîrle foc peste noi. La un moment dat am crezut că eram atacați puternic pe la spate. Atunci ne-am azvîrlit peste tranșee. Ah, fii atent, prietene !... De la mijlocul povîrnișului în jos totul era un adevărat covor de cadavre. Mitralierele își făcuseră misiunea ; pur și simplu ne-au mă-

turat ; cîțiva dintre noi am reușit să ne salvăm. Generalii erau galbeni la față și șovăiau să mai ordone un nou atac cu întăririle urgente care ne sosiseră. Atunci Demetrio Macías, fără a aștepta și fără a cere ordine de la cineva, strigă : „Sus, băieți !...“ „Ce sălbatic“ ! am strigat speriat. Șefii, surprinși, nu au crîcnit. Calul lui Macías sfredeli stîncile ca și cum în loc de copite avea gheare de vultur. „Sus, sus !“ strigară oamenii, mergînd după el, ca niște cerbi peste stînci, făcuți una, oameni și animale. Numai un singur băiat făcu un pas greșit și se rostogoli în prăpastie ; ceilalți, în scurt timp apărură pe culme, dînd peste cap tranșee și înjunghiind soldați. Demetrio prindea mitralierele, trăgînd din ele ca și cum ar fi fost niște tauri sălbatici. Lucrul acesta nu putea dura prea mult. Inegalitatea numerică i-a anihilat în mai puțin timp decît le-a trebuit lor ca să ajungă acolo. Însă noi am profitat de clipele de zăpăceală, și cu o repeziciune uimitoare ne-am aruncat asupra pozițiilor lor și i-am scos din ele cu cea mai mare ușurință. Ah, ce soldat excelent este comandantul dumitale !

Din vîrful dealului se vedea un versant al muntelui Bufa, cu creasta ca un cap încununat de mîndru rege aztec. Povîrnișul de șase sute

de metri era acoperit de morți cu părul încâlcit, cu îmbrăcămintea mînjită de sînge și de pămînt. Și în acea îngrămădire de cadavre calde, femei zdrențuroase veneau și plecau ca niște lupi flămînzi pîndind și despuind.

În mijlocul norilor albi de fum produs de împușcături și al groaznicelor trosnete ale clădirilor incendiate, străluceau la lumina soarelui case cu porți mari și ferestre multe, toate închise; drumuri încîlcite, suprapuse și răsucite în coclauri pitorești, sfredelind dealurile învecinate. Și peste cătunul surizător se ridicau o vilă cu coloane zvelte, precum și turlele și cupolele bisericilor.

— Ce frumoasă este revoluția, chiar și în barbaria ei! spuse Solís zguduit. Iar după asta, cu voce joasă și cu o vagă melancolie: Păcat că ceea ce urmează nu este la fel de frumos. Trebuie să așteptăm numai puțin. N-o să mai existe luptători, n-o să se mai audă alte împușcături decît cele ale gloanțelor dedate plăcerilor jafului; și așa are să iasă la suprafață, curată ca o picătură de apă, psihologia rasei noastre, rezumată în două cuvinte: a fura, a omorî!... Ce decepție, prietene dragă, căci acei care am venit să oferim întregul nostru entuziasm, ba chiar însăși viața noastră, pentru a doborî pe un asasin ticălos, sfîrșim prin a deveni con-

structorii unui enorm pedestal pe care să se poată ridica o sută sau două sute de mii de monștri ca și dușmanul nostru !... Popor fără idealuri, popor de tirani !... Mare păcat !

Mulți fugari federali urcau, fugind de soldații cu pălării mari din frunze de palmier și cu pantaloni largi.

Un glonte trecu șuierînd.

Alberto Solís, care, cu brațele încrucișate, rămăsese pe gînduri după ultimele sale cîvinte, avu o tresărire bruscă și spuse :

— Tovarășe, al dracului de mult mă îndrăgesc acești țințari bîzîitori. Vrei să ne îndepărtăm puțin de aici ?

Zîmbetul lui Luis Cervantes fu atît de disprețuitor, încît Solís, supărat, se așeză liniștit pe o stîncă.

Zîmbetul său se transformă într-o privire leneșă urmărind spiralele de fum ale carabinelor și norii de praf ai caselor dărîmate și ai acoperișurilor care se prăbușeau. Și crezu că a descoperit simbolul revoluției în acei nori de fum și de praf care se înălțau înfrățiți, se îmbrățișau, se contopeau și dispăreau în neant.

— Ah, strigă brusc, acum da !...

Și cu mîna întinsă arată stația de cale ferată. Locomotivele, răsuflînd greu, azvîrlind coloane

groase de fum, automobilele înșesate de lume care porneau cu toată viteza.

Simți o lovitură seacă în pînțece, și, ca și cum picioarele îi deveniseră de cîrpă, alunecă de pe piatră. În aceeași clipă îi țiuiră urechile... Pe urmă, întuneric și liniște eternă...

PARTEA A DOUA

I

Șampaniei care fierbe în pahare și în care se descompune lumina candelabrelor, Demetrio Macías îi prefera limpedea *tequila* de Jalisco.

Bărbați mînjiți de pămînt, de fum și de sudoare, cu bărbi cîrlionțate și chică ciufulită, acoperiți cu zdrențe slinoase, se strîng în jurul meselor unui restaurant.

— Eu am omorît doi colonei ! strigă cu voce aspră și guturală un individ scund și gras, cu

pălărie împodobită cu galoane, cu bluză din piele de căprioară și basma vînăt-roșcată la gît. Nu puteau să fugă de burtoși ce erau: se poticneau de pietre, și pentru a urca dealul, se așezau ca niște pătlăgele roșii și scoteau limba de un cot!... „Nu fugiți așa, reacționarilor, le-am strigat, nu-mi plac găinile speriate... opriți-vă chelilor, că nu vă fac nimic!... Înțelegeți!” Ha! ha! ha!... Au înghițit-o proștii... Paf, paf! Una pentru fiecare... și cu adevărat s-au odihnit!

— Eu am avut de-a face cu unul din cei mai trufași, vorbi un soldat cu obrazul înnegrit, așezat într-un colț al salonului, între zid și tețghea, cu picioarele întinse și cu pușca între picioare. Ah, ce de aur purta comandantul! Fi-
returile epoleților străluceau făcînd ape. Și eu?... Prostul de mine l-am lăsat să treacă! Scoase batista, îmi dădu parola, și eu rămăsei, nici mai mult nici mai puțin, cu gura căscată. Însă de-abia mi-a dat timp să mă dau la o parte, cînd mă și pomenesc cu gloanțele!... L-am lăsat să-și termine încărcătorul... Acum e rîndul meu!... Maică sfîntă din Jalpa, să nu-mi scape acest fiu de... cuvînt blestemat! Degeaba, a șters-o repede! Avea o mîrtoagă bună! A trecut prin fața ochilor mei ca un fulger...

Alt nenorocit ce venea pe același drum mi-a plătit-o... Ce mai echilibristică l-am obligat să facă !

Cuvintele parcă țîșnesc din gură și, în timp ce bărbații își povestesc isprăvile cu multă căldură, femei cu pielea măslinie, ochi alburii și dinți de fildeș, cu revolvere la cingătoare, cartușiere prinse cu bretele încrucișate pe piept și cu pălării mari din frunze de palmier pe cap, trec încoace și încolo, ca niște cîini vagabonzi printre grupurile de oameni.

O fată tînără cu obrazii vopsiți cu carmin, cu gîtul și brațele foarte smeade și cu înfățișare grosolană, face un salt și se așază peste tejgheaua cîrciumei, aproape de masa lui Demetrio.

Acesta întoarce fața spre ea și dă de niște ochi lascivi, sub o frunte îngustă și între două mari șuvițe de păr zbîrlit.

Ușa se deschide din cînd în cînd și, cu gura căscată și foarte încîntați, intră unul după altul, Anastasio Montañés, Pancracio, Codorniz și Meco.

Anastasio scoate un țipăt de uimire și înaintază ca să-l salute pe țăranul mic și gras, cu pălărie împodobită cu galoane și la gît cu o basma vînat-roșcată.

Sînt vechi prieteni care acum se recunosc. Se îmbrățișează atît de puternic încît se învinețesc la față.

— Cumetre Demetrio, am plăcerea să ți-l prezint pe blondul Margarito... Un adevărat prieten!... Ah, cît țin eu la bălanul acesta! Ai să-l cunoști, prietene... Este un om dintr-o bucată!... Îți amintești, blondule, de închisoarea din Escobedo, acolo în Jalisco?... Un an am stat împreună!

Demetrio, care tot timpul rămăsese tăcut și ursuz în mijlocul veseliei generale, șopti strîngîndu-i mîna, fără să-și scoată țigara din gură:

— La dispoziția dumnevoastră...

— Care va să zică dumneata ești Demetrio Macías? întrebă pe neașteptate tînăra care, așezată pe tejghea își legăna picioarele și atîngea cu pantofii săi din piele de vacă spatele lui Demetrio.

— La ordin, îi răspunse acesta, abia întorcîndu-și fața.

Ea, nepăsătoare, continuă să-și legene picioarele dezgolite, atrăgînd atenția cu ciorapii ei albaștri.

— Ei, Pintada!... Ce cauți pe aici?... Vino, dă-te jos de-acolo să bem un pahar, îi spuse blondul Margarito.

Fata primi de îndată invitația și, cu multă vioiciune, își făcu loc, așezându-se în fața lui Demetrio.

— Prin urmare, dumneata ești faimosul Demetrio Macías care a făcut mari isprăvi la Zacatecas? întrebă Pintada.

Demetrio înclină capul în semn de aprobare, în timp ce blondul Margarito scoase un hohot de râs și spuse :

— Pintada, ești atît de dibace, ești o drăcoaică !... Vrei să faci safteaua cu un general !...

Demetrio, neînțelegînd, înălță ochii spre ea ; se priviră față-n față ca doi cîini necunoscuți care se miros cu neîncredere. Demetrio nu putu suporta privirea foarte provocatoare a fetei și coborî ochii.

Ofițerii lui Natera, de la locurile lor, începură să-i adreseze Pintadei glume obscene și de prost gust.

Însă ea, netulburată, zise :

— Domnul general Natera îți va da tresele... Vino încoa, dă mîna !...

Și întinzînd mîna spre Demetrio îl strînse voinicește.

Demetrio, împăunîndu-se la auzul felicitărilor care începuseră să curgă, porunci să se aducă șampanie.

— Eu, eu nu vreau să viu acum, nu mă simt bine, îi spuse blondul Margarito chelnerului; adu-mi numai apă de la gheață.

— Eu vreau să mănînc orice în afară de ardei și fasole, ceru Pancracio.

Continuară să vină ofițerii și încet, încet, restaurantul se umplu. Abundau stelele și galoanele prinse de pălăriile de toate formele și de toate nuanțele; fulare mari de mătase la gît, inele cu briliante enorme și grele *leopoldine*¹ de aur.

— Ascultă, chelner, strigă blondul Margarito, ți-am cerut apă de la gheață... Trebuie să știi că nu-ți cer de pomană... Privește legătura asta cu bani: te cumpăr pe tine și... pe toți ai tăi, înțelegi?... Nu vreau să știu că s-a terminat, și nici de ce s-a terminat. Te privește de unde mi-o aduci... Află că sînt iute la mînie!... Îți spun că nu vreau explicații, ci apă de la gheață... Mi-o aduci sau nu mi-o aduci?... A, nu?... Atunci na, ține...

Și chelnerul fu trîntit jos cu o palmă răsu nătoare.

— Așa sînt eu, domnule general Macías; uită-te că nu mi-a mai rămas fir de păr în

¹ Leopoldina este un lanț de aur pentru ceasornic, care atîrnă afară din buzunar. Termen dat după numele lui Leopoldo O'Donnell, general și om politic spaniol.

barbă. Știi din ce cauză ? Pentru că eu sînt un om foarte mînios și cînd n-am pe cine să mă descarc, îmi smulg firele pînă ce îmi trece mînia. Pe cuvînt de onoare, domnule general ; dacă n-aș face așa, aș muri pur și simplu la cea mai mică supărare !

— E foarte rău ca singur să-ți potolești mînia, spuse foarte serios un bărbat cu pălărie de papură ca un acoperiș de colibă. Eu, în Torreón, am omorît o bătrînă pentru că n-a vrut să-mi vîndă o farfurie cu *enchiladas*¹. Erau puși pe gîlceavă. Nu mi-am îndeplinit dorința, dar cel puțin m-am liniștit.

— Eu am omorît pe proprietarul unei prăvălioare în Parral fiindcă mi-a dat, la un schimb de bani, două hîrtii de ale lui Huerta, spuse un altul cu stele la pălărie, purtînd, pe degetele sale negre și noduroase, pietre prețioase cu reflexe sclipitoare.

— Eu, în Chihuahua, am omorît un bătăran pentru că dădeam mereu de el la aceeași masă și la aceeași oră, cînd mergeam să iau masa de prînz... Mă supăra mult lucrul ăsta !... Ce vreți !...

— Hm !... Eu am omorît...

Tema era ineptuizabilă.

¹ Turtă din porumb condimentată cu ardei și umplută cu carne, brînză etc.

În zorii zilei, cînd restaurantul e plin de veselie și de scuipat pe jos, cînd o dată cu femeile din nordul țării cu fețe posomorîte și cenușii se întorc acasă fetișcanele boite de la periferiile orașului, Demetrio își scoate ocașornicul său de aur încrustat cu pietre și întreabă pe Anastasio Montañés ce oră e.

Anastasio privește cadranul, după aceea scoate capul printr-o fereștrică și, aruncîndu-și privirea spre cerul înstelat, spune :

— Cloșca cu pui se vede bine, cumetre, răsăritul nu mai poate să întîrzie.

În afara restaurantului strigătele și hohotele de rîs nu mai conțin, de asemenea și cîntecele celor beți. Trec care încotro soldați călare, tropăind pe trotuare. În toate părțile orașului se aud împușcături de puști și revolvere.

Iar prîn mijlocul străzii Demetrio și Pintada trec îmbrățișați și clătinîndu-se, îndreptîndu-se spre hotel.

II

— Ce proști ! exclamă Pintada rîzînd cu hohote. Păi de unde sînteți voi ? Unde s-a mai pomnit ca soldații să apere pe hangii ?! De unde veniți ? Cînd unul vine de aiurea nu are altă

grijă decît să-și aleagă casa care-i place și pune mîna pe ea fără să mai ceară voie nimă-nui. Atunci pentru cine s-a făcut revoluția? Pentru filfizoni? Acum noi vom fi adevărații filfizoni... Ia să văd, Pancraccio, adă cuțitul tău... O să fim bogați... Uite așa!... Țștia ascund totul sub șapte lacăte.

Băgă vîrful de oțel în crăpătura unui sertar și, făcînd pîrghie din el, sparse scîndura și ridică capacul făcut țandări al biroului.

Mîinile lui Anastasio Montañés, ale lui Pancraccio și ale Pintadei se afundară în grămada de scrisori, stampe, fotografii și hîrtii împrăștiate pe covor.

Pancraccio își arătă supărarea de a nu fi dat peste ceva care să-i placă și azvîrli în sus cu vîrful opincii o fotografie înrămată, al cărei cristal se făcu țandări, lovindu-se de candelabrul atîrnat în mijlocul tavanului.

Și toți își scoaseră mîinile goale de prin hîrtii, înjurînd.

Pintada însă, neobosită, continuă să descuie sertar după sertar, pînă ce nu rămase nici un colț necercetat.

Nu băgau de seamă faptul că se tot învîrteau tăcuți în jurul unei lădițe căptușite cu catifea gri, care ajunsese la picioarele lui Luis Cervantes.

Acesta, care privea totul cu un aer de indiferență, în timp ce Demetrio, culcat pe covor, cu picioarele desfăcute, părea că doarme, trase către sine, cu vârful piciorului, lădița, se aplecă, își scărpină o bătătură și ridică încetișor capul.

Rămase uluit : înăuntru erau două diamante de o strălucire perfectă într-o montură de filigran. În mare grabă le ascunse în buzunar.

Cînd Demetrio se trezi din somn, Luis Cervantes îi spuse :

— Domnule general, privește ce drăcii au făcut băieții. N-ar fi mai bine să vă scutească de toate astea ?

— Nu, filfizonule... Sărmanii de ei !... Este singura plăcere ce le-a mai rămas după ce s-au expus gloanțelor.

— Da, domnule general, însă cel puțin să nu o facă aici... Vezi dumneata, lucrul acesta ne dăunează, și ce e și mai rău încă, dăunează cauzei noastre.

Demetrio își aținti ochii de vultur într-ai lui Luis Cervantes. Ciocănindu-și dinții cu unghiile de la două degete, spuse :

— Nu trebuie să roșești pentru asta... Ascultă, mie să nu-mi înșiri d-astea !... Doar știi că ce e al tău e al tău, și ce e al meu e al meu.

Pe tine te-a interesat lădița, foarte bine ; pe mine ceasornicul.

Și amîndoi, în cea mai perfectă armonie, își arătară „avansurile”. Între timp, Pintada și tovarășii ei inspectau restul casei.

Codorniz intră în sală cu o fetiță de doisprezece ani, care avea vînatăi pe frunte și pe brațe. Amîndoi, surprinși, au rămas uimiți, privind grămezile de cărți azvîrlite peste covor, mesele și scaunele, oglinzile sparte, ramele mari de tablouri rupte, mobilele și bibelourile făcute tîndări. Cu ochii lacomi, ținîndu-și respirația, Codorniz căuta partea sa de pradă.

Afară, într-un colț al curții, Manteca, prin fumul înecăcios, cocea știuleți de porumb, ațîrînd focul cu cărți și hîrtii care înălțau flăcări mari.

— A, strigă dintr-o dată Codorniz, uite ce-am găsit !... Ce mai pătură pentru iapa mea !...

Și dintr-o smucitură rupse o perdea de plus, ce se prăbuși cu galerie cu tot peste speteaza sculptată fin a unui fotoliu.

— Ia te uită... ce babă despuiată ! zbieră fetița lui Codorniz, înveselită de planșele unui exemplar luxos din *Divina Comedie*. Asta îmi place și mi-o iau eu.

Și începu să smulgă gravurile care-i atrăgeau mai mult atenția. Demetrio se ridică de jos și se așeză lângă Luis Cervantes. Ceru bere, fi oferi o sticlă secretarului și, dintr-o singură înghițitură, o goli pe a sa. Apoi, somnoros, închise ochii și se întoarse într-o parte pentru a adormi.

— Auzi, îl întrebă pe Pancraccio un om în tindă, la ce oră se poate vorbi cu generalul?

— Nu se poate vorbi la nici o oră ; s-a trezit mahmur, răspunse Pancraccio. Ce dorești?

— Să-mi vîndă una din cărțile acelea cărora le dați foc.

— Păi pot să ți-o vînd și eu.

— Și la ce preț le dați ?

Pancraccio, zăpăcit, încruntă sprîncenele :

— Pentru cine are biștari, cu cîte cinci centavos și celorlalți... le vînd la cîntar, dacă mi le cumpără pe toate.

Cel interesat se apropie de cărți cu un coș mare de strîns porumb.

— Demetrio, măi Demetrio, trezește-te, strigă Pintada, nu mai dormi ca un porc îngrășat ! Vezi cine a venit aici !... Blondul Margarito ! Tu nu-ți dai seama cît valorează blondul ăsta...

— Eu te apreciez mult pe dumneata, domnule general Macías, și vin să-ți spun că am

multă înțelegere, și îmi place purtarea dumitale. De aceea, dacă nu o iei în nume de rău, vreau să intru în rândurile brigăzii dumitale.

— Ce grad ai ? se informă Demetrio.

— Căpitan, domnule general.

— Atunci vino... Te voi face maior.

Blondul Margarito era un omuleț rotofei, cu mustăți răsucite, cu ochi albaștri foarte și-reți, care se pierdeau între obraji și frunte atunci când rîdea. Fost chelner la *Delmonico* din Chihuhua, își etala acum trei trese galbene de alamă, însemnele gradului său din Divizia Nordului.

Blondul îl copleși cu laude pe Demetrio și pe oamenii săi, și lucrul ăsta a fost de-ajuns pentru ca o ladă cu bere să se golească cât ai clipi din ochi.

Pintada apăru dintr-o dată în mijlocul sălii, etalînd o splendidă rochie de mătase împodobită cu dantele.

— Numai ciorapii i-ai uitat ! exclamă blondul Margarito rîzînd zgomotos.

Fetișcana lui Codorniz izbucni de asemenea în hohote de rîs.

Pintada nu le dădu însă nici o atenție ; făcu o strîmbătură în semn de indiferență, se trînti pe covor și-și aruncă papucii de atlas alb, miș-

cîndu-și cu plăcere degetele goale, amortite de strînsoarea încălțăminteii și apoi spuse :

— Hei, tu, Pancraccio !... Du-te și adu-mi niște ciorapi albaștri din „avansurile“ mele.

Sala continua să se umple cu noi prieteni și cu vechi tovarăși de campanie. Demetrio, în-suflețindu-se, începu să povestească pe larg unele din cele mai deosebite fapte de arme ale lui.

— Dar oare ce-i zgomotul ăsta ? întrebă surprins de frumoasa muzică de coarde și alămuri ce se auzea din curtea casei.

— Domnule general, spuse solemn Luis Cervantes, este un banchet pe care vi-l oferim noi, vechii dumneavoastră prieteni și tovarăși, pentru a sărbători fapta de arme de la Zacatecas și îndreptățita ridicare a dumneavoastră la gradul de general.

III

— Vă prezint, domnule general Macías, pe logodnica mea, spuse emfatic Luis Cervantes, introducînd în sala de mese pe o tînără de o rară frumusețe.

Toți întoarseră capul spre ea, admirîndu-i ochii mari, albaștri și tulburători.

Avea de-abia patrusprezece ani ; pielea îi era fragedă și delicată ca o petală de trandafir ; părul bălai ; iar expresia ochilor săi avea ceva din curiozitatea răutăcioasă și mai mult din nelămurita teamă copilărească.

Luis Cervantes observă că Demetrio își aținea spre față privirea sa de pasăre de pradă, și se simți satisfăcut.

Fata se așează între blondul Margarito și Luis Cervantes, față-n față cu Demetrio.

Printre cristale, porțelanuri și glastre de flori, abundau sticlele cu *tequila*.

Meco intră transpirat și înjurînd, cu o ladă de bere în spinare.

— Dumneavoastră nu-l cunoașteți încă pe acest blond, spuse Pintada observînd că el nu-și lua ochii de pe logodnica lui Luis Cervantes. Are mult duh și nicăieri în lume nu am văzut om mai desăvîrșit ca el.

Îi azvîrli o privire obraznică și adăugă :

— Din cauza asta nu-l pot suferi de loc !

Orchestra porni un marș pompos ca pentru luptele cu tauri.

Soldații urlară de bucurie.

— Ce ospăț, domnule general !... Vă jur că în viața mea nu am mîncat o tocană mai bună, spuse blondul Margarito, și pomeni de *Delmonico* din Chihuahua.

— Ți place cu adevărat, blondule ? răspunse Demetrio. Atunci să fie servit pînă ne sîturăm.

— Aceasta este cea mai mare plăcere a mea confirmă Anastasio Montañés, și ăsta este locul cel mai frumos ; din clipa în care mie îmi place o tocană, mănînc, mănînc, pînă ce încep să sughit.

Urmă o hărmălaie de voci și zgomotul produs de duștile care se dădeau pe gît. Se bău din belșug.

La sfîrșit, Luis Cervantes luă o cupă cu șampanie și se ridică în picioare :

— Domnule general...

— Hm ! întrerupse Pintada. Acum e vorba de discurs, și lucrul ăsta tare mă plictisește. Mai bine ies afară în curte, căci tot nu mai am ce mînca.

Luis Cervantes, într-un toast pe care nimeni nu-l înțelese, dar pe care toți îl aplaudară furtunos, oferi lui Demetrio stema de postav negru cu un mic vultur de alamă galbenă pe ea.

Demetrio luă în mîini insigna noului său grad și, foarte aprins la față, cu privirea strălucitoare, sclipindu-i dinții, spuse cu multă naivitate :

— Și ce voi face acum cu acest vultur ?

— Prietene, pronunță Anastasio Montañés cu voce tremurîndă și ridicîndu-se în picioare, eu nu am ce să mai adaug...

Trecură cîteva minute ; blestematele de cuvinte nu se grăbeau să iasă la chemarea cumătrului Anastasio. Pe obrazul său înroșit și sli-nos, și pe frunte îi lucea sudoarea. În sfîrșit, reuși să termine urarea sa :

— Păi eu nu știu ce să-ți spun... în afară că știi bine că eu sînt prietenul tău...

La fel îl aplaudaseră cu toți și pe Luis Cervantes, însuși Anastasio dînd semnalul, și bă-tînd din palme cu multă gravitate.

Totul se termină cu bine și stîngăcia lui servi ca stimulent. Apoi închinară Manteca și Codorniz.

Venea rîndul lui Meco, cînd apăru Pintada, strigînd voioasă, cu glas puternic. Plescăind din limbă, se străduia să bage în sala de mese o frumoasă iapă neagră ca de cărbune.

— „Acontul“ meu ! „Acontul“ meu ! striga lovînd cu palma gîtul arcuit al superbului animal.

Iapa se opunea din răsputeri să treacă pragul ; însă o smucitură din căpăstru și o lovitură de bici pe crupă o făcu să intre cu vioiciune și mult zgomot.

Soldații, uimiți, priveau cu o neascunsă invidie bogata pradă.

— Nu pot înțelege ce face, ce dregе drăcoaiса asta de Pintada că reușește întotdeauna să ne-o ia înainte! se plînse blondul Margarito. Așa se întâmplă mereu, din clipa în care ni s-a alăturat la Tierra Blanca.

— Hei, tu, Pancracio, du-te și adu-mi un braț de lucernă pentru iapa mea, ordonă scurt Pintada. Apoi dădu unui soldat frînghia cu care era legată iapa.

Încă o dată umplură paharele și cupele. Unii începură să-și aplece capetele și să închidă ochii; cei mai mulți din ei țipau de veselie.

Și printre ei, fata lui Luis Cervantes, care turnase tot vinul într-o batistă, își întorcea în stînga și dreapta ochii săi mari, albaștri, plini de neliniște.

— Băieți! strigă blondul Margarito, stînd în picioare, dominînd cu vocea lui ascuțită și guturală vacarmul din sală. Sînt obosit de viață și acum am chef să mă omor. Pintada a reușit să mă scîrbească... și acest mic îngerăș din ceruri nu încearcă nici măcar să mă privească...

Luis Cervantes observă că ultimele cuvinte erau adresate logodnicei sale, și cu mare uimire își dădu seama că piciorul pe care îl simțea

lingă ale fetei nu era al lui Demetrio, ci al blondului Margarito.

Indignarea fierbea în pieptul lui.

— Fiți atenți, băieți, continuă blondul ținând revolverul în sus ; îmi voi trage un glonț în prețioasa mea frunte !

Și ochi în oglinda mare din fundul sălii, unde se putea vedea întreg.

— Pintada, nu fugi !...

Oglinda se sparse în cioburi lungi și ascuțite. Glonteale trecuse atingând părul Pintadei, care nici măcar nu clipise.

IV

Pe înserate, Luis Cervantes se trezi, se frecă la ochi și se sculă. Se afla pe pământul tare, printre ghivece, în grădină. Lîngă el respirau zgomotos, dormind adînc, Anastasio Montañés, Pancraccio și Codorniz.

Își simțea buzele umflate și nasul tare și uscat ; văzu sînge pe mîini și pe cămașă ; căută să-și amintească de cele întîmplate. Se ridică numaidecît în picioare și se îndreptă spre un dormitor ; împinse ușa de mai multe ori, fără să reușească s-o deschidă. Cîteva clipe rămase nehotărît.

Totul era adevărat ; era sigur că nu visase. Se ridicase de la masă cu prietena lui, o condusesese în dormitor ; însă mai înainte de a închide ușa, Demetrio, bălăbănindu-se de beat ce era, se repezi spre ei. Apoi Pintada îl urmă pe Demetrio și începu o luptă îndârjită, unul împotriva celuilalt. Demetrio, cu ochii aprinși ca de jăratec și cu firișoare de salivă pe buzele groase, o căuta pe fată cu aviditate. Pintada, îmbrâncindu-l puternic, îl împingea înapoi.

— Dar tu, ce vrei ?... Ce vrei ?... striga Demetrio mînios.

Pintada, punîndu-și un picior între ale lui, îi puse piedică și Demetrio căzu cît era de lung, în afara camerei.

Se ridică furios.

— Ajutor !... Ajutor !... Mă omoară !...

Pintada prinse cu putere încheietura mîinii lui Demetrio și îndreptă spre altă direcție țeava pistolului.

Glonte se înfipse în cărămizi. Pintada continua să zbiere. Anastasio Montañés sări în spațele lui Demetrio și-l dezarmă.

Acesta, ca un taur în mijlocul arenei, privea cu ochii rătăciți în toate direcțiile. L-au înconjurat Luis Cervantes, Anastasio, Manteca și mulți alții.

— Nenorociților !... M-ați dezarmat !... Ca și cum pentru voi ar fi nevoie de arme !

Și, desfăcându-și brațele, în câteva clipe se rostogoli cu nasul peste pavaj.

Dar pe urmă ? Luis Cervantes nu-și mai aducea aminte de nimic. Cu siguranță că acolo s-au ciomăgit bine și au adormit. Cu siguranță că logodnica sa, speriată de aceste brutalități, luase înțeleapta măsură să se încuie undeva.

„Poate că acest dormitor comunică cu sala și prin ea să pot intra“, gîndi.

La zgomotul pașilor săi, Pintada se trezi. Dormea lîngă Demetrio, pe covor și la picioarele unei canapeleuțe plină cu lucernă și porumb, de unde mîncă iapa neagră.

— Ce cauți ? întrebă fata. Ah, da ; știu ce dorești !... Nerușinatule !... Uite, am încuiat-o pe logodnica ta pentru că nu mai putea să-l rabde pe acest nemernic de Demetrio. Ia-ți cheia ; este acolo pe masă.

În zadar căută Luis Cervantes prin toate ungherele casei.

— Ia ascultă, filfizonule, povestește-mi și mie cum a fost chestia asta cu fata.

Luis Cervantes, foarte nervos, continua să caute cheia.

— Fii fără grijă, omule, e acolo și-o să ți-o dau. Însă povestește-mi... Tare îmi plac cheștiile

astea. Maimuța asta îți seamănă... Nu are călcie crăpate ca ale noastre.

— Nu am ce povesti... Este logodnica mea și gata.

— Ha, ha, ha !... Este logodnica ta, și... nu este ! Ascultă filfizonule, cu sînt vulpe bătrînă și am multă experiență. Pe biată fata asta au scos-o din casa ei sau Manteca sau Meco : lucrul ăsta îl știam... însă dumneata trebuia să le dai pentru ea... niște butoni frumoși de manșetă... vreo stampă cu imaginea miraculoasă a Domnului din Villita... Spun cumva minciuni, filfizonule ?... Ce este, este !... Important e să dăm de ei !... Am dreptate ?

Pintada se ridică să-i dea cheia ; însă n-o găsi nici ea și se miră.

Stătu o bună bucată de vreme pe gînduri.

Deodată se îndreptă cu toată repeziciunea spre ușa dormitorului, se uită prin gaura cheii și stătu nemișcată acolo pînă ce privirea ei se obișnuie cu întinericul camerei. Deodată, și fără a-și dezlipi ochii, murmură :

— A, blondule, fiu de... ! Arată-te, filfizonule, doar atît !

Și se îndepărtă, scoțînd un puternic hohot de rîs.

— Îți spun că în viața mea nu am văzut un om mai prăpădit ca ăsta !

A doua zi dimineața, Pintada pîndi clipa în care blondul ieșea din dormitor, ca să-i dea de mîncare calului.

— Copila mea !... Pleacă, du-te acasă !... Oamenii ăștia sînt în stare să te omoare !... Pleacă, fugi !...

Și Pintada azvîrli cuvertura păduchioasă a lui Manteca pe spatele micuței cu ochi mari albaștri și cu chip de fecioară, îmbrăcată numai în cămașă și ciorapi ; o apucă de mîină și o scoase în stradă.

— Binecuvîntat fie Dumnezeu ! exclamă după asta. Așa e mai bine... Cît de mult îl iubesc pe blondul acesta !

V

După cum mînjii nechează și zburdă la primele tunete de primăvară, tot astfel umblau prin munți oamenii lui Demetrio.

— La Moyahua, băieți !

— Pe la locurile lui Demetrio Macías.

— La proprietățile lui don Mónico, ciocoiul !

Peisajul se luminează, soarele se ivește ca o fișie stacojie pe străvezimea cerului.

Lanțurile de munți se reliefează ca niște monstruoase șopîrle cu vertebre colțuroase ; dealuri

ce par capetele unor uriași idoli azteci, fețe de giganți, grimase îngrozitoare și grotești, care ba te fac să zîmbești, ba te umplu de o nedeslușită groază, ca un presentiment de mister.

În fruntea trupei se găsește Demetrio Macías cu statul său major : colonelul Anastasio Montañés, locotenent-colonelul Pancraccio și maiorii Luis Cervantes și blondul Margarito.

În rîndul următor vin Pintada și Venancio, care-i face curte cu deosebită delicatețe, recitîndu-i poetic din versurile disperate ale lui Antonio Plaza.

Cînd razele soarelui prind să lumineze balcoanele caselor, ei intră în cătunul Moyahua.

Cocoșii cîntau mai-mai să te asurzească, cîinii lătrau cu disperare, dar locuitorii sătucului nu dădeau pe nicăieri nici un semn de viață.

Pintada dădu pinteni iepei sale negre și, dintr-un salt, ajunsese lîngă Demetrio. Foarte fudulă, strălucea în îmbrăcămintea ei de mătase, cu cercei mari de aur la urechi ; albastrul deschis al rochiei îi accentua nuanța măslinie și pistruii de pe obraz. Călare, și cu fusta ridicată pînă la genunchi, i se vedeau ciorapii nespălați și plini de găuri. Purta pistol la piept și o cartușieră încrucișată peste oblîncul șei.

Demetrio era de asemenea îmbrăcat de sărbătoare : pălărie galonată, pantalon din piele

de căprioară cu nasturi de argint și tunică brodată cu fir de aur.

Începu să se audă zgomot de uși forțate. Soldații, care se și împrăștiaseră prin sat, strîngeau arme și cai de călărie de pe unde puteau.

— Pe noi o să ne apuce dimineața în casa lui don Mónico, spuse cu gravitate Demetrio, descălecînd și întinzînd hăturile calului său unui soldat. Vom lua prînzul cu don Mónico... un prieten care mă iubește mult...

Statul său major zîmbi sinistru.

Și, tîrîndu-și zgomotos pintenii pe trotuar, se îndreptară spre o casă mare și arătoasă, care nu putea fi decît adăpostul unui moșier.

— Este zăvorîță bine, spuse Anastasio Montañés, împingînd ușa cu toată puterea.

— Lăsați-mă pe mine, că eu știu s-o deschid, spuse Pancraccio îndreptînd cu repeziciune pușca spre zăvor.

— Nu, nu, spuse Demetrio ; ciocăne întîi.

Trei lovituri cu patul carabinei, încă trei, dar nimeni nu răspunde. Pancraccio nu mai ascultă de ordin. Trage o împușcătură, placajul sare în sus și ușa se deschide.

Se văd fuste, picioare de copii, toți refugiindu-se spre interiorul casei.

— Vreau vin !... Să ni se aducă vin aici !... cere Demetrio cu voce poruncitoare, lovind puternic în masă.

— Așezați-vă, tovarăși !...

Apare o femeie, apoi alta și alta, și printre fustele negre se ițesc capete de copii speriați. Una dintre femei, tremurînd, se îndreaptă spre un bufet, scoate pahare și sticle, și servește vin.

— Ce arme aveți ? întrebă tăios Demetrio.

— Arme ?... răspunde femeia, cu limba moale ca o cîrpă. Dar ce arme vreți dumneavoastră să aibă niște femei singure și cuviincioase ?

— A, singure !... Și don Mónico ?...

— El nu este aici, domnilor... Noi singure administrăm casa... Pe señor don Mónico nu-l cunoaștem decît după nume.

Demetrio trimite să se facă o percheziție.

— Nu, domnilor, vă rog... Noi înșine vă vom aduce tot ce avem ; însă, pentru numele lui Dumnezeu, nu ne faceți de rîs. Sîntem domnișoare singure și cuviincioase !

— Și băieții ? se informează Pancraccio cu brutalitate. Cine i-a născut ? Au ieși din pămînt ?

Femeile dispar în grabă mare și se reîntorc după cîteva clipe cu o pușcă de vînătoare veche și crăpată, prăfuită și plină de păianjeni, și cu un pistol cu arcuri roase de rugină.

Demetrio zîmbi :

— Bine, să văd banii...

— Bani?... Oare ce bani vreți dumneavoastră să aibă niște sărmăne domnișoare singure?

Și își îndreaptă ochii rugători spre soldatul care era cel mai aproape; însă imediat îi închise îngrozită: îl văzu pe monstrul care în *Calvarul* din icoana de la parohie îl răstignește pe Domnul nostru Isus Cristos!... îl văzu pe Pancraccio!...

Demetrio dădu ordin de percheziție.

Încă o dată femeile se reped în același timp, și într-o clipă se reîntorc cu un portofel ros de molii, cu câteva bancnote de hîrtie emise de Huerta.

Demetrio zîmbește din nou și, fără a le mai lua în seamă, îi poștește pe oamenii lui să intre.

Ca niște cîini flămînzi care au adulmecat prada, gloata pătrunde bruscînd femeile, care încearcă să apere intrarea cu propriile lor trupuri. Unele din ele cad leșinate, altele fug; copiii țipă.

Pancraccio sparge broasca unui șifonier mare și, cînd ușile se deschid, de dinăuntru își face apariția un bărbat cu pușca în mîini.

— Don Mónico! exclamă surprinși.

— Omule, Demetrio!... Nu mă atinge!... Nu-mi face nici un rău!... Sînt prietenul tău, don Demetrio!

Demetrio Macías rîde șiret și-l întreabă dacă pe prieteni îi primește cu pușca în mîini.

Don Mónico, intimidat, zăpăcit, se așvîrle la picioarele lui, îl apucă de genunchi, îi sărută picioarele :

— Nevasta mea !... Copiii mei !... Prietene, don Demetrio !...

Demetrio, cu mîna tremurîndă, bagă revolverul la cingătoare.

O imagine îndurerată i-a apărut în minte. O femeie cu copilul în brațe, traversînd stîncile munților, în miez de noapte și la lumina lunii... O casă arzînd...

— Să ieșim !... Afară cu toții ! strigă posomorît.

Statul său major se supune ; don Mónico și toate femeile îi sărută mîinile și plîng în semn de recunoștință.

Pe stradă gloata așteaptă veselă și glumeată permisiunea generalului de a prăda casa ciocoiului.

— Eu știu exact unde are ascunși banii, dar nu spun, zise un tînăr cu un coș sub brațe.

— Hm, și eu știu ! adăugă o bătrînă care ducea un sac în care să strîngă „ce-o da bunul Dumnezeu“. Sînt ascunși la etaj ; acolo se găsesc multe lucruri și, printre ele, o casetă cu desene din sidef... Acolo se găsește ce-i mai bun !...

— Nu e chiar sigur, spune un bărbat ; nu sînt atît de proşti ca să lase argintul așa. După părerea mea, banii sînt îngropați în fîntînă, într-o traistă de piele.

Și gloata se agită, unii cu frînghii pentru a-și face boccele, alții cu albii de spălat rufe ; femeile își întind șorturile sau își desfac șalurile, făcînd socoteala cam ce ar putea să încapă în legăturile lor. Toți, aducînd mulțumiri Domnului, își așteaptă partea lor de pradă.

Cînd Demetrio anunță că nu va îngădui nimic și ordonă ca toți să se retragă, mulțimea tîrgului, cu gesturi de nemulțumire, îl ascultă și apoi se împrăstie ; însă printre soldați se iscă un murmur vag de glasuri dezaprobatore și nimeni nu se mișcă din loc.

Demetrio, mîniat, repetă ordinul ca toți să plece.

Un flăcăiandru din cei de curînd recrutați, cu aburii rachiului în cap, rîde și înaintează fără grijă spre ușă.

Însă mai înainte de a trece peste prag, o împușcătură neașteptată îl doboară ca pe taurii răniți de *puntilla*¹.

Demetrio, cu revolverul fumegînd în mîini, neclintit, așteaptă să se retragă soldații.

¹ Pumnal scurt și ascuțit cu care seucid taurii.

— Să se dea foc casei, îi ordonă lui Luis Cervantes, o dată ajunși la cazarmă.

Și Luis Cervantes, cu o deosebită bunăvoință, fără a transmite cuiva ordinul, se angajă să-l execute personal.

Cînd două ore mai târziu piațeta se înnegri de fum și din casa lui don Mónico se înălțau limbi mari de foc, nimeni nu a înțeles ciudata purtare a generalului.

VI

Încartiruirea se făcu într-o casă mare și întunecoasă, proprietatea aceluiași ciocoi din Moyahua.

Cei de dinaintea lor lăsaseră la fermă urme vizibile în curtea transformată în groapă de bălegar, pe zidurile scorojite într-ațîta încît se observau porțiuni mari de cărămizi roșii, pe podelele stricate de copitele animalelor, în livada transformată în grămezi de frunze veștede și crengi uscate. Te împiedicai, chiar de la intrare, în mobila distrusă, picioare, funduri și speteze de scaune, totul mînjit cu pămînt și cu resturi de mîncare.

La ora zece noaptea, Luis Cervantes căscă foarte plictisit și spuse la revedere blondului Margarito și Pintadei, care beau fără încetare într-o tarabă din piață.

Se îndreptă spre cazarmă. Singura cameră mobilată era sala. Intră. Demetrio, care sta întins pe jos, cu ochii deschiși privind în tavan, se opri din număratul bîrnelor și-și întoarse fața spre el.

— Dumneata ești, filfizonule? Ce vești aduci?... Hai, intră, așază-te.

Luis Cervantes, mai întâi, mucări lumînarea, apoi trase un fotoliu fără spetează, al cărui fund de răchită era înlocuit cu o pînză aspră de sac. Picioarele fotoliului scîrțîiră și iapa neagră a Pintadei răsufală zgomotos, se mișcă în umbră și descrie cu crupa ei rotundă și lucioasă o curbă elegantă.

Luis Cervantes se afundă în fotoliu și spuse :

— Domnule general, am venit să vă raportez despre modul cum a decurs... Aci aveți...

— Măi, filfizonule... eu n-am dorit lucrul ăsta !... Moyahua aproape că este locul meu natal... Vor spune că numai pentru treaba asta umblăm noi pe aici !... răspunse Demetrio privind săculețul plin cu monede pe care Luis i-l întindea.

Acesta părăsi fotoliul și se lăsă pe vine lângă Demetrio. Întinse pe jos un *sarape*¹ și goli pe el săculețul cu *hidalgos*² strălucitori de-și luau ochii.

— În primul rînd, domnule general, lucrul ăsta îl știm numai noi doi... Și în 'al doilea rînd, știți doar că atunci cînd se ivește norocul nu trebuie să-i întoarcem spatele... Astăzi norocul ne surîde ; dar mîine?... Trebuie să privim mereu înainte. Un glonte, o săritură a unui cal nărvaș, pînă și o ridiculă și neînsemnată răceală... și o văduvă și cîțiva orfani trăind în mizerie !... Guvernul ? Ha, ha, ha !... Du-te dumneata la Carranza, la Villa sau la oricare din comandanții principali și vorbește-le de familia dumitale... Îți vor răspunde cu o lovitură de picior... acolo unde știi dumneata, și vei spune că a fost strașnic... Și ei procedează bine, domnule general ; noi nu ne-am răsculat cu arma în mînă pentru ca un oarecare Carranza sau un oarecare Villa să ajungă președinte de republică ; noi luptăm pentru apărarea drepturilor sfinte ale poporului, călcate în picioare de ticălosul ciocoi... Și așa cum nici Villa, nici Carranza, și nici un altul nu vin să ne ceară asentimentul pentru a li se

¹ Un fel de cuvertură de lînă sau de bumbac, cu dungi în culori vii.

² Monedă de aur echivalentă cu 10 pesos.

putea plăti serviciile pe care le aduc patriei, nici noi nu simțim nevoia de a cere permisiunea nimănui.

Demetrio se ridică puțin, apucă o sticlă din apropierea pernei sale, o înalță și apoi, umflind obrazii, scupă o înghițitură departe.

— Ce limbă lungă mai ai și dumneata, filfizonule !

Luis simți o amețală. Berea azvîrlită din gura lui Demetrio părea că atîta dospirea gunoaielor depozitate acolo : un covor din coji de portocale și de banane, coji cărnose de pepene, simburi fibroși de *mango* și tescovină de trestie de zahăr, totul amestecat cu felii de *tamal*¹ de culoarea ardeiului, totul umed de excremente.

Degetele bătătorite ale lui Demetrio se mișcau mereu și cu multă băgare de seamă prin grămada strălucitoarelor monede.

Revenindu-și, Luis Cervantes scoase un flacon de fosfatină Fallières și răsturnă din el brelocuri, inele, cercei și multe alte bijuterii de valoare.

— Domnule general ; dacă, precum pare, acest chilipir va continua, dacă Revoluția nu

¹ Pateu din aluat de făină de porumb, învelit în frunze de banan sau foi de porumb și umplut cu carne condimentată.

ia sfîrșit, avem suficiente posibilități să mergem să petrecem un sezon în străinătate. (Demetrio dădu negativ din cap.) N-ai face asta?... La urma urmei pentru ce am rămîne aici?... Ce cauză am apăra acum?

— Este ceva pe care eu nu-l pot explica, filfizonule; dar simt că asta n-ar fi un lucru demn de bărbați...

— Alege, domnule general, spuse Luis Cervantes, întinzîndu-i bijuteriile frumos etalate.

— Păstrează-le toate pentru tine... îți spun sincer, filfizonule... Te vei convinge că eu nu iubesc banii!... Vrei să-ți spun adevărul? Păi mie, dacă nu-mi lipsește dușca și dacă am un suman care să-mi placă, sînt omul cel mai fericit din lume.

— Ha, ha, ha!... Ce spui, domnule general!... Bine, și de ce o suportîi pe această scorpie de Pintada.

— Măi, filfizonule, să știi că m-a plictisit peste măsură. Dar așa sînt eu. Nu mă lasă inima să-i spun... Nu am curajul s-o trimit la... Așa sînt eu, așa mi-e firea. Ascultă, din clipa în care-mi place o femeie sînt atît de mut, încît dacă ea nu face primul pas... pe mine nu mă însufletește nimic, și oftă. Așa și cu Camila, fata din cătunul acela... Este urîță; însă dacă ai ști cum îmi umple ochii...

— În ziua în care dumneata dorești, o vom aduce aici, domnule general.

Demetrio clipi din ochi cu viclenie.

— Vă jur că vă servesc, domnule general...

— Într-adevăr, filfizonule?... Ascultă, dacă ți faci acest dar, atunci ceasul împreună cu *leopoldina* de aur și toate celelalte sînt ale tale de vreme ce îți plac atît de mult.

Ochii lui Luis Cervantes străluciră. Luă flaconul aproape plin cu bijuterii, se ridică în picioare și, zîmbind, spuse :

— Pe mîine, domnule general... Noapte bună.

VII

— Ce știu eu ? Tot ce știți și voi. Generalul mi-a spus : „Codorniz, înșeucază-ți calul tău și iapa mea pagă. Te vei duce împreună cu filfizonul într-o misiune.” Bine, așa a fost : am pornit de aici la prînz și, pe înserat, am ajuns la cătun. Ne-a dat adăpost chioara *María Antonia*... *Pancracio*, ești doar la curent cu situația... Dis de dimineață m-a trezit filfizonul : „Codorniz, Codorniz, înșeucază caii. Mi-l lași pe al meu și te întorci cu iapa generalului la *Moyahua*. Peste o clipă te ajung.” Soarele se înălțase mult pe cer cînd sosi împreună cu *Camila* pe șa. A ajutat-o

să se dea jos de pe cal și am urcat-o pe iapa pagă.

— Bine, și ea cum se simțea? întrebă unul.

— Hm, nu i se mai oprea gura de mulțumită ce era !...

— Și filfizonul?

— Tăcut ca totdeauna; cu aceleași purtări.

— Eu cred, își dădu cu părerea cu multă gravitate Venancio, că dacă dimineța Camila s-a trezit în patul lui Demetrio, a fost numai din cauza unei greșeli. Băuserăm mult... Vă aduceți aminte !... Ni se urcase alcoolul la cap și toți n-am mai știut ce facem.

— Nici alcool, nici altceva !... A fost o înțelegere între filfizon și general.

— Asta-i clar! Pentru mine acest filfizon nu este altceva decât un...

— Mie nu-mi place să vorbesc despre prietenii care nu sînt de față, spuse blondul Margarito, însă pot să vă spun că din două iubite pe care i le-am cunoscut, una a fost pentru... mine și cealaltă pentru general...

Toți izbucniră în hohote de rîs.

După ce Pintada își dădu bine seama de cele întîmplate, prinse drag de Camila, căutînd s-o consoleze.

— Sărăcuța de tine, povestește-mi cum s-a întâmplat !

Camila avea ochii umflați de plîns.

— M-a mințit, m-a mințit !... A venit în cătun și mi-a spus : „Camila, am venit numai pentru tine. Vii cu mine ?“ Ei, spune-mi tu cum să nu fi vrut să plec cu el ! De iubit, îl iubesc și-l prea iubesc... Privește-mă ce slăbită sînt și asta numai pentru că mă tot gîndesc la el ! A răsărit soarele și nu-mi arde să macin porumbul... Mă cheamă maică-mea la masă și mi se pune un nod în gît... Și promisiunea aceea !... Și promisiunea aceea !...

Și începu din nou să plîngă și, pentru ca să nu se audă hohotele, își astupă gura și nasul cu colțul șalului.

— Ascultă, eu am să te scap de necazul ăsta. Nu fi proastă, nu plînge. Nu te mai gîndi la filfizon... Știi tu ce este acest filfizon ?... Un om de nimic !... Din cauza asta generalul îl ține pe lîngă el !... Ce proastă !... Bine, vrei să te întorci acasă ?

— Maica Domnului din Jalpa să mă păzească !... Mama m-ar omorî în bătăi !

— N-o să-ți faci nimic. Să vezi cum facem. Trupa trebuie să pornească dintr-un moment în altul ; atunci cînd Demetrio îți va spune să te pregătești pentru plecare, tu îi răspunzi că ai

dureri în tot corpul, și că te simți ca și cum ai fost bătută cu ciomege, te îmbraci gros și caști într-una. Pe urmă îți duci mîna la frunte și spui : „Îmi arde capul“. Atunci eu îi voi spune lui Demetrio să ne lase aici pe amîndouă, că voi sta lîngă tine să te îngrijesc și după ce te faci bine vom porni și-l ajungem din urmă. Și lucrul pe care îl vom face va fi să te duc acasă la tine, bine și sănătoasă.

VIII

Soarele apusese și cătunul era învăluit în tristețea cenușie a ulițelor sale vechi și în liniștea de moarte a locuitorilor săi retrași de mult, cînd Luis Cervantes intră în prăvălia lui Primitivo López să întrerupă un chef ce promitea să aibă un sfîrșit deosebit. Demetrio bea acolo cu vechii lui tovarăși. Tejgheaua nu putea cuprinde atîta lume. Demetrio, Pintada și blondul Margarito își lăsaseră caii afară ; însă majoritatea ofițerilor intraseră cu cai cu tot. Pălăriile galonate cu boruri largi, se încrucișau într-un permanent du-te-vino ; animalele făceau volte din crupele lor și, fără încetare, își mișcau capetele cu trăsături frumoase, cu ochi negri, cu nări palpitînde și cu urechi mici. Și în in-

fernala demonstrație de bucurie a celor beți se auzea răsuflarea cailor, puternicele lovituri de copite pe dușumea și, din cînd în cînd, un nechezat scurt și nervos.

În clipa cînd sosi Luis Cervantes, se vorbea despre o întîmplare banală. Un țăran cu o mică rană negricioasă și sîngerîndă pe frunte stătea întins în mijlocul drumului cu ochii la cer. Părerile, împărțite la început, erau acum aceleași, în urma unei judecăți foarte drepte a blondului Margarito. Acel sărman om care zăcea mort era paracliserul bisericii. Însă, prostul !... vina a fost a lui... Pe urmă, cui îi trece prin cap, domnule, să îmbrace pantaloni, bluză și căciuliță ? Pancracio nu poate suferi un filfizon în fața lui !

Opt „sufllători“, cu fețele roșii și rotunde ca niște sori, cu ochii ieșiți din orbite, scuipîndu-și bojocii în instrumentele lor de alamă și care cîntă de dis-de-dimineată, se opresc la ordinul lui Cervantes.

— Domnule general, spuse acesta, deschizîndu-și drum printre călăreți, a sosit un curier special. Vi se ordonă să porniți imediat în urmărirea orozchiștilor ¹.

¹ Adepți ai lui *Orozco Pascual*, revoluționar mexican care s-a răsculat împotriva lui Francisco Madera în 1912. A murit asasinat în 1916.

Chipurile, întunecate o clipă, strălucesc de bucurie.

— La Jalisco, băieți ! strigă blondul Margarito dînd o lovitură seacă în teighea.

— Pregătiți-vă, *tapatias*¹ ai sufletului meu, că acolo viu ! strigă Codorniz punîndu-și pălăria pe o ureche.

A fost o veselie și un entuziasm general. Prietenii lui Demetrio excitați de beție se oferă să lupte alături de el. Demetrio, de bucurie, nu era în stare să scoată un cuvînt. „Ah, să mergi să te bați cu orozchiștii !... În sfîrșit să ai de-a face cu oameni adevărați !... Să omori federali cum ai omorî iepuri sau curcani !“

— Dacă eu l-aș prinde viu pe Pascual Orozco, spuse blondul Margarito, i-aș smulge tălpile picioarelor și l-aș pune să umble douăzeci și patru de ore prin munți...

— Cum, ăsta a fost acela care l-a omorît pe domnul Madero ? întrebă Meco.

— Nu, răspunse blondul cu solemnitate ; însă mie mi-a dat o palmă cînd eram servitor la *Delmonico* în Chihuahua.

— Pentru Camila, iapa cea neagră, ordonă Demetrio lui Pancraccio, care și înșeuase.

¹ Locuitor din orașul mexican Guadalajara, capitala statului Jalisco.

— Camila nu poate să meargă, spuse repede Pintada.

— Cine-ți cere părerea? răspunse Demetrio cu asprime.

— Camila, nu-i așa că te-ai sculat azi dimineață cu dureri în tot corpul și că acum ai călduri?

— Păi eu... păi eu... ce spune don Demetrio...

— Ah, dobitoaco!... Spune că nu, spune că nu poți să mergi... îi suflă la ureche Pintada, foarte îngrijorată.

— Păi o să vă fac pe voie... răspunse liniștită Camila.

Pintada fu cuprinsă de furie și obrajii i se aprinseră; însă nu spuse nimic și se îndepărtă ca să încalce iapa înșeuată pe care i-o pregătise blondul Margarito.

IX

Vîrtejul de praf, prelungit o bună bucată de-a lungul șoselei, se sparse brusc în mase difuze și violente, făcînd să iasă la iveală piepturi umflate, coame de cai agitate, nări tremurînde, ochi prelungi, aprigi, picioare desfăcute și încordate în avîntul cursei. Oamenii, cu chi-

puri de bronz și dinți de fildeș, cu ochi arzători, mînuiau carabinele sau le încrucișau peste capetele animalelor.

Înceind coloana, la pas, veneau Demetrio și Camila ; ea, tremurînd încă de spaimă, cu buzele albite și uscate ; el, rău dispus de sărbezeala isprăvii. Nici un fel de orozchiști, nici un fel de luptă. Cîțiva federali împrăstiați, un biet preot și vreo sută de visători, toți reuiniți sub învechitul stindard „Religie și Drepturi”. Preotul atîrna acum, bălăbănindu-se, spînzurat de un *mezquite*, și, pe cîmp, rămăsese un șir nesfîrșit de morți pe al căror piept se vedea un mic scut de flanelă roșie și o inscripție : „Oprește-te ! Inima sacră a lui Isus este cu mine !”.

— Adevărul e că mi-am încasat pînă și ultimele restanțe de soldă, spuse Codorniz arătînd ceasurile și inelele de aur pe care le furase de la casa parohială.

— În felul acesta oricine luptă cu plăcere, exclamă Manteca presărînd vorbe deșuchiate în fiecare frază pronunțată. Știe omul pentru ce își riscă pielea !

Și cu aceeași mîină cu care ținea bățurile strîngea puternic o strălucitoare diademă pe care o smulsese Divinului Prizonier al bisericii.

Cînd Codorniz, foarte cunoscător în materie, examinează cu lăcomie „avansul” lui Manteca, izbucni într-un hohot de rîs grozav :

— Diadema ta este de tinichea !...

— Pentru ce duci cu tine rîia asta ? Il întrebă Pancraccio pe blondul Margarito, ce sosea printre ultimii, cu un prizonier.

— Știți de ce ? Pentru că niciodată nu am văzut de aproape mutra pe care o face cineva cînd i se strînge lațul de gît.

Prizonierul, foarte gras, respira obosit ; fata îi era aprinsă, ochii injectați și, de pe frunte, îi picura sudoarea. Il tîrau pe jos, legat de mîini și de picioare.

— Anastasio, împrumută-mi frînghia ta ; căpăstrul meu se rupe cu șeful ăsta... Însă, acum că m-am gândit bine, nu... Prietene federal, te voi uide dintr-o lovitură ; ai suferit mult. Privește, arborii sînt departe de noi și pe aici nu sînt stîlpi de telegraf ca să te spînzur de unul din ei.

Și blondul Margarito scoase pistolul, fixă țeava pe țîța stîngă a prizonierului și încetîșor ridică cocoșul armei.

Federalul îngălbeni ca un cadavru, fața i se ascuți și ochii sticloși i se tulburară. Inima îi bă-

tea cu furie și tot corpul i se cutremura ca de friguri.

Blondul Margarito ținu așa pistolul timp de câteva secunde. Ochii îi străluceau într-un mod straniu, și fața sa rotundă, cu obraji umflați, se aprinse de o supremă senzație de voluptate.

— Nu, prietene federal ! spuse încet, retrăgându-și arma și introducând-o în toc, încă nu vreau să te omor... Mă vei însoți ca ajutor al meu... O să vezi dacă sînt om rău la inimă !

Și clipi șiret din ochi către cei din jur.

Prizonierul se timpise ; înghițea mereu în gol ; gura și gîtul îi erau uscate.

Camila, care rămase în urmă, ciupi șalele iepei sale și-l ajunse pe Demetrio :

— Ah, ce om rău este Margarito ăsta !... Dacă ai vedea ce-i face unui prizonier !

Și-i povesti întîmplarea la care fusese de față.

Demetrio încruntă sprîncenele, însă nu răs-punse nimic.

Pintada o chemă pe Camila deoparte.

— Auzi, cu ce vorbe umbli la Demetrio ?... Blondul Margarito este dragostea mea curată... Asta ca s-o știi !... Și mai află... Cine se leagă de el, are de-a face cu mine. Ia seama !

Și Camila, foarte speriată, se duse din nou lîngă Demetrio.

Trupa își instalează tabăra pe un cîmp, în apropierea a trei căsuțe așezate una lîngă alta care, singuratec, își profilau zidurile lor albe pe fișia purpurie a orizontului. Demetrio și Camila se îndreptară spre ele.

În ogradă, un bărbat în cămașă și izmene albe, în picioare, trăgea cu lăcomie dintr-o țigară mare de foi ; lîngă el, așezat pe o lespede, un altul dezghioca porumb, frecînd știuleți între mîini, în timp ce unul din picioarele sale, uscat și răsucit, lovea în ceva ce semăna a copită de ied, și se smucea într-una, ca să spe-rie găinile.

— Grăbește-te, Pifanio, spuse cel care stătea în picioare ; a asfințit soarele și încă n-ai dus vitele la adăpat.

Un cal necheză afară și cei doi oameni își înălțară capetele tulburați.

Demetrio și Camila se iviră pe după gardul de spini al ogrăzii.

— Nu doresc altceva decît găzduire pentru mine și pentru femeia mea — le spuse Demetrio liniștindu-i.

Și cum îi lămuri că el era comandantul unui corp de armată ce trebuia să înnopteze prin apropiere, bărbatul care stătea în picioare și

care era stăpînul, cu multă bunăvoință îi pofti să intre. Alergă după o strachină cu apă și o mătură, oferindu-se să măture și să stropească cel mai plăcut colț din hambar pentru a-i găzdui cît mai cuviincios pe niște oaspeți atît de onorabili.

— Du-te, Pifanio ; scoate șaua de pe caii domnilor.

Omul care dezghioca porumb se ridică foarte anevoios în picioare. Era îmbrăcat în niște zdrențe de cămașă și vestă, și cu niște resturi de pantaloni, desfăcuți în două aripi, ale căror margini, ridicate, atîrnau.

Porni, și mersul său marca un ritm grotesc.

— Dar tu poți munci, prietene ? îl întrebă Demetrio nelăsîndu-l să scoată hamurile de pe cai.

— Săracu' de el ! strigă stăpînul dinlăuntru hambarului, îi lipsește puterea !... Dar, își merită din plin salariul pe care-l primește !... Muncește de cînd se luminează de ziuă !... Soarele a apus de mult... și privește-l, încă mai muncește !

Demetrio ieși împreună cu Camila să dea o raită pe la tabără. Cîmpia, cu ogoare aurii, lipsită chiar și de arbuști, se întindea imensă și dezolantă. Păreau un adevărat miracol cei trei frasini mari din fața căsuțelor, cu vîrfurile lor de un verde-închis, ce se rotunjeau unduindu-și

frunzișul bogat ce cobora pînă la pămînt, sărutîndu-l.

— Eu nu știu ce e cu mine și de ce locurile astea mă întristează atîta ! spuse Demetrio.

— Da, răspunse Camila, același lucru îl simt și eu.

Pe malul unui pîrîiaș, Pifanio trăgea brutal de frînghia cumpenei unei fîntîni. O oală enormă se răsturna peste o grămadă de iarbă proaspătă, și la ultimele licăriri de lumină ale amurgului, șuvoiul cristalin scînteia împrăștiindu-se peste morman. Acolo se adăpau zgomotos o vacă slabă, un cal obosit și un măgar.

Demetrio recunoscă pe zilierul schiop și-l întrebă :

— Cît câștigi pe zi, prietene ?

— Șaisprezece *centavos*, stăpîne...

Era un omuleț blond, scrofulos, cu părul lins și ochi albaștri-spălăciți. Spuse cuvinte de ocară despre stăpîn, despre colibă și despre soarta lui ciinească.

— Îți meriți din plin leafa, fiule, îl întrepruse Demetrio cu blîndețe. Înjuri și tot înjuri, dar muncești, muncești într-una.

Și, întorcîndu-se către Camila :

— Întotdeauna se găsesc alții mai nătîngi decît noi ăștia de la munte, nu-i așa ?

— Ba da, răspunse Camila.

Și o porniră mai departe.

Valea se pierdea în umbră și stelele se ascunseseră.

Demetrio o cuprinse pe Camila de mijloc, cu dragoste, și cine știe ce cuvinte îi șopti la ureche.

— Da, răspunse ea încet.

Căci acum îi făcea „voia“.

Demetrio dormi prost și ieși afară din casă foarte devreme.

„O să mi se întâmple ceva“, gândi el.

Era o dimineață liniștită, plină de o veselie discretă. Un sturz piuia sfios în frasin; animalele răscoleau bălegarul din lăstărișul din curte; porcul grohăia somnoros. O lumină portocalie pe cer prevestea soarele, și ultima stelută păli.

Demetrio se îndrepta încet, încet, spre campament.

Se gândea la perechea lui de boi: doi boi negri, tineri, munciți abia de doi ani, pe cele două *fanegas* ale sale, bine îngrășate. În memorie i se arăta fizionomia tinerei sale soții: cu trăsături dulci, avînd o nemărginită blîndețe față de soț, și o neîmblînzită energie și mîndrie față de străini. Cînd încercă însă să reconstituie

imaginea fiului său, fură zadarnice toate sforțările ; îl uitase.

Ajunse în tabără. Culcați printre brazde, soldații dormeau și la un loc cu ei erau caii, cu capul lăsat în jos și cu ochii închiși.

— Rufele de pe oameni sînt foarte rupte, cumetre Anastasio ; ar fi bine să rămînem măcar o zi să ne odihnim.

— Vai, cumetre Demetrio !... De-ai ști ce foloase ne aduc munții noștri ! Vei vedea... de ce nu mă crezi ? Și pe aici nu se găsește mai nimic... Tristețe și melancolie !... Și, cine știe, ți se mai poate întîmpla ceva din greșeală !...

— Cîte ore de drum avem de aici pînă la Limón ?

— Nu e vorba de ore ; sînt trei zile bune de drum, cumetre Demetrio.

— O să vedem !... Mi-e dor de femeia mea !

Pintada nu stătu mult pe gînduri și se duse s-o caute pe Camila :

— Auzi, auzi !... Numai din cauza ta Demetrio o să te gonească. Mie mi-a spus-o deschis... O va aduce pe femeia lui cea adevărată... Și aia este foarte frumoasă, are pielea foarte albă... O frumusețe de obraz !... Iar dacă tu nu vrei să pleci, atunci o să te pună la lucru : are un copil și numai tu poți să ai grijă de el...

Cînd se întoarse Demetrio, Camila, plîngînd, îi povesti totul.

— Nu te lua după nebuna asta... Sînt minciuni, sînt minciuni...

Și cum Demetrio nu se duse la Limón și nici nu mai aduse vorba de femeia lui, Camila rămasese mulțumită și Pintada se dovedi a fi o intrigantă.

XI

Mai înainte de apariția zorilor au pornit spre Tepatitlán. Răspîndiți pe șoseaua națională și peste ogoare, siluetele lor se mișcau nelămurit în pasul monoton și măsurat al cailor, estompîndu-se în lumina sidefie a lunii în descreștere, care scălda toată valea.

Departe de tot se auzea lătrat de cîini.

— Azi la amiază ajungem la Tepatitlán, mîine la Cuquio, și pe urmă... în munți, spuse Demetrio.

— N-ar fi mai bine, domnule general, îi spuse la ureche Luis Cervantes, să ajungem mai întîi la Aguescalientes ?

— Ce să facem acolo ?

— Banii sînt pe terminate...

— Cum !... Patruzeci de mii de pesos în opt zile ?

— Numai în săptămîna asta am recrutat aproape cinci sute de oameni, și cu avansurile și gratificațiile s-a dus totul, spuse Luis Cervantes pe un ton scăzut.

— Nu ! mergem de-a dreptul în munți... Și vom vedea...

— Da, în munți ! strigară mulți dintre ei.

— În munți !... În munți !... Nicăieri nu e mai bine ca în munți.

Cîmpia continua să le apese inimile ; vorbeau despre munți cu entuziasm și înflăcărare și se gîdeau la ei ca la femeia iubită pe care nu au mai văzut-o de foarte multă vreme.

Se luminează de ziuă. Un nor de praf roșu se ridică dinspre răsărit, ca o imensă cortină de purpură incendiată.

Luis Cervantes lăsă mai moale dîrlogii calului său și îl așteaptă pe Codorniz.

— Codorniz, cum rămîne pînă la urmă ?

— Ți-am mai spus-o, filfizonule : două sute pentru ocașul din aur curat...

— Nu, eu îți cumpăr cu toptanul : ceasornice, inele și toate bijuteriile. Cît ?

Codorniz se clătină, devenind palid ; după aceea spuse cu curaj :

— Să-mi dai două mii de hîrtii pentru tot.

Însă Luis Cervantes se trădă ; în ochi îi străluci o atît de nestăpînită lăcomie, încît Codorniz se răzgîndi și spuse imediat :

— Nu, spun prostii, nu vînd nimic... Numai ceasul de aur îl vînd, și asta pentru că îi dătorez două sute de pesos lui Pancraccio care a cîștigat din nou azi noapte.

Luis Cervantes scoase patru hîrtii strălucitoare de o sută de pesos și le puse în mîna lui Codorniz.

— Adevărul e, îi spuse, că mă interesează toată cantitatea... Nimeni n-o să-ți dea mai mult decît ți-am dat eu.

Cînd soarele începu să încâlzească, Manteca strigă cu vioiciune :

— Blondule Margarito, ajutorul tău vrea să se odihnească puțin. Zice că nu mai poate să meargă.

Prizonierul se prăbușise istovit, în mijlocul drumului.

— Taci din gură ! strigă blondul Margarito, întorcîndu-se. Drăguțule, ai și obosit ? Sărăcuțul de tine ! O să cumpăr o cutie de cristal ca să te păstrez într-un dulap din casa mea, la fel ca pe Fiul Domnului. Dar mai întîi trebuie să ajungem în sat, și pentru asta te voi ajuta.

Scoase sabia și-i dădu nenorocitului mai multe lovituri.

— Pancracio, dă-mi frînghia, spuse după aceea, cu ochii strălucitori și stranii.

Dar cum Codorniz îl făcu atent că federalul nu mai mișca de loc, izbucni în rîs și zise :

— Ce prost sînt !... Tocmai acum cînd îl învășasem să nu mai mănînce !...

— Acuș-acuș ajungem la Guadalajara, mi-
cuțo, spuse Venancio, recunoscînd cătunul Te-
patitlán, așezat pe o colină.

Intrară înveseliți ; la ferestre apăreau fețe
surizătoare și frumoși ochi negri.

Școlile se transformară în căzărmi. Deme-
trio se instalează în sacristia unei capele părăsite.

Soldații se împrăștiară, ca de obicei, în cău-
tarea „avansurilor“, sub pretext că strîng arme
și cai.

Pe înserat, cîțiva din escorta lui Demetrio
stăteau tolăniți în tinda bisericii, scărpinîndu-se
pe burtă. Venancio, foarte grav, gol pînă la mij-
loc, își purica de zor cămașa.

Un om se apropie de gardul de zid, cerînd
îngăduința să vorbească cu comandantul.

Soldații ridicară capul, însă nici unul din ei
nu răspunse.

— Domnilor, sînt văduv ; am nouă copii și nu trăiesc decît de pe urma muncii mele... Nu fiți răi cu săracii !...

— Din cauza unei femei nu trebuie să fii atît de îngrijorat, unchiule, spuse Meco, care cu un capăt de pînză își ștergea picioarele de noroi ; am adus-o pe Pintada, și ți-o trecem la socoteală.

Omul zîmbi amar.

— Numai că are un nărav, remarcă Pancraccio, cu gura căscată și privind albastrul cerului : cum vede un bărbat, se și pregătește.

Izbucniră cu toți în hohote de rîs, însă Venancio, foarte grav, arată țăranului ușa sacristiei.

Acesta, timid, intră și expuse lui Demetrio plîngerea sa. Soldații îl „curățaseră” cu totul. Nici măcar un bob de porumb nu-i lăsaseră.

— Păi, pentru ce să-ți lase ? îi răspunse Demetrio cu indolență.

După ce omul insistă cu plînsete și văicăreli, Luis Cervantes îl azvîrli afară cu obraznicie. Însă interveni Camila :

— Hai, don Demetrio, nu fi așa rău la suflet ; dă un ordin să-i înapoieze porumbul !...

Luis Cervantes trebui să se supună ; scrisese cîteva rînduri și Demetrio, în josul hîrtiei, își puse degetul.

— Dumnezeu să-ți răsplătească, fato !... Dumnezeu o să vă dea din împărăția cerului... Zece *fanegas* de porumb e cât să-mi ajungă drept hrană pentru anul ăsta, spuse omul, plângînd de recunoștință. Luă hîrtia și le sărută mîna tuturor.

XII

Se apropiau de Cuquio, cînd Anastasio Montañés veni lîngă Demetrio și-i spuse :

— Măi cumetre, nu ți-am povestit pînă acum... Cît de nemernic este acest Margarito ! Știi ce a făcut ieri cu omul care a fost aici ca să se plîngă că i-am luat tot porumbul pentru caii noștri ? Păi află că s-a dus la cazarmă cu ordinul pe care dumneata i l-ai dat. „Da, prietene, îi spuse blondul ; intră pe aici ; este foarte drept să-ți înapoiem ce-ți aparține. Intră, intră... Cîte *fanegas* ți-am furat?... Zece ? Dar ești sigur că nu au fost mai mult de zece?... Da, asta este ; cam vreo cincisprezece, mai mult sau mai puțin... Să nu fi fost douăzeci?... Adu-ți bine aminte... Ești foarte sărac, ai mulți copii de hrănit. Da, este așa cum spun, cam vreo douăzeci ; asta trebuie să fi fost... Treci pe aici ; nu-ți voi da cincisprezece, nici douăzeci. Tu doar

să ți le numeri... Una, două, trei... Și în clipa cînd nu mai dorești, îmi spui : Gata." Și scoate sabia și-i cară o ploaie de lovituri cu latul ei, ceea ce l-a făcut pe om să ceară îndurare.

Pintada se prăpădea de rîs.

Camila, neputîndu-se abține, spuse :

— Un fost condamnat, un om crud, un mașepestrițe !... Pe bună dreptate nu-l pot eu suferi !

Imediat Pintada se schimbă la față.

— Și ce-ți pasă ție ?

Camila se sperie și dădu pinteni iepei.

Pintada imediat porni și ea și, cu repeziciune, trecînd pe lîngă Camila, o izbi puternic, o apucă de cap și-i desfăcu părul.

La îmbrîncitură, iapa Camilei cabră și fata lăsă hăturile din mîini ca să-și dea părul din ochi ; se clătină, își pierdu echilibrul și căzu pe pietriș, julindu-și fruntea.

Prăpădindu-se de rîs, Pintada, cu multă agilitate, galopă ca să oprească iapa care o luase razna.

— Vino, filfizonule, că acum ai de lucru ! spuse Pancraccio după ce o văzu pe Camila în aceeași șa cu Demetrio, cu obrazul plin de sînge.

Luis Cervantes, înfumurat, dădu fuga cu instrumentele sale ; dar Camila, oprindu-se din plîns, își șterse ochii și spuse cu voce stinsă :

— De la dumneata?... Chiar dacă ar fi să mor!... Nici măcar apă!...

La Cuquiao, Demetrio primi un curier.

— Din nou la Tepatitlán, domnule general, spuse Luis Cervantes, aruncînd o privire rapidă peste comunicarea curierului. Va trebui să lași acolo oamenii și dumneata să mergi la Lagos, pentru a lua trenul de Aguascalientes.

Urmară proteste puternice; cîțiva munteni jurară printre mîrîieli, plîngeri și bombăneli, că ei nu vor urma coloana.

Camila plînse toată noaptea și, a doua zi de dimineață, îi spuse lui Demetrio să-i dea voie să se ducă acasă.

— N-ai nici un pic de voință!... răspunse posac Demetrio.

— Nu asta e cauza, Demetrio; voință am și chiar multă... însă doar ai văzut... Femeia asta!...

— Nu te îngrijora, chiar astăzi am s-o expediez la... M-am gîndit de mult la asta.

Camila se opri din plîns.

Aproape toți înșeuaseră caii... Demetrio se apropie de Pintada și-i spuse cu voce foarte joasă:

— Tu nu mai vii cu noi.

— Ce spui? întrebă ea neînțelegînd.

— Să rămîi aici sau să te duci unde-ți poți tește inima, însă cu noi nu mai vii.

— Ce-ai spus ? exclamă ea cu uimire. Care va să zică mă gonești ? Ha, ha, ha !... Păi, da... așa te porți tu dacă dai crezare bîrfelilor ăsteia...

Și Pintada insultă pe Camila, pe Demetrio, pe Luis Cervantes și pe toți care-i veneau în minte, cu atîta energie și diversitate, încît trupa auzi înjurături și obrăznicii pe care nici nu le bănuiseră măcar.

Demetrio așteaptă cu răbdare un timp oarecare ; cum însă ea nu dădea semne că 'ar sfîrși, cu foarte mult calm spuse unui soldat :

— Azvîrle-o afară pe bețivana asta.

— Margarito ! Blondul vieții mele ! Vino și apără-mă de ăștia !... Vino, blondul inimii mele !... Vino și arată-le că tu ești un bărbat curajos și ei nu sînt decît niște fii de... !

Și gesticula, da din picioare, și țipa.

Apăru blondul Margarito. Tocmai atunci se sculase ; ochii săi albaștri se pierdeau sub niște pleoape umflate și vocea-i era răgușită. Se interesează ce se întîmplase și, apropiindu-se de Pintada, îi spuse cu multă gravitate :

— Da, mi se pare un lucru foarte bun ca tu să te cărăbănești cît mai departe de-aici... Nimeni din noi nu te mai poate suferi !

Obrazul Pintadei se împietri. Vru să vorbească, însă mușchii săi stăteau nemișcați.

Soldații rîdeau amuzați ; Camila, foarte speriată, își ținea respirația.

Pintada își roti privirea jur împrejur. Totul se întîmplă cît ai clipi din ochi ; se aplecă, scoase din ciorapi un pumnal cu o lamă ascuțită și strălucitoare și se azvîrli asupra Camilei.

Un țipăt strident și un corp care se prăbușeste, împrôscînd sînge în șuvoaie.

— Omorîți-o ! strigă Demetrio scos din fire.

Doi soldați se aruncară asupra Pintadei care, minuind pumnalul, nu le îngădui să o atingă.

— Nu voi, nenorociților !... Ucide-mă tu, Demetrio ! înaintă cîtiva pași, predă arma, scoase pieptul și lăsă să-i cadă brațele.

Demetrio ridică în sus pumnalul roșu de sînge ; însă ochii i se împăienjeniră, se clătină, dădu un pas înapoi.

Pe urmă, cu voce stinsă și răgușită, strigă :

— Cară-te !... Dar acum !...

Nimeni nu încercă s-o oprească.

Se îndepărtă, încetișor, mută și tristă.

Tăcerea și uimirea fură împrăștiate de vocea ascuțită și guturală a blondului Margarito :

— Vai ce bine !... Că greu ne-a fost să scăpăm de ploșnița asta !...

*Drept în inimă
 un pumnal mi-a înfipt,
 fără să știu de ce
 nici pentru ce...
 El, da, știa ;
 eu însă nu...
 Și din rana cea de moarte
 sînge mult a curs,
 fără să știu de ce
 nici pentru ce...
 El, da, știa ;
 eu însă nu...*

Cu capul căzut, cu mîinile încrucișate peste hamuri, Demetrio fredona cu accent melancolic obsedantul cîntec.

După aceea se oprea ; minute în șir stătea tăcut și mîhnit.

— Ai să vezi : de cum ajungem la Lagos, tristețea ți se va risipi, domnule general. Acolo se găsesc fete frumoase care o să ne placă, spuse blondul Margarito.

— Acum n-am chef decît să mă îmbăt, răspunse Demetrio.

Și iar se îndepărtă de ei, dînd pinteni calului, ca și cum ar fi dorit să se lase copleșit de tristețea sa.

După multe ore de mers, chemă pe Luis Cervantes :

— Ascultă, filfizonule, acum, gîndindu-mă bine, eu ce naiba voi face la Aquascalientes ?

— Îți vei da votul, domnule general, pentru președintele provizoriu al Republicii.

— Președinte provizoriu ?... Păi atunci... Caranza ăsta ce este ?... Adevărul este că eu nu înțeleg de loc politica asta...

Sosiră la Lagos. Blondul făcu prinsoare că în noaptea asta îl va face pe Demetrio să rîdă cu hohote.

Tîrînd pintenii, cu *chivarras*¹-ii căzuți mai jos de centură, Demetrio intră la *El Cosmopolita*, împreună cu Luis Cervantes, cu blondul Margarito și cu adjutanții săi.

— Pentru ce fugiți, neisprăviților ?... Nu mîncăm oameni ! strigă blondul.

Țăranii, surprinși chiar în clipa cînd încercau să fugă, se opriră ; unii, cu prefăcătorie, se reîntoarseră la mesele lor ca să continue să bea și să vorbească iar alții, șovăitori, înaintară pentru a-și arăta respectul față de comandanți.

— Domnule general !... Ce plăcere !... Domnule maior !...

¹ Pantaloni din piele de ied.

— Aşa da !... Aşa îmi plac prietenii, politicoşi şi cuviincioşi, spuse blondul Margarito.

— Să mergem, băieţi, adăugă voios scoţindu-şi revolverul ; le voi trimite o pocnitoare ca să-i sîcîi niţel.

Un glonte ricoşă în ciment, trecînd printre picioarele meselor şi ale mesenilor, care săriră speriaţi ca o doamnă căreia cineva i-a pus un şoarece sub fustă.

Palizi, zîmbeau pentru a face plăcere, aşa cum se cuvine, domnului maior.

Demetrio abia de-şi dezlipeste buzele, în timp ce toţi cei care-l însoţesc se prăpădesc de rîs.

— Blondule, le atrage atenţia Codorniz, pe ăsta care iese acum afară l-a înţepat viespea ; priveşte cum şchiopătează.

Blondul, neluînd în seamă pe rănit şi fără măcar să-şi întoarcă spre el capul, afirmă cu înflăcărare că de la treizeci de paşi distanţă şi din clipa în care-l zăreşte poate să nimerească un *cartucho*¹ cu *tequila*.

— Ia stai, prietene, opreşte-te, îi spuse băiatului din cârciumă. Şi prinzîndu-l de mîină, îl duse de cealaltă parte a curţii hanului şi-i puse pe cap un *cartucho* plin cu *tequila*.

¹ Pungă de carton pentru sticle.

Bietul om speriat se opuse, vru să fugă, însă blondul își pregăti pistolul și ochi.

— Stai pe loc... stîrpitură! Sau de nu, te împușc de-adevărat.

Blondul se îndepărtă pînă la peretele opus, ridică arma și ținti.

Punga de carton se făcu bucățele, udînd cu *tequila* fața tînarului, galben ca un mort.

— Acum va fi ceva strașnic! strigă alergînd la cîrciumă pentru un alt *cartucho*, așezîndu-l și pe acesta pe capul tînarului.

Se întoarse la locul său, făcu o piruetă vertiginosă, și de cum se opri, trase.

Numai că de data asta îi zbură o ureche băiatului în loc să nimerească în *cartucho*.

Și, ținîndu-se de burtă de atîta rîs, îi spuse tînarului :

— Ia, micuțule, aceste hîrtii. E ceva! Asta se vindecă cu tinctură de arnică și cu rachiou...

După ce bău mult alcool și bere, Demetrio vorbi :

— Plătește, blondule... Vreau să plec...

— Nu am nimic la mine, domnule general ; dar nu trebuie să-ți faci griji pentru asta... Cît îți datorăm, prietene ?

— O sută optzeci de pesos, domnule comandant, răspunse amabil cîrciumarul.

Blondul făcu o săritură peste tejghea și, din două mișcări răsturnă toate vasele, sticlele și cristalele ce se găseau acolo.

— Treci în socoteala tatălui tău Villa, îl cunoști ?

— Auzi, prietene, unde se află cartierul fetelor ? îl întrebă mai apoi, bălăbănindu-se de beat ce era, pe un ins mic, corect îmbrăcat, care închidea ușa unei croitorii.

Cel întrebat se dădu jos de pe scaunul cu grijă, pentru a lăsa liberă trecerea. Blondul se oprește și-l privește cu obraznicie și curiozitate :

— Auzi, prietene, ce mic și drăguț ești dumneata !... Cum, nu e adevărat ?... Atunci eu sînt un mincinos ?... Bine, așa îmi place... Dumneata știi să joci dansul piticilor ?... Cum, nu știi ?... Ba știi foarte bine !... Eu te-am cunoscut pe dumneata într-un circ ! Îți jur că da, știi, și încă foarte bine !... Ai să vezi acum !...

Blondul își scoate pistolul și începe să tragă spre picioarele croitorului care, foarte gras și foarte scund, la fiecare împușcătură făcea o săritură.

— Vezi acum că știi să joci dansul piticilor ?

Și punîndu-și mîinile pe umerii prietenilor săi, se lăsă condus spre mahalaua veseliei, mar-

cînd drumul cu împușcături trimise în toate colțurile, în porțile și casele tîrgului.

Demetrio îl lăasă și se întoarce la han, fredonînd printre dinți :

*Drept în inimă
un pumnal mi-a înfipt,
fără să știu de ce
nici pentru ce...*

XIV

Fum de țigară, miros pătrunzător de haine îmbibate de sudoare, emanații alcoolice și respirația gloatei ; îngrămădire mai rea decît într-un camion cu porci. Predominau cei cu pălării texane, basmale cu fireturi și îmbrăcăminte kaki.

— Domnilor, un bărbat îmbrăcat cuviincios mi-a furat punga în gara Silao... Economiiile întregii mele vieți de muncă... Nu mai am nici pentru hrana copilului meu.

Vocea era pătrunzătoare, ascuțită și plîngătoare ; însă în larma din camion nu se auzea prea departe.

— Ce spune bătrîna asta ? întrebă blondul Margarito intrînd în căutarea unui loc.

— Că o pungă... că un tânăr cuviincios... răspunse Pancraccio, care așezându-se se lovise de genunchii unor țărani.

Demetrio și ceilalți își făceau loc cu coatele. Și cum cei care îl suportau pe Pancraccio preferară să-și părăsească locurile și să stea în picioare, Demetrio și Luis Cervantes profitară cu plăcere de acest lucru.

O doamnă ce venise tocmai din Irapuato cu un copil în brațe leșină. Un țăran se oferă imediat să-l ia pe copilaș în brațe. Ceilalți făcură pe surzii, prefăcându-se că nu văd și n-aud nimic: femeile de trupă ocupau două sau trei locuri, fiecare din ele avînd boccele, cîini, pisici și papagali. În schimb, cei cu pălării texane rîdeau cu poftă de coapsele zdravene și de sîinii cam fleșcăiți ai femeii leșinate.

— Domnilor, un bărbat cuviincios mi-a furat punga în gara Silao... Economiiile întregii mele vieți de muncă... Acum nu mai am nici pentru hrana copilului meu...

Bătrîna vorbea de zor și într-una, suspina și plîngea. Ochii ei, foarte vii, se rotesc prin toate părțile. De ici primește o monedă, de colo alta. Monezile curg din plin. Sfîrșește de strîns aici și înaintează peste cîteva scaune :

— Domnilor, un bărbat cuviincios mi-a furat punga în gara Silao...

! Efectul cuvintelor sale este sigur și imediat.

— Un bărbat cuviincios ! Un bărbat cuviincios care fură o pungă ! Este un lucru incalificabil ! Asta trezește un sentiment de indignare generală. O, este regretabil că acest bărbat cuviincios nu ne este la îndemână pentru ca să fie împușcat cel puțin de fiecare din generalii care merg acolo !

— Fiindcă, pentru mine, nu există un lucru care să mă înfurie mai mult decît un filizon pungaș, spuse unul, plesnind de ciudă.

— Să jefuiești pe o sărmană doamnă !

— Să jefuiești o femeie nenorocită care este lipsită de apărare !

Și toți se arată înduioșați pînă-n adîncul inimii prin vorbe și fapte : cuvinte urîte pentru hoț și un mărunțiș de cinci pesos pentru victimă.

— Eu vă spun adevărul, nu cred că este lucru rău să omori, deoarece cînd cineva omoară o face întotdeauna din mînie ; dar să furi ?... strigă blondul Margarito.

Toți par a fi de acord în fața unor asemenea argumente serioase ; însă, după cîteva clipe de tăcere și de gîndire, un colonel își dă cu părerea :

— Adevărul este că totul își are explicațiile sale. Ce este mai important decît adevărul ?

Adevărul curat este că eu am furat... și dacă spun că toți cei ce ne găsim aici am făcut la fel, îmi închipui că nu spun minciuni...

— Hm, pentru mașinile de cusut pe care le-am furat în Mexico !... exclamă cu curaj un maior, am adunat mai mult de cinci sute de pesos, avînd în vedere că am vîndut pînă la cincizeci de centavos mașina.

— Eu am furat în Zacatecas niște cai atît de frumoși, încît mi-am spus : „Ce iese din treaba asta este că ți-ai făcut rost de bani, Pascual Mata ; nu vei mai avea nici o grijă pentru toate zilele care le mai ai de trăit“, spuse un căpitan fără măsele și cu părul alb. Nenorocirea a fost că domnului general Limón i-au plăcut caii mei și el, la rîndul lui, mi i-a furat.

— Bine ! Pentru ce să nu recunoaștem ! Eu de asemenea am furat, recunosc blondul Margarito ; însă de față sînt tovarășii mei și să spună cît de mult am făcut eu pentru ei. Căci plăcerea mea cea mai mare este să cheltui totul cu prietenii mei. Eu sînt mai mulțumit să fac o beție cu toți prietenii mei decît să trimit un centavo bătrînelor de acasă...

Tema „și eu am furat“, deși pare inepuizabilă, se epuizează pe măsură ce pe fiecare bancă se întind cărțile, care-i atrag pe comandanți și pe ofițeri, cum atrage lumina pe țințari.

Agitațiile jocului cuprind îndată totul și aerul din jur se încălzește din ce în ce mai mult ; e o atmosferă de cazarmă, de închisoare, de lupanar și chiar de cocină.

Din oelălalt camion se aude o voce dominînd vacarmul general :

— Domnilor, un bărbat cuviincios mi-a furat punga...

Străzile din Aguascalientes se transformaseră în movile de gunoi. Oamenii îmbrăcați în kaki se agita, ca albinele la intrarea unui stup, la ușile restaurantelor, ale bufetelor și hanurilor, pe la mesele cu mîncăruri proaspete, înșirate sub cerul liber, unde alături de o tavă cu jumări rîncede se înălța un morman de brînzeturi mucegăite.

Mirosul de mîncăruri prăjite deschise pofta lui Demetrio și a însoțitorilor săi. Pătrunseră, îmbrîncindu-se, într-o cîrciumă, și o bătrînă murdară și cu părul despletit le servi în farfuriile de lut oase de porc înotînd într-un sos limpede de ardei și trei turte cleioase și arse. Plătiră cîte doi pesos pentru fiecare și, la plecare, Pancraccio îi asigură că-i era mai foame decît înainte de a intra.

— Acuma da ! spuse Demetrio : să mergem să ne sfătuim cu generalul Natera.

Și au pornit pe un drum care ducea spre casa comandantului, originar din nordul țării.

Un grup de oameni răzvrătiți și agitați îi opri la intrarea unei străzi. Un bărbat ce se pierdea în mulțime striga într-un cîntec monoton și cu accent dulceag, ceva ce semăna a rugăciune. Se apropiară de el. Omul, îmbrăcat în cămașă și pantaloni albi, repeta : „Toți bunii creștini care vor spune cu cucernicie această rugăciune către Cristos Răstignitul vor fi feriți de vijelii, de boli, de războaie și de foamete...”

— Asta chiar că a nimerit-o, spuse Demetrio zîmbind.

Omul agita în sus un pumn plin cu tipărituri și spunea :

— Cincizeci de centavos rugăciunea către Cristos Răstignitul, cincizeci de centavos...

După aceea dispăru o clipă pentru a reapărea cu un dinte de viperă, cu o stea de mare, și un schelet de pește. Și cu același accent rugător, lăuda peste măsură proprietățile medicale și eficacitatea deosebită a fiecărui lucru în parte.

Codorniz, care nu avea încredere în Venancio, ceru vînzătorului să-i scoată o măsea ; blondul Margarito cumpără un sîmbure negru al nu știu cărui fruct care are proprietatea de

a scăpa pe posesorul lui de junghiuri și de a-l păzi de „ceasul rău“, iar Anastasio Montañés luă o rugăciune către Cristos Răstignitul, pe care o îndoi cu grijă și cu foarte multă cucernicie o ascunse la piept.

— Tot așa de adevărat precum există Dumnezeu, tovarășe ; și acum urmează scandalul ! Acum Villa luptă împotriva lui Carranza ! spuse Natera.

Demetrio, fără să-i răspundă, cu ochii foarte mari, cerea mai multe lămuriri.

— Vreau să spun, insista Natera, că Convenția refuză să recunoască pe Carranza ca prim-conducător și va alege un alt președinte provizoriu al Republicii... Înțelegi, tovarășe ?

Demetrio înclină capul în semn că a priceput

— Ce zici de asta, tovarășe ? îl întrebă Natera.

Demetrio ridică din umeri.

— Înseamnă deci, după cum se pare, că va trebui să continuăm lupta. Bine, atunci să lovim ; știi prea bine, domnule general, că în jurul meu nu există spărtură.

— Bine, și de partea cui vei lupta ?

Demetrio, fîstîcit, își duse mîna la cap și se scărpină cîteva clipe.

— Uite, mie să nu-mi pui întrebări, că nu sînt școlar... Vulturașul pe care-l port la pălărie dumneata mi l-ai dat... Bine, doar știi că mie mi-e suficient să-mi zici : „Demetrio, vei face asta și asta...” și se termină povestea !

PARTEA A TREIA

I

„El Paso, Tex, 16 mai 1915

Mult stimate Venancio,

De-abia acum reușesc să răspund la scrisoarea dumitale din luna ianuarie a anului în curs, deoarece preocupările mele profesionale îmi răpesc tot timpul. Precum știi, am căpătat titlul în decembrie trecut. Deplîng soarta lui Pancraccio și a lui Manteca ; însă nu mă miră faptul că, după o partidă de cărți de joc.

s-au înjunghiat. Păcat : erau niște viteji ! Mă doare în suflet că nu pot comunica cu blondul Margarito pentru a-i transmite felicitările mele călduroase, de altfel actul cel mai nobil și mai frumos al vieții sale a fost acesta... adică de a se sinucide !

Mi se pare greu, prietene Venancio, să poți obține aci, în Statele Unite, titlul de medic la care ții atît de mult, cu toate că ai strîns suficient aur și argint pentru a-l cumpăra. Eu am multă prețuire pentru dumneata, Venancio, și cred că ești demn de o soartă mai bună. În prezent îmi trece prin cap o idee care ar putea să fie de folos pentru interesele noastre și ambiția îndreptățită pe care dumneata o ai de a-ți schimba poziția socială. Dacă dumneata și cu mine ne-am asocia, am putea face o afacere foarte frumoasă. Este adevărat că pentru moment eu nu dispun de o rezervă de bani, deoarece am cheltuit pînă la ultimul ban cu studiile și cu admiterea ; însă posed ceva care valorează mai mult decît banii : cunoașterea în amănunt a pieței, a necesităților sale și a afacerilor sigure ce se pot întreprinde. Am putea deschide un restaurant tipic mexican, figurînd dumneata ca proprietar și împărțindu-ne beneficiile la fiecare sfîrșit de lună. În plus, ceva referitor la ceea ce ne interesează într-o măsură atît de

mare : schimbarea de către dumneata a mediului social. Îmi amintesc că dumneata cînti destul de bine la chitară, și cred că va fi ușor ca, ajutat de recomandările mele și de cunoștințele dumitale muzicale, să obținem să fii admis ca membru al lui *Salvation Army*¹, societate foarte respectabilă care ți-ar da dumitale multă demnitate.

Nu șovăi, dragă Venancio ; vino cu toate economiile și ne vom îmbogăți în foarte scurtă vreme.

Binevoiește și transmite complimentele mele afectuoase Generalului, lui Anastasio și tuturor celorlalți prieteni.

Prietenul tău care te apreciază,

Luis Cervantes“.

Venancio termină de citit scrisoarea pentru a suta oară, și, suspinînd, repetă părerile sale :

— Filfizonul ăsta a știut bine ce face !

— Mie nu-mi intră de loc în cap, observă Anastasio Montañés, de ce trebuie să luptăm mai departe... Păi oare nu am terminat cu Federația ?

Nici generalul, nici Venancio nu răspunseră ; și cuvintele acelea continuau să lovească în mințile lor greoaie, ca un ciocan.

¹ Armata Salvării.

Urcau povârnișul, în pașii mari ai catîrilor lor, gînditori și cu capetele plecate. Anastasio, îngrijorat și îndărătnic, se dusesese cu aceeași observație a lui către alte grupuri de soldați, care rîdeau de naivitatea lui. Căci dacă cineva poartă o pușcă în mîini și are cartușierele pline cu gloanțe, cu siguranță că toate astea sînt pentru luptă. Dar împotriva cui? În folosul cui? Lucrul ăsta niciodată nu a interesat pe nimeni !

Norul de praf unduios și nesfîrșit se prelingea în amîndouă direcțiile potecii, într-un furnicar de pălării din frunze de palmier, de vestoane vechi și slinoase de culoare kaki, de cuverturi brun-închis și de nuanță neagră și de cai în mișcare.

Oamenii sufereau cumplit de sete. Nici o băltoacă, nici un puț, nici un pîrîu pe tot drumul. Un abur de foc se înălța din albia albă a unui rîu sec, tremura peste încîrlionțatele capete ale mărăcinișurilor și peste verdele-albăstrui al frunzelor de nopali. Și, ca o ironie, florile de cactus se deschideau proaspete, unele cărnoase și roșii, altele străvezii, de culoarea oțelului.

La amiază au dat de o colibă agățată de stîncile munților ; după aceea, de trei cocioabe așezate la malul unui fluviu de nisip calcinat ;

însă totul era părăsit și învăluit în tăcere. Populația, la apropierea trupei, fugea și se ascundea printre rîpe.

Demetrio se indignă :

— Pe toți acei care îi găsiți ascunși sau fugind, prindeți-i și aduceți-mi-i, ordonă soldaților săi cu asprime în glas.

— Cum !... Ce spui ? exclamă Valderrama surprins. Pe munteni ? Pe acești viteji care nu au imitat pe fricoșii care acum sînt cuibăriți la Zacatecas și Aguascalientes ? Pe frații noștri, care sfidează furtunile nesfîrșite de pe stîncile lor, asemeni piscului cel mai înalt ? Protestez !... Protestez !...

Înfipse pintenii în șalele mîrtoagei sale nenorocite și porni să-l ajungă pe general.

— Muntenii, îi spuse cu emfază și solemnitate, sînt carne din carnea noastră și sînge din sîngele nostru... „*Os ex osibus meis et caro de carne mea*“... Muntenii sînt făcuți din același aluat ca și noi... Din acest aluat din care se plămădesc eroii...

Și, cu o încredere pe cît de nepotrivită pe atît de strașnică, dădu o lovitură cu pumnul strîns peste pieptul generalului, care zîmbi cu bunăvoință.

Valderrama, vagabond, nebun și puțin poet, știa oare ce spune ?

Cînd soldații au ajuns într-un cătun îngră-
mădindu-se disperați împrejurul caselor și co-
libelor părăsite, fără a da măcar de o turtă us-
cată de mălai, nici de vreun ardei stricat, nici
măcar de cîteva firicele de sare pentru a turna
peste nesuferita carne proaspătă de vită, ei,
frații pașnici, din ascunzișurile lor, nepăsători
unii, cu nepăsarea de piatră a idolilor azteci,
mai omenoși alții, cu un zîmbet dezgustător pe
buzele lor lucioase și lipsite de omenie, vedeau
cum acei oameni feroci, care cu o lună mai
înainte făcuseră să se cutremure de spaimă
mizerile și izolatele lor așezări, acum ieșeau
din colibele lor, unde cuptoarele erau stinse și
hîrdaiele seci, abătuți, cu capul în jos și umi-
liți ca niște cîini care sînt goniți din propria
lor casă cu lovituri de picior.

Cum generalul nu dăduse un contra-ordin,
unii soldați i-au adus patru fugari bine legați.

II

— Pentru ce vă ascundeți? întrebă Deme-
trio pe prizonieri.

— Nu ne ascundem, domnule comandant;
urmăm drumul nostru.

— Unde?

— Spre locurile noastre... Durango, zău.

— Acesta este drumul spre Durango?

— Astăzi nu pot să umble pe drumuri oame-nii pașnici. Dumneata o știi, domnule comandant.

— Voi nu sînteți pașnici ; voi sînteți dezertori. De unde veniți ? continuă Demetrio, privind-i cu un ochi pătrunzător.

Prizonierii se tulburară, privindu-se perplecși, negăsind un răspuns imediat.

— Sînt carranziști ! spuse unul din soldați. Vorbele acestea redau pe loc prizonierilor siguranța de sine. Nu mai exista pentru ei cumplita nesiguranță care și-o formaseră la început despre acea trupă necunoscută.

— Noi carranziști ? răspunse unul din ei cu mîndrie. Mai bine niște porci !...

— Da, adevărul este că sîntem dezertori, spuse un altul ; noi l-am părăsit pe domnul general Villa, acolo lîngă Celaya, după bătaia ce ne-au dat-o.

— Generalul Villa înfrînt ? ... Ha ! Ha ! Ha !...

Soldații au rîs cu hohote.

Însă lui Demetrio i se încreți fruntea ca și cum ceva foarte neplăcut i-ar fi trecut prin fața ochilor săi.

— Nu s-a născut încă ticălosul care să-l poată înfrînge pe domnul general Villa! strigă cu obrăznicie un veteran cu fața arămie și cu o cicatrice de la frunte pînă la bărbie.

Netulburat, unul din dezertori îl privi fix și spuse :

— Eu te cunosc pe dumneata. Cînd am cucerit Torreon, dumneata erai alături de domnul general Urbina. Sosea la Zacatecas împreună cu Natera și acolo se uni cu cei din Jalisco... Mint ?

Efectul fu neașteptat și definitiv. Prizonierii au putut povesti amănunțit despre groaznica înfrîngere a lui Villa la Celaya.

Au fost ascultați în liniște și cu uimire.

Înainte de a porni din nou la drum, au aprins focuri la care au fript carne de taur. Anastasio Montañés, care căuta vreascuri printre mărăcini, zări departe printre stînci capul tuns al nebunului de Valderrama.

— Vino încoace, nebunule, începu să strige, că pînă la urmă nu s-a servit *pozole*¹...

Asta deoarece Valderrama, poet romantic, întotdeauna cînd se aducea vorba despre în-

¹ Un fel de mîncare ce se obține prin fierberea porumbului într-un sos de condimente.

pușcături, știa să dispară și să se ascundă departe și pentru toată ziua.

Valderrama auzise vocea lui Anastasio și desigur se convinsese că prizonierii se găseau în libertate, deoarece câteva clipe mai târziu se afla alături de Venancio și de Demetrio.

— Știi ultimele noutăți ? îi spuse Venancio cu multă seriozitate.

— Nu știu nimic.

— Foarte importante ! Un dezastru ! Villa înfrînt la Celaya de către Obregón. Carranza a triumfat în toate părțile. Noi sîntem pierduți !

Gestul lui Valderrama fu disprețuitor și solemn ca al unui împărat :

— Villa ?... Obregón... ? Carranzi ?... X... Y... Z... ! Ce-mi pasă mie ?... iubesc Revoluția așa cum iubesc vulcanul care erupe ! Vulcanul pentru că este vulcan : Revoluția pentru că este revoluție !... Însă pietrele care rămîn azvîrlite sus sau jos, după cataclism, ce mă interesează pe mine ?...

Ca și cum reflexul unei sticle albe de *tequila* i-ar fi strălucit pe frunte în lumina puternică a soarelui de amiază, Valderrama întoarse spatele și cu sufletul plin de bucurie se azvîrli către purtătorul unei vești atît de minunate.

— Îmi face plăcere nebunul ăsta, spuse Demetrio zîmbind, deoarece cîteodată spune niște lucruri care te pun pe gînduri.

Marșul fu reluat, și supărarea se transformă într-o tăcere mormîntală. Cealaltă catastrofă urma să se realizeze în taină, însă fără greș. Villa înfrînt era un zeu prăbușit. Și zeii prăbușiți nu sînt nici zei, nici nimic.

Cînd vorbi Codorniz, cuvintele erau copia fidelă a gîndurilor tuturor :

— Păi acum, băieți... fiecare pe la casa lui !...

III

Tîrgușorul acela ca și congregațiile, fermele și cătunele se evacuasera la Zacatecas și Aguascalientes.

Prin urmare, descoperirea unui butoi de *tequila* de către unul din ofițeri a fost un eveniment de ordinul miracolelor. Se păstră cea mai mare taină, se făcu un mister deosebit din plecarea trupei în ziua următoare dis de dimineață, sub comanda lui Anastasio Montañés și a lui Venancio ; și cînd Demetrio se trezi în sunetul muzicii, statul său major, compus acum în cea mai mare parte din tineri foști federali, îi dădu

știrea despre cele întâmplate, iar Codorniz, tălmăcind gândurile colegilor săi, spuse clar :

— Vremea este rea și trebuie să profităm de fiecare moment, deoarece „dacă sînt zile în care plouă cu găleata, în schimb sînt și zile cînd nu se poate bea un strop de apă“.

Orchestra de coarde cîntă toată ziua și butoiului i s-au făcut onoruri deosebite; însă Demetrio era foarte abătut, „fără să știu de ce, nici pentru ce“, repetînd într-una printre dinți refrenul său.

Pe înserate au fost lupte de cocoși. Demetrio și principalii săi comandanți s-au așezat sub șopronul de la intrarea primăriei, în fața unei piețe imense, acoperită de ierburi, cu un chioșc vechi și putred și cu case de cărămidă singuratic.

— Valderrama ! strigă Demetrio, întorcînd cu dezgust ochii de pe pistă. Vino și cîntă-mi cîntecul acela *Groparul*.

Însă Valderrama nu-l auzi, deoarece în loc să fie atent la luptă, monologa în chip ciudat admirînd apusul soarelui de după dealuri, pronunțînd cu voce afectată și cu gesturi solemne :

— „Doamne, Doamne, bine ar fi ca noi să rămînem aici !... Aș ridica trei corturi, unul pentru Tine, altul pentru Moise și altul pentru profetul Ilie.“

— Valderrama ! strigă din nou Demetrio.
Cîntă-mi *Groparul*.

— Nebunule, îți vorbește domnul general !
îl strigă unul dintre ofițerii aflați mai aproape.

Și Valderrama, cu eternul său surîs de com-
plezență pe buze, de data asta veni în grabă și
ceru muzicanților o chitară.

— Liniște ! strigară jucătorii.

Valderrama nu-și acordă chitara. Codorniz
și Meco dăduseră drumul în arenă la doi cocoși
care aveau gheare lungi și foarte ascuțite. Unul
era de culoare închisă, cu frumoase reflexe de
obsidian¹, celălalt, bălțat, cu pene ca niște
solzi de aramă topită în foc.

Lupta fu scurtă și de o ferocitate aproape ome-
nească. Ca împinși de un resort, cocoșii se az-
vîrleau unul asupra celuilalt. Cu gîturile încre-
menite și încovoiate, cu ochii ca de mărgean,
cu crestele ridicate, cu picioarele crispate, se
mențineau o clipă în aer fără măcar să atingă
pămîntul. Penele, ciocurile și ghearele lor con-
topite formau un tot ; cel de culoare închisă se
desprinsese și fu aruncat cu picioarele în sus ceva
mai încolo de linia de margine. Ochii săi de
chinovar se stinseră, pleoapele se închiseră în-

¹ Piatră vulcanică sticloasă, de culoare neagră sau
verde-închis.

cel și penele sale umflate se cutremurară violent într-o băltoacă de sânge.

Valderrama, care nu-și înăbușise gesturile de aprigă indignare, începu să tremure. După primele sale accente grave mînia i se risipi. Ochii săi străluciră cuprinși parcă de nebunie. Cu privirea pierdută spre piață, peste chioșcul dărăpănat, peste vechea gospodărie țărănească, spre munții de la orizont și spre cerul incendiat semănînd cu fundul unui lac, începu să cînte.

Știu să dea atîta viață vocii sale și atîta expresie corzilor chitarei sale, încît cînd termină, Demetrio își întoarse fața să nu i se vadă ochii.

Însă Valderrama se aruncă în brațele lui, îl îmbrățișă puternic și, cu acea încredere spontană pe care știa s-o aibă în toți la un moment dat, îi spuse la ureche :

— Înghite-le !... Lacrimile acestea sînt foarte scumpe !

Demetrio ceru sticla și i-o întinse lui Valder-rama.

Valderrama bău cu lăcomie jumătate din ea, aproape dintr-o sorbitură ; după aceea se întoarse către ceilalți și luînd o atitudine dramatică și cu intonație declamatoare, spuse cu ochii deschiși :

— Și iată cum marile plăceri ale Revoluției se obțin printr-o lacrimă !...

Apoi nebun, nebun de-a binelea, continuă să vorbească cu iarba prăfuită, cu chioșcul putrezit, cu casele cenușii, cu dealul trufaș și cu cerul imens.

IV

Juchipila se ivi în depărtare, albă și scăldată în soare în mijlocul pădurii, la poalele unui deal înalt și mândru, înfășurat ca într-un turban.

Cîțiva soldați, privind turnulețele Juchipilei, suspinară cu tristețe. Marșul lor printre stînci era acum marșul unui orb fără însoțitor, se simțea amărăciunea exodului.

— Satul ăsta este Juchipila ? întrebă Valderrama.

Valderrama, aflat la începutul primei beții a zilei, număra crucile împrăștiate pe drumuri și pe poteci, prin povîrnișurile stîncilor, prin coclaurile rîurilor, pe malurile apelor. Cruci negre din lemn, proaspăt vopsite, cruci făcute din două bucăți de lemn, cruci făcute din grămezi de piatră, cruci zugrăvite cu var pe zidurile dărîmate, cruci foarte umile, desenate cu cărbune pe colțurile stîncilor. Urme ale singelui vărsat de primii revoluționari din 1910, executați de guvern.

În clipa în care Valderrama observă Juchipila, se dădu jos de pe cal, se înclină, căzu în genunchi și foarte grav sărută pământul.

Soldații trec mai departe fără să se oprească. Unii din ei rîd de nebun, iar alții glumesc cu el.

Valderrama, surd la toți, își spune solemn rugăciunea :

— Juchipila, leagăn al Revoluției de la 1910, pământ binecuvîntat, pământ udat cu sînge de martiri, cu sînge de visători... cu sîngele celor mai buni !...

— Pentru că n-au avut timp să devină răi — completă fraza în mod brutal un ofițer, fost federalist, care trecea în clipa aceea.

Valderrama se întrerupe, reflectează, încrețește fruntea, scoate un puternic hohot de rîs care răsună peste stînci, se urcă pe cal și gonește spre ofițer să-i ceară o înghițitură de *tequila*.

Soldații schilozi, șchiopi, reumatici și tușind mereu, îl vorbesc de rău pe Demetrio. Oameni fără ocupație care bat trotuarele orașelor, se activează și obțin trese pe pălării, mai înainte ca măcar să știe cum se ține o pușcă în mînă, în timp ce veteranul călit în focul sutelor de bătălii, devenit nefolositor pentru o muncă obișnuită, veteranul care a început ca simplu soldat, tot soldat simplu este.

Și puținii comandanți care au rămas, vechi tovarăși de ai lui Macías, se indignează și ei, deoarece pierderile din cadrul statului major sînt completate cu domnișori din capitală, parfumați și sclivisiți.

— Însă ceea ce e și mai rău, spuse Venancio, este că rîndurile noastre se umplu cu foști federali.

Însuși Anastasio, care de obicei găsea foarte bun tot ceea ce face cumătrul Demetrio, acum, făcînd cor cu nemulțumiții, exclamă :

— Ascultați, tovarăși, eu vă spun pe șleau... și o spun și prietenului meu, că dacă îi vom ține aici lîngă noi pe federali, o să ne meargă rău... Vă spun foarte serios ! De ce nu mă credeți ?... Eu sînt bun de gură, și pe viața mamei mele care m-a născut, că am să i-o zic prietenului Demetrio.

Și îi spuse. Demetrio îl ascultă cu bunăvoință, și după ce termină de vorbit, îi răspunse :

— Prietene, e adevărat tot ce spui. O ducem prost : soldații vorbesc de rău despre gradați, gradații despre superiori și superiorii despre noi... Și noi sîntem gata să expediem pe Villa și pe Carranza la... să se distreze singuri... Însă mi se pare că ni se întîmplă nouă ce i s-a întîmplat acelui zilier din Tepatitlan. Îți aduci aminte, prietene ? Nu înceta să-l bodogănească pe patron,

dar nici nu înceta să-i muncească. În situația asta ne găsim noi : înjurăm și înjurăm, dar de luptat luptăm al dracului... Lucrul ăsta însă nu se cade spus, cumetre...

— De ce, cumetre Demetrio ?...

— Nu știu... Pentru că nu se cade... mă înțelegi ? Ceea ce trebuie făcut este să însuflețesc oamenii. Am primit ordine să ne reîntoarcem să oprim o bandă care se îndreaptă spre Cuquio. Peste cîteva zile vom avea o ciocnire cu carran-zistii, și este bine, este momentul să le tragem o bătaie zdravănă, să terminăm cu ei.

Valderrama, vagabondul șoselelor, care într-o zi se atașase la trupă fără ca cineva să știe cînd și unde s-a întîmplat asta, prinse ceva din cuvintele lui Demetrio, și cum nu există nebun care de bună voie să-și riște pielea, în aceeași zi dispăru așa precum venise.

V

Intrară pe străzile Juchipilei cînd clopotele bisericii băteau voioase, răsunătoare și cu acel timbru caracteristic care-i făcea să se cutremure de emoție pe toți locuitorii văilor.

— Am impresia, prietene, că sîntem în acele timpuri cînd de-abia începuse revoluția, cînd in-

tram într-un târgușor și ne primeau cu bătăi de clopote, și lumea ieșea să ne întâmpine cu orchestre, cu fanfare, cu multe urale și pînă și cu focuri de artificii, spuse Anastasio Montaños.

— Acum aproape că nu ne mai iubesc, replică Demetrio.

— Da, din moment ce venim ca o oaste înfrîntă, sublimie Codorniz.

— Nu e din cauza asta... Pe ceilalți nici măcar în poze nu-i pot suferi.

— Însă, cum să ne iubească, prietene?

Și nici un răspuns nu se mai auzi.

Pătrunseră într-o piață, în fața unei biserici octogonale, grosolană și greoaie, reminiscență a timpurilor coloniale.

Piața trebuie să fi fost pe vremuri o grădină, dacă judecăm după portocalii săi goi și descojiți, presărați printre resturi de bănci de fier și de lemn.

Continua să se audă răsunătorul și veselul dangăt de clopote. După aceea, cu o melancolică solemnitate, se auzeau din interiorul bisericii vocile dulci ale unui cor feminin. În acordurile unui *guitarrón*¹ fecioarele târgușorului cântau *Misterele*.

¹ Chitară mare.

— Ce sărbătoriți acum, doamnă ? întrebă Venancio pe o bătrână care se îndrepta spre biserică în mare grabă.

— Sfînta Inimă a lui Iisus ! răspunse evlavioasa bătrînică aproape înecîndu-se.

Își aduseră aminte că se împlinește un an de la cucerirea localității Zacatecas. Și toți deveniră și mai triști.

La fel ca și celelalte localități pe care le-au străbătut începînd de la Tepic, trecînd prin Jalisco, Aguascalientes și Zacatecas, Juchipila era o ruină. Urmele negre ale incendiilor se vedeau în casele fără acoperișuri, în balustradele arse. Case zăvorîte ; cîte-o prăvălie avea ușa deschisă ca în ironie, parcă, arătîndu-și rafturile goale, ce reaminteau albele schelete de cai împrăștiate pe toate drumurile. Grimasa îngrozitoare a foametei era întipărită pe fețele pămîntii ale oamenilor, în flacăra orbitoare a ochilor lor care, atunci cînd se opreau asupra unui soldat, ardeau cu focul blestemului.

Soldații parcurgeau în zadar străzile în căutare de mîncare, mușcîndu-și limba de ciudă. O singură cîrciumioară era deschisă și într-o clipă fu golită. Nu se găsea hrană, nu se găseau turte de mălai : numai ardei măcinat și sare obișnuită. În zadar comandantii își arătau pungile lor pline cu bani sau deveneau amenințători.

— Hîrtii, da !... Asta ne-ați adus voi !... Atunci, mîncăți hîrtii !... spuse cîrciumăreasa, o bătrînică obraznică, cu o cicatrice mare pe obraz care mai adăugă că : „Am trecut prin prea multe în viață ca să mă mai sperie ceva“.

Și în tristețea și dezolarea tîrgușorului, în timp ce femeile cîntă în biserică, păsărelele nu încetează să ciripească în pomi, și nici cîntecul pitulicilor nu întîrzie să fie auzit în crengile uscate ale portocalilor.

VI

Femeia lui Demetrio Macías, înnebunită de bucurie, ieși în întîmpinarea lui prin poteca din munți, ținîndu-l de mîna pe copilaș.

Aproape doi ani de cînd lipsea !

Se îmbrățișară și rămaseră muți : ea, împiedică de suspine și de lacrimi.

Demetrio, uluit, își vedea nevasta îmbătrînită, ca și cum trecuseră zece sau douăzeci de ani de la despărțirea lor. Apoi privi copilul care îl fixa cu ochii săi speriați. Și inima îi zvîcni cînd observă pe obrazul copilului reproduse aceleași linii dure, de oțel, ca ale lui, cît și strălucirea arzătoare a ochilor. Și vru să-l îmbrățișeze, însă

băiețelul, foarte speriat, se refugie în poala mamei sale.

— Fiule, este tatăl tău!... Este tatăl tău!...

Băiatul își băgă capul între cutele fustei și rămase acolo, neprietenos.

Demetrio, care dăduse calul său adjutantului, mergea pe jos încet și cu atenție pe cărarea abruptă a muntelui.

— Dumnezeu să fie binecuvîntat că ai venit!... Nu ne vei mai părăsi niciodată! Nu-i așa? Nu-i așa că vei rămîne cu noi?...

Fața lui Demetrio se întunecă.

Și amîndoi rămaseră tăcuți, îndurerați.

Din spatele muntelui se înălța un nor negru, și se auzi un bubuit surd. Demetrio își înăbuși un suspin. Aducerile aminte i se îngrămădeau în memorie ca albinele într-un stup.

Ploaia începu să cadă cu picături mari și trebuia să se refugieze într-o peșteră din stîncă.

Răpăiala se dezlănțui cu bubuituri și scutură florile albe ale sfîntului Ioan, mănunchi de stele prinse de arbori, de stînci, printre desișuri, atîrnate pe tulpinele de *pitahayos*¹ și în întregul lanț de munți.

¹ Plantă agățătoare din familia cactușilor, cu flori stacojii.

Jos, în fundul văii, de-a curmezișul aburilor ploii, se vedeau palmierii drepti și mlădioși; vîrfurile lor ascuțite se clătinau ușor și în bătaia vîntului se desfăceau în evantaie. Și totul era un nesfîrșit lanț de munți: ondulări de dealuri care se succedau altor dealuri, și din nou dealuri înconjurate de munți și aceștia încercuiți de un alt zid format din lanțuri de munți cu vîrfuri atît de înalte încît albastrul lor se transforma într-un albastru de safir.

— Demetrio, pentru Dumnezeu!... Nu mai pleca!... Inima îmi spune că acum ți se va înîmpla ceva!...

Și din nou o zgudui plînsul.

Copilul, speriat, plîngea cu țipete și ea trebui să-și stăpînească groaznica suferință pentru a-l liniști.

Ploaia aproape că încetă; o rîndunică cu pieptul argintiu și aripi ascuțite traversă pieziș firicelele de cristal, iluminate pe neașteptate de soarele gata să apună.

— Pentru ce se mai luptă, Demetrio?

Demetrio, cu sprîncenele foarte apropiate, ia distrat o pietricică și o aruncă în fundul defileului. Stă gînditor cîteva clipe privind trecătorea și spune:

— Privește piatra asta cum nu se mai oprește...

A fost o adevărată dimineată nupțială. Plouase toată noaptea și în revărsatul zorilor cerul era acoperit de nori albi. Pe culmea lanțurilor de munți alergau mînji sălbatici cu coamele în vînt și cozile întinse, mîndri ca mîndria piscurilor care-și ridicau vîrfurile pînă sus de parcă sărutau norii.

Soldații mărșăluiesc prin abruptul teren stîncos cuprins și el de bucuria dimineții. Nimeni nu se gîndește la glonte vicleane care pîndește puțin mai încolo. Marea bucurie a plecării se întemeiază mai ales pe neprevăzut. Și din cauza asta soldații cîntă, rîd și pălăvrăgesc ca nebunii. În sufletul lor clocotește sufletul vechilor triburi nomade. Nu interesează să știi unde te duci și nici de unde vii, trebuie să mergi, să mergi mereu, să nu te oprești niciodată ; să fii stăpînul văilor, al cîmpiilor, al munților și a tot ce privirea poate cuprinde.

Arbori, cactuși și ferigi, totul se arată spălat de ape. Rocile cave-și arată ocrul lor ca rugina vechilor armături, varsă picături mari de apă străvezii.

Oamenii lui Macías fac o clipă liniște. Se pare că au auzit un zgomot cunoscut : explozia în-

depărtată a unei rachete ; însă trec cîteva minute și nu se mai aude nimic.

— Chiar aici în munții ăștia, spuse Demetrio, eu, singur numai cu douăzeci de oameni, le-am pricinuit mai bine de cinci sute de pierderi federalilor.

Și în clipele cînd Demetrio prinse să povestească acea faimoasă faptă de arme, oamenii își dădură seama de marele pericol ce-i pîndește. Și dacă dușmanul, în loc să se afle la două zile de drum de aici, s-ar găsi ascuns printre hățișurile acelei prăpăstii uriașe, prin al cărui fund s-au aventurat ? Însă cine ar fi în stare să-și destăinuie teama ? Cînd oare au mai spus oamenii lui Demetrio „Pe aici să nu trecem“ ?

Și cînd în depărtări încep împușcăturile, acolo unde se află avangarda, nici măcar nu-i prinde mirarea. Recruții se întorc într-o fugă dezordonată căutînd să scape din defileu.

Un blestem iese din gîtlejul uscat al lui Demetrio :

— Foc !... Foc ! Trageți asupra celor care fug !... Să ne retragem pe înălțimi ! răcnește după aceea ca o fiară.

Însă dușmanul, ascuns cu miile, își revarsă mitralierele, și oamenii lui Demetrio cad ca spi-cele retezate de seceră.

Demetrio varsă lacrimi de furie și de durere cînd Anastasio alunecă ușor de pe calul său, fără a scoate un geamăt, și rămîne întins, nemîșcat. Venancio se prăbușește alături de el, cu pieptul sfîșiat îngrozitor de gloanțele mitralierei ; și Meco se prăvale și se rostogolește spre fundul prăpastiei. Deodată Demetrio se trezește singur. Gloanțele șuieră pe la urechile sale ca o grindină deasă. Se dă jos de pe cal, se tîrăște printre stînci pînă ce dă de un parapet, așază o piatră în așa fel încît să-i apere capul și, culcat pe burtă, începe să tragă.

Dușmanul se împrăștie urmărind pe puținii fugari care s-au ascuns printre bălării.

Demetrio ochește și nu dă greș cu nici un glonte... Paf !... Paf !... Paf !...

Țintirea lui fără de greș îl umple de bucurie ; acolo unde pune ochiul pune și glonte. Se golește un încărcător și-l înlocuiește cu un altul. Și ochește...

Fumul împușcăturilor nu izbutește să se împrăștie. Greierii intonează cîntecul lor imperturbabil și misterios ; porumbeii cîntă drăgăstos prim ungherele stîncilor ; vacile, liniștite, mănîncă frunze și crengi de copaci.

Munții sînt în sărbătoare ; peste piscurile lor inaccesibile se așază ceața albă ca o buclă de zăpadă pe capul unei mirese.

Și la picioarele unei crăpături enorme și somptuoase ca un portic de veche catedrală, Demetrio Macías, cu ochii ficși pentru totdeauna, continuă să țintească cu țeava puștii sale...

POSTFAȚĂ

În 1910, anul în care se sărbătorea centenarul Independenței de sub dominația spaniolă, izbucnește în Mexic o amplă revoluție țărănească, cu caracter burghezo-democratic, aducătoare de prefaceri adânci în viața socială și politică a țării. Această revoluție este evenimentul cel mai important petrecut la începutul secolului în America Latină. Pentru prima dată se deschidea o breșă în structura semifeudală a societății la-

tinuo-americeane, moștenită de pe vremea stăpînirii coloniale spaniole. Căci mișcarea de independență, al cărei obiectiv principal fusese cucerirea dreptului de suveranitate națională, nu adusese profunde schimbări sociale. Așa se explică faptul că în tot secolul al XIX-lea — pe care scriitorul argentinian Sarmiento îl numește „epoca luptei dintre civilizație și barbarie” — tinerele state latino-americeane, deși adoptă, după modelul european, forme democratice de organizare politică, practic încap pe mîna unor regimuri dictatoriale. Președinții republicilor latino-americeane sînt aleși de obicei dintre militari, care se constituieră într-o adevărată „castă” politică în virtutea meritelor dobîndite în lupta pentru independență. Este și cazul Mexicului, guvernat timp de peste treizeci de ani de generalul Porfirio Díaz. Acesta instituisese în 1876 o dictatură cunoscută sub numele de „dictatura paternală” și se mîndrea că asigurase țării o lungă perioadă de pace și bunăstare. În ciuda aparențelor democratice, Mexicul era în fond lipsit de o organizare politică așezată pe baze instituționale. Sub aspect economic, de o relativă prosperitate se bucura doar un număr restrîns de privilegiați, generali posesori ai unor întinse latifundii (ajungînd pînă la 750.000 de hectare, după datele oferite de istoricul mexican Jesús Silva Herzog). Capitalurile străine pătrund masiv în industrie și comerț. Mica burghezie și țărănimia (enorma masă a „peonilor” care trăiesc dintr-un salariu mizerabil) sînt forțele care vor dezlănțui revoluția. Depășind cadrul obisnuit al lupte-

lor pentru putere, între diferiți generali rivali, revoluția mexicană din 1910—1920 este singura mișcare socială din America Latină a acelor ani care își merită numele de revoluție. Prin constituția din 1917, ea satisface revendicările sociale ale maselor țărănești, sfărâmînd structura semi-feudală de pînă atunci a țării.

Un eveniment istoric de o asemenea importanță nu putea rămîne fără repercusiuni culturale. În literatură, revoluția din 1910—1920 marchează înflorirea rapidă și impresionantă a romanului social. Timp de aproape patru decenii literatura mexicană va fi dominată de „romanul revoluției” pe care-l inaugurează glorios Mariano Azuela.

Dacă din perspectiva actuală aprecierile despre caracterul revoluției mexicane sînt aproape la îndemîna oricui, nu tot atît de ușor putea fi sesizat sensul evenimentelor de cei care participau într-un fel sau altul la ele, influențîndu-le cursul sau fiind numai prinși în iureșul lor. Marile revoluții sînt ca fluviile revărsate: ele smulg din rădăcină și tîrăsc tot ce întîlnesc în cale, tulburîndu-și apele. Prefaceri atît de adînci cu cele înșăptuite de revoluția mexicană din 1910—1920 nu puteau evita violența. Obida acumulată de cei aproape 100.000 de țărani (care alcătuiau 90% din forțele armate ale revoluției) trebuia să-și afle ușurarea într-o răzbunare adesea sîngeroasă, rezultat inevitabil al dezlănțuirii pasiunilor unei mulțimi de peoni pînă atunci lipsiți de orice drepturi. Căci revoluția mexicană a fost — cum spune istoricul literar Pedro Hen-

riquez Ureña — „o luptă îndreptăţită a primitivismului cinstit împotriva decenţei jefuitoare”.

Fără a intra în amănunte cu privire la etapele revoluţiei şi disensiunile dintre diferiţi generali în lupta pentru putere (care, de altfel, au fost lămurite, atât cât este nevoie pentru înţelegerea romanului, în notele de subsol), se cuvine a aminti faptul că, în cei zece ani de revoluţie, luptele au căpătat din ce în ce mai mult caracterul unui război civil de lungă durată, din care şara a ieşit pustiită. Episoadele brutale dintr-o fază tirzie, de împas, însoţite adesea de distrugere, au constituit aspectul cel mai izbitor al revoluţiei. De aceea, primii istorici mexicani care au consemnat evenimentele din anii aceia, fiind în majoritatea lor intelectuali îngroziţi de „ororile” săvârşite de „bandele” de ţărani înarmaţi, s-au oprit în primul rînd, dacă nu exclusiv, asupra acestor „orori”, oferind o viziune satirică a revoluţiei. Această viziune a primilor istoriografi convinşi că asistaseră la spectacolul unor violenţe inutile e în general împărtăşită şi de primii scriitori care înfăţişează revoluţia. Printre ei se află şi Mariano Azuela. Scriindu-şi romanele despre revoluţie chiar în clocotul evenimentelor, la care ia parte în calitate de medic, nu e nici el străin de viziunea predominant satirică a momentului. Dar graţie unei extraordinare intuiţii artistice — şi prin aceasta e cel mai mare dintre scriitorii revoluţiei mexicane — Azuela reuşeşte să depăşească îngustimea acestei viziuni. Mai puţin sensibil la problema utilităţii sau inutilităţii violenţelor — la care unii

contemporani tindeau să reducă revoluția — Azuela o acceptă eroic cu toate consecințele ei. În noianul de fapte aparent confuze, el încearcă să surprindă un înțeles, să-și explice necesitatea lor incontestabilă. În afirmarea și demonstrarea artistică a acestei necesități stă valoarea excepțională a romanelor sale despre revoluție, care capătă astfel grandoare de epopee.

Romanul de față, capodopera sa, face parte dintr-un ciclu de șase lucrări: Andres Pérez, partizan al lui Madero (1911), Cei din vale (1915), Căpeteniile (1917), Domitilo vrea să ajungă deputat, Muștele și Tribulațiile unei familii decente (1918). Ele alcătuiesc o frescă a vieții mexicane din anii 1910—1917 pe care Azuela o „pictază” chiar în momentul desfășurării sale dramatice, asemenea cronicarilor Cuceririi spaniole, care-și redactau manuscrisele în focul primelor lupte cu băștinașii azteci.

Cei din vale sintetizează ideea centrală a ciclului: răscoala dreaptă a țăranilor a dus la un sîngeros război civil, în urma căruia aceștia n-au obținut satisfacerea revendicărilor pentru care luptaseră. (Romanul e scris înainte de constituția din 1917, prin care se vor înfăptui adînci reforme sociale.) Simpatia pentru țărani se împletește cu sarcasmul la adresa profitorilor pseudorevoluționari, abili și cinici. Azuela e nevoit să-și compună romanul în Texas, unde, temîndu-se de persecuții, se refugiase după înfrîngerea de către Carranza a armatelor lui Pancho Villa. El însoțise în calitate de medic detașamentul vestitei căpetenii Julián Medina,

care-i inspiră în crearea personajului central al romanului — Demetrio Macías. O aură poetică înconjoară figura luminoasă a lui Demetrio, simbol al țăranului care se răzvrătește fiindcă nu mai poate îndura împilarea moșierului. Impresia de poem epic pe care o trezește romanul provine din simpatia reținută pe care Azuela o are pentru răsculați. Această undă discretă de caldă simpatie nu-l face însă să-și idealizeze personajele. Prin profesia și vârsta sa (trecuse de patruzeci de ani) e ferit de o excesivă exaltare romantică. Debutase ca scriitor la începutul secolului prin câteva nuvele aflate sub influența naturalismului francez, în care „studia” mecanismul eredității. Cu toate că e profund dezamăgit de felul în care se desfășoară revoluția, simte că soarta sa e legată de a oamenilor din detașamentul lui Medina, primitivi, brutali (cum singur spune: „oprimiți de mizerie, de viciu, de ignoranță, de crimă, de lipsa simțului moral”), dar care nu pot fi lipsiți de „dreptul sfânt la o viață mai bună”.

Cele trei părți ale romanului prezintă etapele mai importante ale existenței detașamentului aflat sub ordinul lui Macías: la început triumful asupra federalilor, realizat în numele revoluției, apoi războiul civil care degenerază în jaf, și în sfârșit, haosul creat de lupta egoistă pentru putere și înfrângerea armatei lui Macías de o armată rivală, tot revoluționară.

Măreția personajului central, Demetrio — care prin bunătatea lui înăscută și înaltul simț al dreptății reușește să se facă ascultat de toți,

chiar și de un criminal sadic ca „blondul” Margarito — stă în conștiința datoriei de a lupta pînă la capăt, oricare-ar fi sfîrșitul. Cînd „filfizonul” Luis Cervantes îi propune să fugă împreună într-un moment de instabilitate („Ce cauză mai apărăm acum?”), Demetrio își dovedește net superioritatea morală față de acesta: „Este ceva pe care eu nu-l pot explica, filfizionule, dar simt că n-ar fi un lucru demn de bărbați”. Căci — așa cum spune alt personaj, dezertorul de la „federali” Alberto Solís — „revoluția este ca un uragan, și omul care i se dăruiește nu mai este om, ci o biată frunză uscată, smulsă de vijelie”.

Stilul lui Azuela, format la școala naturalismului francez, e direct, simplu, chiar brutal — anticipînd proza nordamericană de mai târziu — fără podoabele manierismului estetic fin de siècle. „Există două feluri de artiști — constata Azuela într-un eseu despre literatura mexicană — care de obicei sînt despărțiți printr-o puternică antipatie: cei care prețuiesc naturalețea mai mult decît orice, chiar decît distincția, și cei care prețuiesc mai mult decît orice finețea, chiar mai mult decît naturalețea. Eu mă mîndresc că aparțin primului grup, și nu-i invidiez pe ceilalți, nici nu le contest valoarea.” Într-adevăr, naturalețea e calitatea esențială a artei lui Azuela, care amintește prin aceasta tehnica cinematografului. Termenul „pictură”, folosit mai înainte, cu privire la stilul scriitorului, nu era o simplă figură de stil. Cu un deceniu în urmă, cubanezul José Martí, unul

din inițiatorii modernismului hispano-american, recomandase apropierea de artele plastice: „E timpul să-și deschidă drum acest adevăr: scriitorul trebuie să picteze la fel ca un pictor”. Aproximarea aceasta a literaturii de pictură va fi realizată strălucit de romanul mexican de după revoluție. Numeroase corespondențe și afinități între acest roman și pictura murală mexicană pot fi observate dacă se compară siluețele în alb-negru fugar creionate de Azuela în Cei din vale cu acuarelele și pictura monumentală a lui José Clemente Orozco și Diego Rivera, înfățișând scene din timpul revoluției. Expresia lor artistică dobândește vigoarea evenimentelor în furtuna cărora s-au născut.

ANDREI IONESCU

Redactor : FLORIN CHIRÎTESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK

*Dat la cules 28.09.1968. Bun de tipar 21.01.1969.
Apărut 1969. Tiraj 10.140 ex. broșate. Hîrtie tipar
Inalt tip B mat de 63 g/m². Format 700×900/32.
Coll ed. 6,47. Coll tipar. 6,75. A. nr. 389. C.Z.
pentru bibliotecile mari și mici 89—31—59.*

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”,
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București.
Republica Socialistă România,
Comanda nr. 2026.

Cartea conține o reprezentare simbolică. Fiecare personaj posedă o dublă personalitate: una care schițează anecdote și alta care o reprezintă tipologic. Macías este răzvrătitul care devine revoluționar din pricina opresunii sociale, Cervantes cel care știe să profite de ea, schimbându-și direcția inițială a acțiunilor sale, Camila, victima inocentă. Pancraccio, criminalul ereditar, dar credincios șefului său. Vanancio, ambițiosul lipsit de inteligență. Pintada, femeia soldat și prostituata. Blondul Margarito, sadicul transformat în mașină de distrugere. Această exegeză este convergentă și dă o direcție cărții. Prima parte reprezintă triumful binemeritat. A doua lămurește cum războiul civil din Mexic s-a transformat în jaf și prădăciune. A treia expune nimicirea răsculaților.

Considerând în felul acesta anecdotică romanului, înțelegem de ce personajele sînt niște pretexte pentru idelle autorului.

Angel Valbuena Briones